Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Кафедра туризму

М. П. Мальська, І. Г. Пандяк, М. І. Філь

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ «242, ТУРИЗМ» СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ», «МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ» ТА «241, ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА»

Львів - 2019

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Кафедра туризму

М. П. Мальська, І. Г. Пандяк, М. І. Філь

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ «242, ТУРИЗМ» СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ», «МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ» ТА «241, ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА»

Львів – 2019

Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету
протокол № _8_ від_18 вересня_2019 р.

Уклали:

д. е. н., проф. Мальська Марта Пилипівна,

к. г. н., доц. Пандяк Ігор Григорович,

к. т. н., доц. Філь Марія Іванівна

Рецензенти:

В. С. Кравців – доктор економічних наук, директор Інституту регіональних досліджень НАН України;

Я. В. Кульчицький – доктор економічних наук, професор Національного лісотехнічного університету України.

У навчально-методичних матеріалах проаналізовано основи та організацію наукових досліджень – процес вибору теми, виконання, оформлення і захисту, кваліфікаційної (магістерської) студентської роботи. Висвітлено інформаційне забезпечення наукового дослідження, основні сучасні інструменти ресурсного наповнення.

Пропонується для студентів спеціальностей «242, Туризм» освітньо-кваліфікаційного рівня “Магістр” спеціальностей «Організація туристичної діяльності» і «Міжнародний туризм» та «241, Готельно-ресторанна справа» вищих навчальних закладів, усіх, хто займається професійною науковою діяльністю.

ЗМІСТ

ВСТУП…… 7
РОЗДІЛ 1 Роль методології в процесі наукового дослідження……. 10
1.1. Методологія і методи наукового дослідження……. 10
1.2. Складові методології наукового дослідження: категорії, принципи, теорія, парадигма, метод…….. 14
1.3. Процес наукового дослідження: структура, рівні, класифікація та основні етапи проведення…… 18
1.4. Визначення проблеми наукового дослідження……. 21
1.5. Методи наукових досліджень……. 24
РОЗДІЛ 2 Забезпечення інформацією наукового дослідження……. 32
2.1. Зміст поняття “наукова інформація”, її функції…… 32
2.2. Принципи формування інформаційного забезпечення наукового дослідження…… 36
2.3. Характеристика та класифікація наукових літературних джерел…… 38
2.4. Пошук, відбір та нагромадження наукової інформації…… 42
2.4.1. Бібліографічний пошук наукової інформації на паперових носіях 42
2.4.2. Пошук наукової інформації в мережі Інтернет. Автоматизовані технології отримання наукової інформації 45
2.5. Опрацювання наукових літературних джерел…….. 56
2.5.1. Бібліографічний пошук наукової інформації на паперових носіях…… 56
2.5.2. Пошук наукової інформації у мережі Інтернет. Автоматизовані технології отримання наукової інформації… 58
РОЗДІЛ 3 Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи……. 61
3.1. Загальна схема наукового дослідження……. 61
3.2. Вибір і затвердження теми кваліфікаційної роботи…….. 65

3.3. Складання плану кваліфікаційної роботи: основні вимоги, структура, порядок затвердження…….. 68
3.4. Наукове керівництво кваліфікаційною роботою……... 71
3.5. Композиція кваліфікаційної роботи…… 72
3.6. Титульний аркуш, відгук керівника і рецензента…….. 72
3.7. Вимоги щодо написання рецензії на кваліфікаційну роботу... 74
РОЗДІЛ 4 Методичні вимоги щодо виконання й оформлення кваліфікаційної роботи……. 76
4.1. Умовні позначення……... 76
4.2. Зміст…….. 77
4.3. Вступ…….. 77
4.4. Основна частина роботи…….. 80
4.5. Висновки кваліфікаційної роботи……... 83
РОЗДІЛ 5 Вимоги щодо оформлення кваліфікаційної роботи…….. 85
5.1. Загальні вимоги…… 85
5.2. Нумерація розділів…… 87
5.3. Оформлення ілюстрацій……... 88
5.4. Таблиці у кваліфікаційній роботі…… 92
5.5. Формули, символи та індекси у кваліфікаційній роботі…….. 95
5.6. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела у тексті кваліфікаційної роботи……... 98
5.7. Оформлення списку використаних джерел …….. 101
5.8. Додатки ……. 105
5.9. Оформлення приміток…….. 107
5.10. Палітурка……... 107
РОЗДІЛ 6 Порядок захисту кваліфікаційної роботи……... 109
6.1. Підготовка кваліфікаційної роботи до захисту…….. 109
6.2. Процедура публічного захисту кваліфікаційної роботи……... 112
6.3. Типові зауваження щодо результатів виконання і захисту

кваліфікаційної роботи……. 114
6.4. Загальна оцінка кваліфікаційної роботи……. 115
6.5. Критерії оцінювання результатів виконання та захисту кваліфікаційної роботи……. 116
6.6. Кваліфікаційна робота не допускається до захисту…….. 121
6.7. Науковий етикет при виконанні і захисті кваліфікаційної роботи..... 122
Список використаних джерел…… 125
Додатки…… 131

ВСТУП

Науково-дослідна робота студентів – найважливіший аспект формування особистості майбутнього науковця та фахівця високої кваліфікації, засіб відбору кадрів для підготовки молодих учених, збереження і відновлення наукових шкіл. Саме у цій сфері суспільного життя формується інтелектуальний потенціал нації, новий зміст компетенції сучасних фахівців, майбутнього покоління – провідників прогресивних змін у практичній діяльності. Система організації наукового процесу сьогодні відображається у багатоступеневій підготовці фахівців та науковців в Україні, відповідно до основних положень Болонської декларації.

Основним завданням організації наукового процесу є формування знань з методології, теорії методу, методичного забезпечення, технології науково-дослідницької діяльності, започатковуючи її вже зі студентських наукових досліджень, згодом продовжуючи на етапах аспірантської і докторської наукової діяльності.

Важливими складовими науково-дослідної роботи студентів є виконання і захист кваліфікаційної роботи – це завершальний етап навчання студента у вищому навчальному закладі, форма державної атестації випускників. Підготовці кваліфікаційної (магістерської) роботи передує виконання кваліфікаційної (бакалаврської) роботи, курсових робіт на третьому і четвертому курсах навчання, завдання яких – навчити студента самостійно працювати з різними видами джерел інформації, узагальнювати та оформляти їх згідно вимог у вигляді рукопису.

Кваліфікаційна (магістерська) робота – рукопис, результат наукового дослідження, виконаний для об’єктивного контролю ступеня сформованості умінь та знань студентів, відображає здатність вирішувати типові проблеми організаційної, управлінської і виконавчої (технологічної, операторської) діяльності. Це підсумок самостійного індивідуального навчання студента, наукове дослідження, яким підводиться результат вивчення

дисциплін, передбачених навчальним планом підготовки за спеціальностями «242, Туризм» і «241, Готельно-ресторанна справа» та проходження всіх навчальних та виробничих практик, зокрема у підсумку переддипломної практики. За результатами захисту кваліфікаційної роботи та успішного складання комплексного іспиту зі спеціальності державна екзаменаційна комісія (ЕК) приймає рішення про присвоєння її автору кваліфікації і видачі диплома магістра

Метою виконання кваліфікаційної роботи є вирішення професійної проблеми, що ґрунтується на комплексному опануванні матеріалу і методів дослідження, послідовного викладу, а також практичного застосування теоретичних знань для вирішення конкретних завдань щодо вдосконалення управління діяльністю організацій.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи студент у відповідності до кваліфікаційних вимог повинен проявити:

- знання загальнотеоретичних, загальноекономічних, професійно орієнтованих і спеціальних дисциплін, які розкривають теоретичні та практичні основи туризмознавства та сфери гостинності;

- вміння відбирати, систематизувати та опрацьовувати інформацію у відповідності до цілей дослідження;

- вміння розробляти наукові висновки і конкретні пропозиції щодо вдосконалення управління реальним досліджуваним об’єктом;

- вміння визначати і використовувати причинно-наслідкові зв’язки процесів та явищ у прикладній сфері.

Кваліфікаційна робота повинна характеризуватись логічністю, доказовістю, аргументованістю і відповідати таким вимогам:

- містити поглиблений аналіз досліджуваної теми;

- відображати самостійність проведеного дослідження, виконання розрахунків, виконання на комп’ютері;

- містити обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення діяльності на досліджуваному об’єкті;

- відповідати вимогам щодо оформлення;

- супроводжуватись всіма необхідними до захисту документами;

- бути виконаною і поданою на кафедру в термін, передбачений графіком навчального процесу.

Кваліфікаційна робота, що не відповідає вимогам щодо змісту та оформлення, виконана без дотримання затвердженого плану, не містить матеріалів дослідження конкретного об’єкта, обґрунтованих пропозицій, а також без відгуку наукового керівника та зовнішньої рецензії, до захисту не допускається. Ці питання, а також поради щодо написання, оформлення і захисту роботи, приклади найпоширеніших помилок, що виникають при виконанні роботи розглядаються у навчальному посібнику.

У навчальному посібнику розкрито зміст методології і процесу організації наукового дослідження студентами. Автори основну увагу зосередили на розуміння методології наукового дослідження, змісті основних категорій, методах, їх видах, етапах виконання науково-дослідних робіт.

Навчальний посібник рекомендований для студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів “Магістр” і “Бакалавр” спеціальності “242, Туризм” та «241, Готельно-ресторанна справа», викладачів, усіх, хто займається професійною науковою діяльністю.

РОЗДІЛ 1
РОЛЬ МЕТОДОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Методологія і методи наукового дослідження

Свідоме сприйняття людиною світу здійснюється в процесі пізнання – активної діяльності, спрямованої на здобуття знань. Знання – це вища форма пізнання, виражена в ідеальних образах сформованих зі знаків, символів природної і штучної мови.

Основу наукового пізнання формує процес дослідницької діяльності, поєднання у взаємодії чуттєвого і раціонального. Початкова форма пізнання – чуттєве, забезпечується органами чуття – зору, слуху, дотику та інше, і формує знання про навколишні предмети, їхні властивості. Наступна форма – раціональне пізнання (абстрактне, логічне), забезпечує узагальнення знань, заглиблення у сутність, пізнання причин і прогнозування ймовірних наслідків розвитку процесу. Вираженням раціонального пізнання є логіка форми – поняття, судження і умовиводи з відображення загального, істотного в предметах.

Раціональне пізнання найбільш адекватно відображене у мисленні – активному процесі узагальнення і опосередкованого відображення дійсності, виявлення закономірних зв’язків між елементами дійсності з використанням системи понять.

Основними формами мислення є поняття, судження і умовивід. ***Поняття*** – форма мислення, що відображає сутнісні ознаки явищ сформульованих у визначеннях. Втіленням понять є слова – продукт соціально-історичного процесу пізнання, які визначають і фіксують істотні властивості, відносини предметів і явищ, водночас підсумовують важливі знання про способи їхнього використання.

Судження – форма мислення якою відображаються явища, процеси дійсності у їхніх зв'язках і відносинах. З окремих понять і суджень виникає умовивід.

Умовивід – форма мислення, яка пов'язує поняття і відображає процес отримання нових результатів у пізнанні.

Серед важливих складових цілісного процесу також виділяються воля, інтелект, інтуїція, творчість, талант, увага.

Воля – здатність дослідника обирати мету вмотивовувати внутрішні можливості для її досягнення. У інтелектуальній науково-дослідній діяльності воля відіграє значну роль, постійна постановка проблем для їх вирішення – дієвий механізм людського пізнання.

Інтелект – вища пізнавальна здатність людського розуму і мислення, спрямована на осягнення сутності об'єктів пізнання. Інтелект за можливостями перевершує звичайну розумову діяльність людини.

Інтуїція – здатність пізнання істини за попередньо набутим досвідом без очевидно обґрунтованої логіки доказу.

Творчість – процес пізнання з відхиленням суб'єкта за стереотипи мислення, пошук нового, відображення дійсності в оригінальній формі.

Талант – наділена природою здатність суб'єкта до активної творчої діяльності у певній сфері, яку одні особи розвивають, інші поступово втрачають.

Для організації пізнавального процесу необхідна певна початкова система вихідних регулятивних положень, згідно яких буде здійснюватись участь конкретних суб'єктів процесу у його здійсненні. Така система регулятивних положень і є методологією.

Методологія – форма практичного і теоретичного засвоєння дійсності на основі вивчення розвитку певного об'єкта.

У загальносвітоглядному розумінні методологія – це наука про організацію життя, зокрема важливої складової – науково-дослідницьку діяльність. Це своєрідна теоретична модель, напрямок досліджень,

започаткування або продовження розвитку досліджень, вирішення наукової проблеми. Водночас – це найважливіша умова наукового відкриття, передумова формування наукового світогляду.

Методологія (від грец. ***methodos*** – шлях дослідження, пізнання; logos – вчення) – наука про структуру, логічну організацію, способи, принципи, методи, засоби та норми науково-пізнавальної діяльності. Методологія розглядається як процес і водночас результат науково-пізнавальної діяльності. Як процес вона є системою принципів і методів наукового пізнання дійсності, відтворення їх у науковому дослідженні, як результат – способи організації і обґрунтування наукового знання.

Методологію розглядають у широкому розумінні – це спосіб побудови думки, певним чином упорядкована практична та теоретична діяльність дослідника, у вузькому – сукупність принципів, методів, прийомів, норм та процедур науково-пізнавальної діяльності.

Предметом методології насамперед є ***методи науки*** – способи дослідження, підходи, прийоми вивчення явищ та встановлення істини.

В межах теорії наукового пізнання розрізняють загальну і конкретну методологію. Загальна методологія – це філософська діалектика, логіка і теорія пізнання, розвиток наукового пізнання в цілому, побудована на основних законах і загальних принципах діалектики.

Науково-методологічне знання поділяється на п’ять основних рівнів: філософський, загальнонауковий (міждисциплінарний), конкретно-науковий, методико-технологічний та техніко-методичний. Усі перелічені рівні між собою тісно взаємопов’язані і диференційовані на теоретичний та емпіричний рівні наукових досліджень. У свою чергу теоретичний та емпіричний рівні класифікуються на такі види досліджень: теоретичне (фундаментальне), пошукове (теоретико-прикладне), прикладне (теоретико-експериментальне), наукову розробку (експериментальне). Незалежно від виду досліджень кожен науковець повинен ґрунтовно володіти основними методологічними принципами та прийомами виконання наукової роботи. Філософський рівень

методології заснований на основних законах і загальних принципах діалектики. Серед загальних принципів діалектики розрізняють: принцип єдності загального взаємозв'язку і розвитку, діалектичного протиріччя, єдності якості та кількості, діалектичного заперечення.

Принцип єдності загального взаємозв'язку і розвитку – передбачає повне всебічне врахування зв'язків і залежностей об'єкта, наукове дослідження для уникнення однобічності вивчення певного явища. Уникнення цього принципу стримує розвиток науки, гальмує вирішення її окремих проблем.

Принцип діалектичного протиріччя передбачає одночасну єдність і суперечності між елементами, характеристиками предметів і явищ у кожній системі і таким чином реалізує внутрішнє самозабезпечення.

Принцип єдності якості і кількості передбачає постійне співвідношення, взаємозалежність між якістю і кількістю, нагромадження кількісних змін зумовлює виникнення нової якості і навпаки.

Принцип діалектичного заперечення стосується необхідності дотримання спадковості при переході від старого до нового, від попереднього до наступного. Попереднє заперечується, проте не повністю, а в певному обсязі та відношеннях.

В межах другого рівня методології – методології науки, характеризуються найбільш загальні принципи побудови і засоби отримання наукового знання.

На рівні методології конкретної науки встановлюються наукові факти і розробляються на їхній основі вчення про організацію і реалізацію теоретичної, експериментальної і практичної діяльності дослідження.

Методологія конкретної науки обґрунтовує ключові складові дослідження – об'єкт, предмет, завдання, методи, а також принципи, прийоми, форми, способи, операції, критерії побудови дослідження.

Методико-технологічний рівень методології – система принципів, форм і способів організації знання, розробка вимог і критеріїв спеціальних методів теоретичного і експериментального дослідження.

Таким чином, загальні основи теорії пізнання втілені у методології здатні формувати загальну сферу теоретичного мислення, вивчення закономірностей процесу наукового пізнання навколишнього світу, форм і методів цього процесу, а також умови та критерії достовірності отримання знання.

1.2. Складові методології наукового дослідження: категорії, принципи, теорія, парадигма, метод

У процесі пізнавального процесу завжди використовується система наукового знання з яких формується загальна картина реального світу. Серед основних складових форм наукового знання виділяються:

Категорія (від грец. ***kategoria*** – ознака, висловлювання, судження, визначення) – форма мислення з відображення універсальних властивостей та співвідношення предметів об'єктивної дійсності. Це найбільш загальні і фундаментальні поняття, які відображають суттєві всезагальні властивості і відношення предметів і явищ дійсності, тому формують основу будь-якої методології.

Первинно саме поняття категорії пов'язувалось з філософським знанням, найзагальнішими логічними формами відображення найсуттєвіших закономірних зв'язків та відношень дійсності. Тривалий час категорії і їх системи розглядались лише у філософській теорії (категорії Аристотеля, Канта, Гегеля). З часом розвиток наукового знання зумовив відокремлення фундаментальних понять від конкретних наук для вираження категоріями ознак явищ та зв'язків відповідних сфер діяльності.

Принцип (від лат. ***principium*** – основа, головне, важливе, суттєве, неодмінне) – категорія для виділення найбільш загальних правил дійсності. В процесі пізнання принцип вважають компонентним початком методології. Водночас, принцип як сформований компонент – це результат численних актів пізнання.

Закон – об'єктивний, істотний, необхідний, сталий зв'язок між об'єктами дійсності, логічне формалізоване та чітко сформульоване співвідношення між явищами, предметами, процесами. Саму теорію пізнання часто розглядають як систему знаків для відображення сутності досліджуваного об'єкта.

Закон характеризують як необхідне, істотне, стійке, повторюване і загальне. Його формулювання – це один з етапів пізнання людиною навколишнього світу, його сутності, єдності і взаємозв'язку. Водночас закон – це абстрактне формулювання, яке не може охопити всього розмаїття дійсності. Прояв конкретних явищ завжди ширший за закон. У законі знівельовані індивідуальні, випадкові властивості та зв'язки, він охоплює внутрішню сутність предметів і явищ.

Зважаючи на багатство навколишнього світу, існування багатьох його сфер, виділяються різні форми законів, які умовно диференційовані за певною ознакою – фізичні, суспільні, мислення, загальні та ін.

Закономірність – похідне поняття від закону і відображає певне впорядкування подій, відносну стійкість основних факторів. Закономірність також формулюють як певну залежність між речами в процесі розвитку знань. При набутті людиною конкретної і повноцінної інформації закономірність переходить вищого рівня – закон. Іноді закономірності сприймають як сукупний результат дії багатьох законів.

Ідея (від грец. ***idea*** – поняття, думка) – форма осягнення явищ, предметів об'єктивної реальності, охоплює усвідомлення мети пізнання і перетворення світу. Це форма наукового знання з відображення зв'язків та закономірностей дійсності.

Ідея в науковому пізнанні виконує різні функції, основними з яких є: узагальнення досвіду попереднього розвитку знання; синтез знання в цілісну систему; виконання функцій активних принципів пояснення явищ; пошук нових шляхів вирішення проблем.

Проблема (від грец. ***problema*** – завдання, те, що необхідно вирішити) – форма наукового знання у якій двоєдино поєднано: знання, усвідомлення непізнаної істини і водночас передбачення ймовірного наукового відкриття. Проблема – це завершення проміжних циклів дослідження ситуації, що об'єктивно виникають як протиріччя між знаннями та незнаннями, потребу

людей у певних результатах практичної і теоретичної дії і незнанням шляхів, засобів їхньої реалізації. Таким чином, проблема – це суб'єктивна форма виразу необхідності розвитку знання, що відображає суперечності між знаннями і дійсністю, або протиріччя у самому пізнанні; проблема одночасно – це засіб і метод пошуку нових знань.

Гіпотеза (від грец. ***hypothesis*** – підстава, припущення) – форма наукового пізнання, один зі способів вирішення проблеми, істинність якої поки не встановлена, не доведена. Гіпотеза є проміжною формою розвитку наукового пізнання, засобом, етапом переходу від невідомого до відомого, від неповного, нечіткого знання до більш повного і чіткого.

У поєднанні та єдності ідеї, проблеми і гіпотези – важливих складових методології наукового дослідження формується наукова концепція – засіб обґрунтування основної ідеї теорії.

Концепція (від лат. ***conceptio*** – розуміння, система) – форма, засіб наукового пізнання для розуміння, пояснення основної теорії, це науково обґрунтований та доведений вираз основного змісту ідеї. На відміну від теорії, концепція ще не може бути втілена у чітку логічну систему точних наукових категорій.

Теорія (від грец. ***meoria*** – спостереження, дослідження) – найбільш довершена, адекватна реальному стану предметів об'єктивна дійсність. Це система достовірних, обґрунтованих, глибоких і конкретних знань про дійсність з виокремленням чіткої логічної структури, забезпечує цілісне, узагальнене уявлення про закономірності та суттєві характеристики об'єкта. Теорія у порівнянні з гіпотезою – це достовірне знання, істинність якого доведена і перевірена практикою. Від інших видів достовірного знання теорія відрізняється чіткою логічною організацією і об'єктивним змістом і таким чином відіграє важливі пізнавальні функції.

Теорія відображає розуміння об'єкта, пізнання його у внутрішніх зв'язках і цілісності, забезпечує пояснення багатоманітності сформованих

фактів, на її основі передбачаються нові, невідомі знання, згідно яких прогнозується поведінка систем у майбутньому.

Теорія у загальному обґрунтуванні поєднує такі функції:

- описову – окреслює сукупність факторів;
- інформативну – відображає сутність об'єктів, найбільш достовірну і узагальнену їх характеристику;
- системоутворюючу – відображає упорядкованість певної сукупності факторів, це набута система інформації з відображення суті об'єктів;
- пояснювальна – відображається суть об'єктів і факторів, виділяються закономірності та причинно-наслідкові зв'язки, кореляційна залежність;
- прогностична – забезпечує передбачення майбутнього стану досліджуваних об'єктів на основі виявлених закономірностей;
- методологічна – окреслює певний обсяг методів для здобуття нового знання;
- практична – засіб практичної зміни дійсності, формування технології.

Усі перелічені складові методології наукового дослідження – ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія, між собою тісно взаємопов'язані, формують єдність і взаємообумовлюють одна одну.

Парадигма (від грец. ***paradeigma*** – приклад, зв'язок) – категорія наукового використання для позначення сукупності методологічних, світоглядних, управлінських та інших принципів сформованих на певному історичному етапі еволюції норм, стандартів вирішення проблем і відображає символічні узагальнення цінностей. Певна парадигма – не установлений на тривалий час принцип, вона зазнає еволюції у конкуренції між іншими близькими парадигмами.

Метод (від грец. ***metodos*** – шлях) – одна з основ методології, сукупність правил, прийомів, норм пізнання і водночас засіб пізнання, відтворення дійсності у свідомості людини. Методи ґрунтуються на системі принципів і правил практичної і теоретичної діяльності, зв'язують дослідника з об'єктом,

відображають обсяг прийомів для виявлення необхідних у дослідженні окремих характеристик розвитку об’єкта.

1.3. Процес наукового дослідження: структура, рівні, класифікація та основні етапи проведення

Науково-пізнавальний процес, відображений у науковому дослідженні, характеризується певними особливостями і специфічними ознаками. По-перше, орієнтація на вивчення об’єктів безпосередньо або опосередковано включених у суспільно-практичну діяльність людини як можливих для її освоєння, але не зведених до об’єктів повсякденного досвіду. По-друге, наука зосереджується на вивченні не лише об’єктів, актуальних для сучасного досвіду, водночас і тих, що можуть стати предметом масового практичного освоєння в майбутньому. Ці риси розмежовують наукове і стихійне, буденне пізнання і забезпечують виокремлення ряду конкретних специфічних ознак для характеристики особливостей наукового дослідження.

У науковому дослідженні з орієнтацією на предметний і об’єктивний аналіз дійсності всі об’єкти досліджуються згідно з об’єктивними законами розвитку. Це дослідження відображає об’єкти природи у формі у практичному спрямуванні, а отже процес цього відображення обумовлений не лише особливостями об’єкта вивчення, але і численними чинниками соціокультурного характеру. Для опису досліджуваних явищ дослідник повинен якомога чіткіше фіксувати поняття і визначення.

Для наукового дослідження необхідно виробити наукову мову. Мова науки постійно розвивається внаслідок проникнення у нові сфери навколишнього світу і водночас вона сама збагачується новими категоріями.

Проведення наукового дослідження передбачає використання спеціальних приладів, інструментів, знарядь, якими дослідник впливаючи на досліджуваний об’єкт, може виявити його стан, спрогнозувати у штучно створених умовах ймовірний розвиток.

Сутністю та особливостями об’єктів наукового дослідження пояснюють зміст наукових знань як продукту наукової діяльності. Достовірність знань вже не може бути доведена лише їх застосуванням у виробництві і буденному житті. Наука формує специфічні способи обґрунтування істинності знання – експериментальний контроль за отриманим знанням і поява одних знань з інших, істинність яких вже доведена, процедура послідовності знань забезпечують не лише перенесення істинності з одних фрагментів знання на інші, водночас пов’язують їх між собою, об’єднують у систему. Системність і обґрунтованість наукового знання – одна з основних ознак відмінності його від продуктів буденної пізнавальної діяльності.

Основна відмінність наукового дослідження від буденного пізнання у різниці в методах пізнавальної діяльності. Прийоми пізнання об’єктів, на які спрямовано буденне пізнання, як правило не усвідомлюються суб’єктом як специфічний метод пізнання. При науковому дослідженні часто сам вияв об’єкта дослідження часто є складним завданням.

Наукове пізнання об’єктів завжди супроводжується формуванням знань про наукові методи. На вищих стадіях пізнання, при систематизації знань формується напрямок, особлива галузь наукового дослідження – методологія.

Для наукової діяльності для суб’єкта пізнання необхідна особлива підготовка, під час якої він засвоює історично сформовані засоби наукового дослідження, набуває навиків використання прийомів і методів. Залучення суб’єкта у наукову діяльність також передбачає засвоєння системи наукових цінностей і ціннісних установок. Однією з основних установок є пошук істини, як вищої цінності науки. Цей принцип втілюється у ряді ідеалів і нормативів наукового дослідження – у стандартах організації знання (наприклад логічної незаперечності теорії, її дослідного підтвердження), пояснення явищ на підставі законів і принципів, які відображають сутнісні зв’язки досліджуваних об’єктів. Важливе значення у науковому дослідженні відіграє установка на постійне збільшення знання, набуття нового знання. Цей принцип виражений у системі нормативних вимог щодо наукової творчості (наприклад, заборона на

плагіат, критичний перегляд основ наукового пошуку, як умови освоєння нових типів об'єктів та ін.).

Таким чином, під науковим дослідженням розуміють процес вироблення нових наукових знань, це один з видів пізнавальної діяльності з властивою об'єктивністю, відтворюваністю, аргументованістю і чіткістю.

Наукове дослідження, як процес, відображає структуру наукового пізнання. А.А. Горєлов запропонував структуру наукового пізнання у такій послідовності: емпіричний факт → науковий факт → спостереження → реальний експеримент → модельний експеримент → уявний експеримент → фіксація результатів емпіричного рівня досліджень → емпіричне узагальнення → використання наявного теоретичного знання → образ → формування гіпотези → перевірка гіпотези дослідом → формування нових понять → введення термінів і знаків → визначення їхнього значення → виведення закону → створення теорії → перевірка її на досвіді → ухвалення при необхідності додаткових гіпотез [12, с. 34].

На загальному рівні у структурі наукового пізнання виділяється два рівні – емпіричний і теоретичний, яким відповідно відповідають аналогічні види пізнавальної діяльності. Емпіричний і теоретичний рівні дослідження тісно між собою пов'язані, без попереднього набуття емпіричних даних неможливий розвиток теоретичних досліджень, і навпаки теорія зумовлює пізнання на емпіричному рівні.

Емпіричний і теоретичний рівні дослідження характеризуються складною організацією, поділяються на підрівні, кожен з яких виділяється специфічними пізнавальними процедурами і особливим типом отримання знання.

У сучасній теорії пізнання окрім зазначених основних рівнів дослідження часто виділяють третій рівень – метатеоретичний – розвиток теорії про теорію. Тобто об'єктом теоретичного дослідження є сама теорія, відбувається поглиблення теорії наукового знання.

1.4. Визначення проблеми наукового дослідження

Будь-яке дослідження починається з обґрунтування наукової проблеми, певного етапу у дослідженні, зумовленого запитами практики, або теорії, необхідністю вирішення суперечностей між старими поняттями і новими науковими фактами.

Категорія "проблема" відображає внутрішню суперечність у розвитку об'єкта, а правильніше – суперечності в процесі пізнання дослідником об'єкта дослідження. Наукова проблема – це усвідомлення невідомого в науці. Поява суперечливих фактів у розвитку об'єкта дослідження – необхідна умова розуміння наукової проблеми. Факти в науці недостатньо або зовсім не пояснюються, необґрунтовані. Таким чином, в основі об'єктивності наукової проблеми є суперечність між теорією і фактами.

Проблема – це завдання, яке необхідно вирішити в процесі наукового дослідження. Це сукупність теоретичних і практичних завдань без вирішення яких неможливий передбачуваний розвиток об'єкта. У туристичному господарстві проблема виникає тоді, коли суб'єкти діяльності стикаються з труднощами і суперечностями при досягненні певної мети. Обґрунтування проблеми забезпечує доступність об'єкта дослідження для наукового пізнання, водночас запобігаються неефективні дії дослідника під час безпосереднього дослідження. Обґрунтоване формулювання проблеми забезпечує формування логіки дослідження, ефективну організацію процесу наукового дослідження. Без достатнього обґрунтування проблеми не можна проводити дослідження оскільки від визначення проблеми залежить вибір теми і мети, методів і прийомів дослідження. Наприклад, у сфері організації діяльності туристичних підприємств, основні проблеми пов'язані з недостатнім методологічним, методичним і організаційним забезпеченням маркетингових досліджень, неврахування умов діяльності підприємств у ринковому конкурентному середовищі, спрощене розуміння планування і запровадження в основному оперативного управління підприємствами. Інша проблема стосується

управління витратами на підприємствах – основні проблеми зумовлені виникненням істотних суперечностей та невідповідностей щодо ідентифікації сутності і структури витрат, можливостями перенесення їх на собівартість, або визнання такими, що можуть фіксуватися з прибутку.

Визначення проблеми – перший крок до реального наукового дослідження. Окрім головної проблеми у дослідженні постійно виникають проблемні ситуації у розвитку об’єкта дослідження, на будь-якій фазі його життєвого циклу.

Для визначення реальної проблемної ситуації необхідно володіти відповідними теоретичними знаннями, вмінням застосовувати відповідні методи наукового дослідження. Знання стану організації туристичного господарства, проблем розвитку національної економіки, формуються упродовж всього терміну навчання в університеті.

Помилковий стереотип у дослідженнях – зазначати категорію “проблема” у назві наукового дослідження. Досліджується певний об’єкт та його предмет, проблеми розвитку об’єкта формулюються і розв’язуються в процесі дослідження. Правильно сформульована проблема – це значний внесок у її розв’язання, адже обґрунтування наукової проблеми передбачає певні знання про шляхи її розв’язання.

Конкретизованою формою обґрунтування проблеми наукового дослідження є окреслення проблемних завдань, у яких сформульовано сутність проблеми та визначено етапи її вирішення. При обґрунтуванні проблеми необхідна логічна послідовність постановки завдань наукового дослідження. Неможливо обґрунтувати проблему без глибокого розуміння історії, процесу розвитку науки в цілому та наукового розуміння суті проблеми або споріднених і суміжних проблем. Наприклад, формування якості туристичних послуг є об’єктом численних теоретичних розробок. Проте проблеми дослідження теоретико-методичних основ формування та процесу реалізації, визначення пріоритетів джерел формування, залучення додаткових джерел

підвищення ефективності недостатньо досліджені та потребують подальшого наукового обґрунтування.

Необхідність обґрунтування проблеми дослідження забезпечує уникнення формального підходу до соціально-економічних процесів. Раціонально сформульована проблема дослідження полегшує розкриття причин і забезпечує виявлення рушійної сили розвитку процесів у досліджуваній соціально-економічній сфері. Обґрунтування наукової проблеми необхідно узгоджувати з її актуальністю, тобто тим, наскільки розв'язання цієї проблеми буде успішним для розвитку об'єкта дослідження. Актуальність теми дослідження обґрунтовується критичним аналізом та порівнянням з відомими вирішеннями наукової проблеми.

Актуальні проблеми наукового дослідження можуть бути сформульовані студентом під час проходження виробничої (переддипломної) практики. Опис актуальності необхідно подавати лаконічно, насамперед відображаючи сутність наукової проблеми.

При обґрунтуванні проблеми наукового дослідження важливо усвідомлювати ймовірні рекомендації і пропозиції щодо її вирішення. Вирішення наукової проблеми спонукає дослідника до використання нових підходів та засобів пошуку знань. Для розв'язання складної проблеми її диференціюють на більш прості підпроблеми з необхідною кількістю рівнів ієрархії.

Важливим недоліком наукових досліджень є загальний рівень виконання. Причиною такого стану є недостатня обґрунтованість проблеми дослідження, непоінформованість дослідника. Такі дослідження відображають розробку уже вирішених проблем, отримання вже відомих наукових результатів.

Наукова проблема реалізується у конкретній меті та завданнях дослідження. Ці компоненти є похідними з наукового аналізу попереднього знання і сучасного стану досліджуваної сфери туризмології. У дослідженні не рекомендується формулювати мету, використовуючи такі терміни

“Дослідження …”, “Вивчення …”, оскільки вони вказують на засіб досягнення мети, але не на мету.

У дослідженні організації туристичної діяльності для визначення завдань кваліфікаційної роботи доцільно використовувати такі формулювання: удосконалити теоретичні і методичні положення та практичні рекомендації; оцінити тенденції і структуру; виявити вплив; удосконалити класифікацію; розробити систему та ін.

1.5. Методи наукових досліджень

Методи дослідження – це спосіб дослідження явищ і процесів, інструментарій отримання фактичного матеріалу, необхідна умова досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі.

Методи використовуються згідно логіки змісту дослідження у послідовності подачі теоретичної і практичної складової роботи, у застосуванні методи повинні взаємодоповнюватись.

У методології наукових досліджень розрізняють два рівні пізнання:

- теоретичний – формулювання і розвиток наукових гіпотез і теорії, законів, виведення логічних висновків, зіставлення різних гіпотез і теорій;
- емпіричний – спостереження і дослідження конкретних явищ, експеримент, групування, класифікація та опис результатів дослідження і експерименту, впровадження їх у практичну діяльність.

Згідно сфери застосування та рівня узагальнення інформації розрізняють методи:

- філософські – застосовуються на усіх етапах пізнання в науковій та інших сферах людської діяльності;
- загальнонаукові – використовуються у гуманітарних, природничих та технічних науках;
- специфічні – використовують згідно галузі науки: біологічні, географічні, соціально-економічні та ін. (рис.1.1).

Рис. 1.1. Класифікація методів наукових досліджень

Найвідомішими загальними методами є діалектичний і метафізичний. Діалектичний метод – це пізнання дійсності в її цілісності, розвитку і суперечливості. Метафізичний метод ґрунтується на пізнанні явищ поза їхнім зв'язком і розвитком.

Загальнонаукові методи згідно рівня пізнання поділяють на теоретичні, метатеоретичні і емпіричні. Для визначення і оцінки процесів у туризмі, створення інформаційних ресурсів для теоретичних узагальнень і проектування методології та організації діяльності у галузі найбільш поширені методи емпіричних досліджень.

Серед методів теоретичного рівня виділяють аксіоматичний, гіпотетичний, абстрагування, виокремлення, перехід від абстрактного до конкретного, історичний.

Аксіоматичний метод, його суть у формулюванні набору початкових тверджень, які не вимагають доведення (аксіоми, постулати), після за певними схемами узагальнень формуються тези. Сукупність початкових аксіом та постулатів і виведення тез утворює аксіоматично побудовану теорію.

Гіпотетичний метод – це спосіб дослідження з використанням наукової гіпотези, припущення про причину, що зумовлює певний наслідок, або припущення про існування певного явища або предмета.

Абстрагування – це метод з відволіканням уваги від окремих властивостей і зв'язків об'єкта дослідження та виокремлення властивостей і зв'язків у яких зацікавлений дослідник. Найчастіше при абстрагуванні другорядні властивості і зв'язки виокремлюються від істотних. Абстрагування поділяють на декілька видів:

- ототожнення – окреслення загальних властивостей та відносин об'єктів дослідження, встановлення тотожного у них, абстрагування від різниці між ними, об'єднання об'єктів у певну групу;
- ізолювання – виокремлення певних властивостей та відносин, які розглядаються як самостійні предмети дослідження;

- потенційна здійсненність – одна з абстракцій математики і логіки, суть якої у відверненні реальних меж конструктивних можливостей, обумовлених обмеженістю нашого життя в просторі, часі і в матеріалах.

Формалізація – метод переведення ознак, згідно яких характеризується явище, предмет у систему знаків, формул математики, логіки, фізики тощо, та вивчення цього явища чи предмета в операціях з формулами. Метод формалізації є основою алгоритмізації і програмування, доведення істинності у конкретних показниках певного положення.

Узагальнення – це спосіб мислення, внаслідок якого встановлюються загальні властивості предметів і явищ, визначаються загальні поняття, у яких відображено первинні істотні ознаки предметів та явищ певного класу, від яких можна перейти до узагальнення поняття.

Перехід від абстрактного до конкретного – метод визначення дослідником попередньо головних, а потім, відповідно до видозмін у нових умовах, нових зв'язків, виявляється особливість сутності об'єкта вивчення.

Історичний метод передбачає вивчення вивчення у повноті попереднього розвитку об'єкта, узагальнення важливих фактів, вияв хронологічної послідовності розвитку у сучасному стані об'єкта.

Серед важливих *загальнологічних* методів виділяються – метод аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії.

Аналіз – це розклад об'єкта дослідження на складові частини для його всебічного вивчення. Метод аналізу – є основою аналітичного дослідження. Різновидами аналізу є класифікація і періодизація.

Синтез – протилежний метод до аналізу і передбачає поєднання окремих частин, властивостей в одне ціле.

Індукція – метод спрямування пізнання від фактів, окремих випадків до загального, формулювання загального висновку на основі часткових. Основою індукції є досвід, експеримент.

Дедукція – метод виведення одиничного, окремого з певного загального положення, розвиток мислення від загальних тверджень до тверджень щодо окремих предметів і явищ.

Аналогія – це спосіб отримання знань про предмети та явища на основі їхньої подібності з іншими.

Сукупність загальнологічних методів є основою соціально-економічного аналізу, заснованого на емпіричних даних. Сформульовані завдання, узагальнення причинно-наслідкових зв'язків дає можливість напрацювати механізми адаптації і зміни середовища діяльності досліджуваних об'єктів соціально-економічної системи.

Основними методами метатеоретичного рівня є герменевтичний і системний.

Герменевтичний метод – це спосіб опрацювання теорії і практики для адекватної інтерпретації істини, часто зводиться до розуміння тексту, який невіддільний від саморозуміння інтерпретатора і водночас інтерпретація є принципово відкритою й ніколи не може бути завершеною.

Системний метод – це розгляд об'єкта дослідження як системи. Система об'єднує певну кількість взаємодіючих об'єктів в одне ціле, це взаємозв'язок складових, які у системі підпорядковуються розвитку цілого і часткового, загального й окремого.

Емпіричні методи застосовуються у дослідженнях для конкретно-наукового пізнання прикладного характеру. Ці методи переважно пов'язуються з відчуттями, з практикою, забезпечують нагромадження, фіксацію та узагальнення вихідного дослідного матеріалу. Отримані за допомогою цих методів дані є основою для подальшого теоретичного осмислення пізнавальних процесів та створюють цілісну єдність наукового пізнання.

Методи емпіричних досліджень поділяють на:

- універсальні, використовуються на всіх етапах процесу дослідження, адаптуючись до особливостей об'єкта дослідження та наявної інформації, вони формалізовані у вигляді формул, таблиць, графіків та ін.;

- специфічні – використовуються на окремих етапах дослідження: експертних оцінок, екстраполяція та інтерполяція та ін.

Серед основних універсальних емпіричних методів дослідження виділяються: спостереження, опис, порівняння, вимірювання, анкетування, тестування, експеримент, моделювання, класифікація та ін.

Спостереження – метод наукового дослідження, який застосовується на початковому етапі емпіричного дослідження, його зміст у в активному, систематичному, цілеспрямованому, планомірному та навмисному сприйнятті предметів і явищ дійсності для отримання безпосередніх даних про об'єкт пізнання. В процесі спостереження здобуваються знання про зовнішні сторони, властивості й відносини досліджуваного об'єкта, вибіркова інформація фіксується (відгуки гостей у готелях про обслуговування, структура споживачів туристичних послуг, організація виробничого процесу тур фірми та ін.). Спостереження як процес охоплює елементи спостерігача (суб'єкта), об'єкта спостереження та засоби спостереження. Останніми, у розвинених формах спостереження, використовуються різноманітні спеціально створені прилади для посилення органів відчуття людини, а також використовувані знаряддя впливу на об'єкт, що перетворює спостереження на складову частину експериментальної діяльності.

Основні методологічні вимоги до спостереження:

- активність (не споглядання об'єкта, а пошук і фіксація дослідником потрібного його ракурсу);
- цілеспрямованість (увага повинна фіксуватися тільки на явищах, які цікавлять);
- планомірність і навмисність (проходження за певним планом або сценарієм);
- системність (ведення за певною системою для багаторазового сприйняття об'єкта в заданих режимах).

Об'єктами спостереження можуть бути: поведінка споживачів, реакція споживачів, продуктова політика, рекламна компанія й ціни конкурентів та ін.

Серед методів спостереження виділяються:

- польове (у реальних умовах) і лабораторне (у штучно створених умовах);
- пряме (безпосередньо під час подій) і непряме (за результатами подій);
- відкрите й приховане;
- структуроване (за чітко визначеною схемою) і неструктуроване (без чіткого плану);
- людське (спостерігач – людина) і механічне (за допомогою електронних або механічних пристроїв).

Для ефективної організації спостереження перед початком необхідно чітко визначити об'єкт, мету та умови його проведення, які є визначальними при виборі елементів дослідження, розробки програми та порядку збору даних.

Метод опису – це фіксація засобами природної або штучної мови зведеної інформації про об'єкти. Отримана органами відчуття інформація методом опису перекладається на мову понять, знаків, рисунків, набуває зручної форми для подальшого раціонального опрацювання, систематизації, класифікації й узагальнення. Опис поділяється на два види: якісний – реалізується мовою певної науки, і кількісний – передається мовою математики.

Метод порівняння – це зіставлення об'єктів згідно будь-яких подібних властивостей, внаслідок якого виявляється загальне і відмінне між цими об'єктами.

Науковий характер методу порівняння властивий лише тоді, коли порівнюються не випадкові факти дійсності, а закономірні та типові, які характеризують достатній ступінь достовірності. Порівняння відіграє значну роль в умовиводах стосовно узагальнення інформації, застосування методу аналогії, розглядається і як складова методу спостереження. Для порівняння, необхідно визначити одиниці, критерії виміру об'єктів, після зіставити і висловити досліджувані властивості по факту їхньої наявності або відсутності, кількісних характеристик. Порівняння туризмознавчого матеріалу, здійснюване згідно єдиних критеріїв (часу, суб'єктів, обсягу), виявляє його загальні,

особливі або унікальні риси та ознаки. При цьому виявляються також зв'язки між явищами.

Порівняння може бути:

- якісним – виявляється наявність або відсутність властивостей об'єктів;
- кількісним –виявляються кількісні розходження або тотожність;
- динамічним – здійснюється порівняння різноманітних станів одного об'єкта.

РОЗДІЛ 2
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЄЮ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Зміст поняття “наукова інформація”, її функції

Основою будь-якого наукового дослідження є ***інформація*** – сукупність повідомлень (відомостей), якими визначається рівень знань людини про певні явища, факти, події та їхні взаємозв’язки.

Результати наукового дослідження з поміж інших чинників найбільше залежить від повноти та якості зібраного матеріалу. Використовуючи інформацію, дослідник отримує наукові відомості для проведення аналізу. Формування бази даних є першим етапом виконання будь-якого дослідження.

Серед найважливіших властивостей ***інформації*** є:

- адекватність – відповідність реальним процесам і об’єктам;
- релевантність – придатність завданням, для вирішення яких вона призначена;
- правильність – відповідність способу вираження змісту;
- точність – відображення явищ з мінімальним відхиленням або мінімальною помилкою;
- актуальність або своєчасність – можливість використання інформації тоді, коли необхідність у ній особливо значна;
- загальність – незалежність від окремих змін;
- ступінь деталізації – інформація.

Серед інших важливих властивостей інформації – здатність нагромаджуватись, втрачатись, забруднюватись, ущільнюватись.

Найважливіша властивість інформації – здатність достовірно відображати певні об’єкти та процеси. У науці застосовуються різні терміни для характеристики інформації: надійність, точність, репрезентативність,

системність, якість та ін. Кожна з перелічених властивостей відображає певну специфіку інформації.

Інформацію розглядають у трьох аспектах:

- прагматичному (корисність, досягнення мети, на яку вона спрямована);
- семантичному (змісту і правильного тлумачення);
- синтаксичному (техніки уявлення і передачі).

Інформація – це ключовий ресурс, значення якого часто більше за інші ресурси, наприклад, енергетичні, сировинні, інфраструктурні та ін. У суспільстві інформація виконує різноманітні функції: відображення, навчальну, кумулятивну, комунікативну, актуалізації, управлінську, виробничо-технічну та комерційну. З розвитком суспільства спостерігається збільшення ролі інформаційних ресурсів, у яких узагальнюються і концентруються всі наявні відомості з різних галузей діяльності людини.

Наукову інформацію визначають як отриману в процесі пізнання, логічну інформацію, що адекватно відображає явища та закони природи, суспільства, мислення і використовується у суспільно-історичній практиці.

У науці виділяється два концептуальні трактування інформації. Перше – інформація це невід'ємна внутрішня складова кожного матеріального об'єкта, природа інформації у різноманітності світу, її кількість виражає міру різноманітності. У другій концепції основною властивістю інформації визнається її нерозривний взаємозв'язок з управлінням, функціонуванням систем, що само розвиваються і самокерується. Тому друга концепція отримала назву функціональної або функціонально-кібернетичної. Відповідно до неї інформація не атрибут всієї матерії, а лише власність людського відображення дійсності, тобто управлінська діяльність людей.

Основні ознаки наукової інформації:

- отримується у процесі пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, основа якої – практика, і подається у відповідній формі;

- документована, виникає у процесі наукового розвитку, відображає відомості про досягнення національної та закордонної науки, техніки, виробництва, отримані у процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої та громадської діяльності;

- необхідна для керівників, спеціалістів, науковців в процесі їхньої діяльності.

Наукова інформація у процесі дослідження виконує такі найважливіші функції:

- відображення – здатність відображати істотні аспекти природної, соціальної реальності та виробничої і комерційної діяльності;

- кумулятивна функція – здатність нагромаджувати відомість про об'єкти;

- комунікативна функція – це передача відомостей від суб'єкта до суб'єкта, забезпечення їхньої взаємодії;

- актуалізації – акцентування на проблемах, подіях і процесах.

Носіями наукової інформації є *наукові документи* – матеріальні об'єкти, в яких зафіксовані наукові відомості або наукова інформація, з характерною логічною завершеністю і призначена для її збереження, передачі у часі і просторі та використання у суспільній практиці з обов'язковим посиланням на те, де, ким і коли документ був створений.

Для забезпечення конкретного наукового дослідження інформацією, передусім необхідно на змістовно-теоретичному рівні чітко визначити обсяг і структуру інформації, встановити її джерела, знати доступ до наявних інформаційних ресурсів.

Інформаційні ресурси наукового дослідження – це сукупність інформаційних матеріалів: документів та інформації у формі публікацій, наукових звітів, електронних записів (баз даних). Структурною одиницею інформаційного ресурсу є науковий документ, тобто матеріальний об'єкт, що

містить науково-технічну інформацію і призначений для її збереження та використання.

Перед кожним дослідником постає завдання навчитися перетворювати інформацію в основний ресурс, сутність якого полягає у здатності об'єднати найкращим чином усі ресурси, використані для проведення дослідження, та забезпечити вирішення поставленої мети.

Організація та проведення досліджень суттєво залежить від структури, змісту та характеру задіяних *джерел інформаційного забезпечення,* які визначаються метою і практичним призначенням розробок. Наприклад, для туризмознавчих досліджень необхідна багатоаспектна інформація, яка класифікується так: законодавчі акти; нормативні матеріали; наукова література (монографічна та періодична); матеріали конференцій, симпозіумів, нарад; статистичні довідники, статистичні матеріали об'єкта дослідження (підприємства, організації); матеріали анкетного обстеження й особистих спостережень та ін.

Наукова інформація, отримана з різних джерел, поділяється на такі види:

- від способу отримання і галузями використання: технічна, економічна, соціальна та ін;
- від способу фіксації – на паперових та електронних носіях;
- від статусу – первинні (фактографічні) документи, вторинні (бібліографічні), тобто результати аналітико-синтетичного і логічного опрацювання первинних документів;
- за призначенням: офіційні (нормативні), наукові, науково-популярні, навчальні, довідкові, патентно-ліцензійні, виробничі, рекламні, інформаційні тощо;
- від способу підготовки розрізняють друковану (тиражовані) та рукописну (або машинописну) наукову інформацію. До останньої належать науково-технічні звіти, інформаційні картки, дисертації, депоновані рукописи, препринти та ін. Вони залишаються у формі рукопису та існують у невеликій кількості примірників;

- від періодичності виникнення наукові видання поділяють на: неперіодичні (книги); видання з продовженням (збірки статей), періодичні (журнали, газети).

2.2. Принципи формування інформаційного забезпечення наукового дослідження

Усі елементи дослідницької діяльності тісно пов'язані зі збором, опрацюванням та зберіганням наукової інформації. Цілями науково-інформаційної діяльності є багатоаспектний пошук, збір джерел, аналіз і синтез даних, їх опрацювання, збереження, відтворення та трансформація пасивної інформації в активну, старої в нову.

В процесі формування інформаційного забезпечення наукового дослідження необхідно враховувати такі принципи:

- інформаційні матеріали необхідно збирати цілеспрямовано, згідно мети і завдань наукового дослідження;

- структура інформаційних матеріалів повинна відповідати змісту і цілям дослідження. В процесі збору інформації її необхідно групувати за розділами відповідно до плану роботи. Окремі матеріали можуть мати не одиничне, а множинне значення, тобто виявитися необхідними для підготовки різних розділів роботи. У такому разі такі матеріали розміщують у першому з наведених розділів, а в інших помічають про місце їх розташування;

- процес збору інформаційних матеріалів складається з двох стадій: спочатку матеріал нагромаджується без оцінки його значення, потім проводиться фільтрація, або відбір істотних, необхідних та виключення зайвих, дублюючих елементів.

Послідовність вивчення літературних джерел і збору матеріалу така:

- складання бібліографії, тобто загального списку доступних джерел отримання інформації;

- загальний перегляд тих джерел, які забезпечують найбільш загальне уявлення про проблему;
- поглиблена робота з бібліографічними матеріалами, серед яких найважливіше значення мають реферативні збірники та бібліографічні покажчики.

Бібліографія потребує постійного оновлення, доповнення і розширення. Для цього необхідно чітко дотримуватись правил складання бібліографії: вказати автора (прізвище та ініціали), назву роботи, місце видання і видавництво, рік публікації, кількість сторінок. Для правильного опрацювання бібліографії, її можна структурувати на декілька груп за ознакою важливості та з урахуванням наявного часу на її вивчення.

Ознайомлення з інформаційним документом доцільно здійснювати у такий спосіб. Спочатку необхідно вивчити його зміст і вступ (передмову), потім вибірково переглянути матеріали тих розділів, які представляють інтерес, наприклад, ілюстративні матеріали, перші речення абзаців, висновки. У разі, коли переглянуті матеріали стосуються теми дослідження, розділ необхідно уважно прочитати, критично оцінити прочитане та занотувати найцікавіші положення як фрагменти майбутньої роботи. На останньому етапі з таких фрагментів формується конспект роботи – пов’язане і стисле викладення від власної особи опрацьованого матеріалу. За наявності дискусійних питань необхідно висвітлити позиції авторів, дати критичну оцінку різних точок зору і висловити власну думку.

Визначаючи потребу в інформації для проведення наукового дослідження, необхідно керуватися критеріями якості та цінності.

Якість інформації у науковому дослідженні визначається такими критеріями: цільове призначення, цінність, надійність, достовірність, достатність (повнота), а також швидкодієвість, періодичність, детерміністичний характер, дискретність, безперервність, спосіб і форма подання. Оскільки одна і та сама інформація може використовуватись для різних цілей – створення нових концепцій, встановлення взаємозв’язків, вирішення проблем,

пошуку нових фактів, досліднику насамперед необхідно встановити її цільове призначення.

Необхідно враховувати, що наукова інформація характеризується властивістю втрачати актуальність, старіння, втрачати практичну корисності для споживачів унаслідок кумулятивної інформації або зміни самого об'єкта дослідження. Ступінь старіння неоднакова для різних видів наукових джерел.

Цінність інформації визначається соціальним та економічним ефектом її використання. Практичне значення інформації зумовлює характер та обсяг її використання, передбачає уникнення відомостей, які безпосередньо не стосуються об'єкта дослідження. У такий спосіб забезпечується повнота інформаційної бази дослідження.

2.3. Характеристика та класифікація наукових літературних джерел

Проведення наукових досліджень передбачає отримання системних знань, суджень науки, які фіксують стійкі, необхідні зв'язки та властивості предметів та явищ суспільного життя. Такі знання дослідник отримує із науково-технічної літератури.

За характером та змістом виділяють такі основні види наукових літературних джерел:

1. ***Енциклопедії,*** видання у яких інформується про суть питання, наведено посилання на суміжні розділи, вказується основна література. Енциклопедії поділяються на загальні та спеціалізовані.

2. ***Монографія*** – це наукова праця одного або декількох авторів присвячена глибокому викладу матеріалу в конкретній, зазвичай вузькій галузі науки.

3. ***Збірники наукових праць*** – видання, сформоване з окремих робіт різних авторів, присвячених одному напряму, але з різних його галузей.

4. ***Періодичні видання*** – це журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки. У періодичних виданнях друкуються праці та їхні результати. Виклад матеріалу здійснюється у популярній, доступній формі. Залежно від статусу видання, рівня рецензування та відбору до друкування необхідно розрізняли ***фахові періодичні видання,*** у яких дозволено публікувати результати наукових досліджень з певного профілю підготовки, та не фахові, які можуть бути науковими, науково-популярними, публіцистичними (залежно від змісту та стилю подання матеріалів). Перелік фахових видань затверджує Атестаційна колегія Міністерства освіти і науки України.

5. ***Спеціальні випуски технічних видань*** – документи інформаційного, рекламного характеру, у яких містяться аналітичні, статистичні відомості з певної проблеми.

6. ***Патентно-ліцензійні видання (патентні бюлетені)*** – включають описи винаходів до авторських посвідчень і патентів, описи відкриттів, офіційні патентні бюлетені. В описі вказується номер авторського посвідчення або патенту, класифікаційний індекс, прізвище та ініціали винахідника, а також дата подання заявки на винахід і дата видачі авторського посвідчення. Технічна документація у вигляді креслень і стислого опису сутності винаходу є додатком до авторського посвідчення.

7. ***Стандарти*** – це нормативно-технічні документи щодо єдиних вимог до продукції, її розроблення, виробництва та застосування. Цей нормативний документ розроблено, як правило, на підставі відсутності протиріч з істотних питань більшості зацікавлених сторін і затверджено визнаним органом. У ньому встановлено для загального і багаторазового використання правила, вимоги, загальні принципи або характеристики, що стосуються різних видів діяльності або їхніх результатів, для досягнення оптимального ступеня упорядкування у визначеній сфері. У національній системі стандартизації існують такі категорії нормативної документації (НД):

- державні стандарти України – ДСТУ;

- галузеві стандарти України – ГСТУ;
- стандарти науково-технічних та інженерних спілок та союзів України – СТТУ;
- технічні умови України – ТУ;
- стандарти підприємств.

8. ***Навчальна література*** – це підручники, навчальні посібники, навчально-методична література. Навчальна література може мати гриф Міністерства освіти і науки України, що затверджує її для використання як навчальну у ВНЗ України, або видаватися без нього. Наявність грифа свідчить про те, що навчальну літературу підготовлено відповідно до Галузевих стандартів вищої освіти, затверджених освітньо-кваліфікаційних програм, вона пройшла незалежне рецензування та затверджена навчально-методичною комісією з відповідного напряму підготовки фахівців.

Основними різновидами навчальної літератури є:

- ***підручник*** – це інформаційна модель навчання, своєрідний сценарій навчального процесу, у якому відображено теорію і методику процесу навчання. Саме з цих позицій підручник повинен відображати зміст і цілі навчання, визначати систему пізнавальних дій з матеріалом, форми навчання і способи контролю;
- ***навчальний посібник*** – видання, яке частково доповнює або замінює підручник та офіційно затверджений як такий.

9. ***Спеціалізовані довідники*** – найбільш повне джерело інформації за глибиною аналітичного та логічного осмислення.

10. ***Огляди*** містять стислі, основні історичні відомості та матеріали, відображають новітні досягнення науки і техніки. Огляди друкують як окремі компактні видання, висвітлюючи найчастіше певну проблему або вузьку тему.

11. ***Бібліографічні видання*** забезпечують повну інформацію про нові публікації з будь-якого питання та містять *бібліографічні покажчики* – перелік структурованої тематичної літератури; *реферативний журнал* – періодичне видання, в якому публікуються реферати, анотації та бібліографічні описи

літератури, вони становлять найбільший інтерес для науки і практики; *експрес-інформація* – періодичне видання, у якому містяться розширені реферати статей, описи винаходів і публікацій, забезпечують можливість отримати інформацію про їх сутність та зміст, не звертаючись до першоджерел; *друковані бібліографічні картки* містять повний бібліографічний опис джерел інформації. З них складаються *каталоги* – набори відповідним чином систематизованих карток, наявних у бібліотеці книжок, журналів та інших друкованих матеріалів. *Картотека* – це перелік усіх друкованих матеріалів, виявлених із певної тематики.

12. ***Дисертація*** (від англ. ***thesis, dissertation***; від нім. ***dissertation***) – наукова праця, яку підготовлено для прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня. Як правило у дисертації висвітлюється стан вивчення проблеми (огляд та аналіз), вона містить результати теоретичних та експериментальних досліджень автора, висновки та рекомендації.

13. ***Науковий реферат*** (автореферат) – коротке викладення автором змісту наукового дослідження, дисертаційної роботи перед поданням її до захисту. Реферат (від лат. ***refero*** – повідомляю) – це самостійна науково-дослідна робота, де автор розкриває суть досліджуваної проблеми; наводить різні точки зору, а також власні погляди на неї. Виклад матеріалу в ньому має проблемно-пошуковий характер.

Реферат повинен відповідати певним вимогам, зокрема: повнота, об’єктивність, змістовність, стислість, зрозумілість.

Як правило, реферат передбачає висвітлення таких позицій: проблема або тема дослідження; сфера дослідження; мета і завдання дослідження; метод дослідження; вид дослідження – фундаментальне, пошукове, прикладне; отримані результати та їх значення для науки і практики.

14. ***Автореферат*** (від грец. ***autos*** – сам та лат. ***refero*** – доповідаю, повідомляю) – короткий виклад наукової праці, підготовлений автором та надрукований для попереднього ознайомлення з твором (наприклад,

автореферат дисертації). Вимоги до його змісту, структури та обсягу визначає Атестаційна колегія Міністерства освіти і науки України.

15. ***Анотація*** (від лат. ***annotatio*** – зауваження) – це коротка характеристика книги, статті або рукопису, в якій викладається зміст першоджерела, перелік ключових питань і надається його оцінка. В анотації, як і в рефераті, викладаються основні положення оригіналу, акцентується увага на значення та наукову новизну роботи, згідно якої підготовлено анотацію.

16. ***Резюме*** (від фр. ***resume*** – викладати коротко) – незначного обсягу текст, у якому відображено ключові моменти та композицію роботи.

17. ***Рецензія*** (від лат. ***recensio*** – розгляд, обстеження) – вид наукової, літературної і художньої критики, науково-критична стаття, у якій відображена оцінка досліджуваному твору.

18. ***Тези*** – основна думка або ключове положення доповіді, лекції, статті чи іншого авторського первинного документа. Теза оформляється згідно завдання у стислій або розгорнутій формі. Вона відрізняється від повного тексту оригіналу відсутністю деталей, пояснень, ілюстрацій.

19. ***Наукові повідомлення*** найчастіше готують для публічних виступів. Зображення (графіки, плакати) використовують як доповнення до мовних комунікацій.

20. ***Наукова доповідь*** – це короткий виклад самостійно проведеного дослідження, наукової роботи або її окремої частини.

21. ***Науковий звіт з теми*** – неопублікований науково-технічний документ, що містить деталізовані відомості про суть, методику та результати виконаної роботи, її етапи.

2.4. Пошук, відбір та нагромадження наукової інформації

2.4.1. Бібліографічний пошук наукової інформації на паперових носіях

Для інформаційного забезпечення наукових досліджень використовуються спеціальні інформаційні заклади (бібліотеки, архіви, інформаційні агенції та центри науково-технічної інформації), де здійснюється збір, збереження, пошук і поширення наукової інформації, надання її на запити та згідно регламенту.

До основних інституцій та організацій України, які здійснюють централізований збір і опрацювання опублікованих документів, належать:

- Книжкова палата України;
- Український інститут науково-технічної та економічної інформації (УкрШТЕІ);
- Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського;
- Державна науково-технічна бібліотека України (ДНТУ);
- бібліотечно-інформаційні установи загальнодержавного або регіонального рівня.

Окрім органів науково-технічної інформації, необхідну наукову інформацію дослідник отримує у бібліотеках.

Доступ до інформаційних ресурсів здійснюється з використанням різних допоміжних програмно-методологічних, нормативно-правових, технічних інструментів – словників, тезаурисів і класифікацій, інструкцій та методичних матеріалів, статутів і положень, схем, описів, програмного забезпечення, Інтернет та ін. Кожний тип інформаційного продукту вимагає специфічної технології отримання.

Інформаційний пошук – це сукупність операцій, спрямованих на знаходження документів, необхідних для проведення наукового дослідження. Пошук може здійснюватися вручну (за звичайними бібліографічними картками, картотеками, друкованими покажчиками), із застосуванням автоматизованих комп’ютерних систем пошуку інформації, використання баз і банків даних, ресурсів Інтернет.

Основним інструментом доступу до інформаційних ресурсів у бібліотеках, є ***бібліографія.***

У бібліотеках застосовується інформаційно-пошукова мова (ІПМ) бібліотечно-бібліографічного типу:

- універсальна десяткова класифікація (УДК);
- бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК).

Універсальна десяткова класифікація (УДК) охоплює увесь універсум знань та є міжнародною системою класифікації друкованих праць і документальних матеріалів. Ієрархічна структура УДК детально подає зміст документальних фондів та забезпечує оперативний пошук інформації.

Ієрархічна комбінаційна класифікація УДК охоплює основні таблиці, таблиці визначників (типових рубрик) і алфавітно-предметний покажчик. Індексування класифікації логічне, цифрове, з використанням арабських цифр.

В основі структури індексів УДК використовується принцип десяткових дробів, згідно якого усі галузі знань поділено на 10 основних класів, кожний клас – на 10 розділів, а розділ – на 10 підрозділів. Кількість етапів поділу залежить від необхідного ступеня деталізації.

Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК) – класифікація друкарських видань, заснована на системі таблиць ідентифікаторів. Основна таблиця класифікації визначає область знань, до якої зараховуються відповідні видання, побудова здійснюється згідно ієрархічного принципу. Основні розділи охоплюють загальні і міждисциплінарні знання, природничі, прикладні, суспільні та гуманітарні науки, а також літературу універсального змісту. Додаткові таблиці визначають територіальний та інший спеціальний розподіл. Методологічна основа класифікації – розподіл за видами наук і явищами дійсності, побудованих на принципі їх субординації і розвитку.

Основою інформаційно-пошукового апарату бібліотек є ***каталоги*** – сукупність розташованих за визначеними правилами бібліографічні записи на літературні джерела, що розкривають структуру та зміст фонду бібліотеки або інформаційного центру.

Систематичні каталоги – збірники, в яких назви творів розташовані за галузями знань, відповідно до визначеної класифікаційної системи.

Абеткові каталоги – картки на книжки із зазначенням в алфавітному порядку прізвищ авторів, назв літературних джерел.

Предметні каталоги – містять назви творів щодо конкретних проблем і питань.

Допоміжні каталоги – це каталоги періодики, картотеки статей і рецензій.

Значну допомогу для пошуку й аналізу літературних джерел надає *ретроспективна бібліографія.* Це тематичні покажчики та огляди, каталоги, прайс-листи видавництв та ін. Основне їх призначення – поширення бібліографічної інформації про опубліковані документи упродовж певного часу. Особливим видом ретроспективної бібліографії є книжкові та пристатейні списки літературних джерел.

Бібліографічні та реферативні видання – їх метою є надання оперативної інформації як про власне публікації, так і про їх зміст. Такі документи у друкованому чи електронному вигляді видають інститути, служби науково-технічної інформації (НТІ), центри інформації, бібліотеки. На бібліографічні видання покладається сигнальна функція. Бібліографічні покажчики сповіщають про появу інформаційного документа і надають традиційний бібліографічний його опис згідно з чинними стандартами. Реферативні видання (журнали, збірники, експрес-інформація, інформаційні листки), окрім бібліографічних описів, містять реферати опублікованих і неопублікованих документів, що значно полегшує ідентифікацію і пошук необхідних літературних джерел інформації.

2.4.2. Пошук наукової інформації в мережі Інтернет. Автоматизовані технології отримання наукової інформації

Розвиток науки вимагає інформатизації усіх ланок наукового процесу. Насамперед це стосується впровадження автоматизованих технологій у

процеси нагромадження, обробки, зберігання та розповсюдження наукової інформації.

Поряд із інформаційними виданнями органів НТІ для інформаційного пошуку необхідно використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи, бази і банки даних, Інтернет. Результати пошуку можуть використовуватись безпосередньо, однак частіше вони є проміжним етапом (ключем) до виявлення первинних джерел інформації, якими є наукові праці (монографії, збірники) та інші необхідні для наукової роботи джерела.

Інформаційно-пошукова система (ІПС) – це різновид автоматизованих інформаційних систем, в яких завершальне опрацювання інформації не передбачається. Ці системи призначені для пошуку текстів (документів, їх частин, фактографічних записів) у сховищах (базах даних) за формальними характеристиками, тому можна виділити два основні етапи роботи: збір і зберігання інформації та пошук і надання інформації користувачам. Основними видами ІПС є:

- пошукові машини, які сканують заголовки зареєстрованих сайтів стосовно наявності в них критерію пошуку – набору ключових слів, введених користувачем. Адреси знайдених сторінок виводяться у нумерованому списку;
- веб-директорії – періодично (наприклад один раз у день) сканують заголовки зареєстрованих сайтів і розміщують результати у своїх каталогах. Користувач отримує список таких каталогів, вибирає один із них і там знаходить адреси сайтів, відсортовані за ступенем їх важливості;
- системи паралельного пошуку здійснюють віднайдення одночасно на декількох пошукових серверах, зменшуючи швидкість пошуку та збільшуючи ймовірність знаходження необхідної інформації.

Серед основних, найчастіше використовуваних пошукових систем виділяються:

- українські:
  - UKR.NET (Працює на Google, Яндексі, Bing);
  - META (meta);

- I.UA (Працює на Яндексі);
- LightStorage (LookForMp3);
- Шукалка;
- ONLINE.UA (Працює на Google).

- англомовні і міжнародні:
  - A9 (належить компанії Amazon і працює у системі Google);
  - Search engine site ABC Engine;
  - ALLhave;
  - Alltheweb FAST-Engine;
  - Ask.com (система Teoma);
  - Cuil (закрита);
  - Google;
  - Yahoo!
- російські
  - Aport;
  - Mail.Ru;
  - Rambler;
  - Яндекс;
  - nigma.ru.

Інформаційно-пошукові системи відрізняються одна від одної багатьма ознаками, проте при вирішенні певних завдань збору, зберігання і передачі інформації характеризуються такими спільними процедурами:

- аналіз документів і їх підбір;
- відтворення документів;
- запис документів і їх пошукового відтворення на носії;
- зберігання документів;
- аналіз запитів;
- видача документів користувачам.

Окрім того, ІПС можна класифікувати за такими ознаками:

- вид виконуваних операцій;
- режим пошуку;
- тип інформаційно-пошукової мови;
- тип критерію відповідності;
- ступінь автоматизації.

Сьогодні використовується значний обсяг автоматизованих систем пошуку інформації. Вони відрізняються певними особливостями програми, водночас їх об'єднує принцип пошуку за алфавітом, тематикою, ключовими термінами та ін.

Нагромадження і зберігання значних інформаційних масивів – ***баз даних,*** сприяє систематизації документів за ознаками певної тематики, а також формувати ***банки даних*** для оперативного багатоцільового використання відповідної інформації.

База даних (БД) – це набір відомостей, достатній для досягнення встановленої мети і представлений на машинному носії у вигляді, який сприяє здійснювати автоматизовану переробку інформації, що зберігається.

Банк даних (БнД) – автоматизована інформаційна система, що складається з однієї або декількох БД і системи збереження, опрацювання і пошуку інформації.

Методично БД поділяються на: документальні, бібліографічні, реферативні, повнотекстові, гіпертекстові, бази первинних даних (фактографічні).

Відомо декілька великих інформаційних систем, що пропонують доступ до реферативних, бібліографічних та повнотекстових баз даних:

STN International – це міжнародна система баз даних, що заснована трьома найбільшими центрами науково-технічної інформації:

- Fachinformationszentrum, FIZ Karlsruhe, ФРН;
- Chemical Abstracts Service (CAS), США;
- Japan Information Center of Science and Technology (JICSI), Японія.

Архіви електронних публікацій та ***зібрання електронних журналів*** виконують дещо інші функції порівняно з реферативно-бібліографічними системи. Вони пропонують доступ до повного тексту статей електронних журналів, починаючи з випусків 80-х років XX ст.

Academic Search Premier – база даних із забезпечення доступу до повнотекстових академічних публікацій більш ніж 2800 рецензованих журналів з 1975 р. Тематично охоплює майже всі галузі науки (соціальні, гуманітарні, природничі, комп'ютерні та ін.). Це найпопулярніша БД в університетському середовищі.

Business Source Premier – одна з найбільш повнотекстових БД, надає доступ до більш ніж 2950 наукових бізнес-журналів та 900 рецензованих видань включно. Тематично охоплює питання сфери бізнесу, економіки, фінансів, менеджменту, бухгалтерського обліку та ін. Містить повнотекстові матеріали у форматі PDF понад 300 найвідоміших наукових журналів, починаючи з 1922 р.

Regional Business News – містить повнотекстові матеріали видань США з бізнесу.

ERIC (Educational Resource Information Center) – інформаційна система, що підтримується Департаментом освіти та Національною освітянською бібліотекою США, важливе джерело інформації для дослідників проблем освіти.

Master FILE Premier – спеціально створена база для публічних бібліотек, забезпечує доступ до повнотекстових матеріалів, що висвітлюють широкий обсяг питань науково-популярного характеру, містить 314 повнотекстових довідників, зокрема "Magill Book Reviews", "American Heritage Dictionary" та ін.

Електронні журнали. Під електронними журналами, видом повнотекстових інформаційних систем розуміють:

- паралельні електронні журнали – електронні версії паперових;
- оригінальні – видаються лише в електронному вигляді;

- інтегровані – видаються у двох формах, які доповнюють одна одну.

Термін “електронний журнал” стосується власних мережевих видань. Серед відомих електронних журналів:

- *SpringerLink,* одна з провідних світових інтерактивних БД для високоякісних STM (наука, техніка, медицина) – журнали, книги, довідкові матеріали та інтерактивна колекція архівів. Це ефективна центральна точка доступу для науковців;
- *Blackwell Synergy* забезпечує доступ до журналів колекції STM (наука, техніка, медицина) видавництва “Backwell Science”.

Високий і складний рівень організації виробництва, науки, техніки і культури сучасного суспільства пов’язаний із циркуляцією величезних потоків різноманітної інформації. Обсяги нової інформації безупинно зростають, як і швидкість її поширення. Цей процес зумовив створення нових засобів, одним із яких є світова **мережа Інтернет.**

Інтернет – всесвітня (глобальна) інформаційна мережа, яка з’єднує мільйони комп’ютерів (серверів) з метою спільного використання інформаційних ресурсів. Інформація в Інтернеті організована у вигляді комп’ютерних файлів, які називаються Web-сторінками. Сукупність пов’язаних між собою Web-сторінок, створених конкретною особою чи організацією, утворюють Web-сайт. Зараз це основний і найбільш поширений тип інформаційних ресурсів у мережі.

Комп’ютерні файли можуть містити різні типи інформації: тексти, подані символами (літерами, цифрами, розділовими знаками тощо), графічні зображення, повідомлення електронної пошти, комп’ютерні програми і та ін. Інформаційна служба пошуку необхідних даних – World Wide Web (www) – ґрунтується на гіпертекстовій логіці перегляду документів, згідно якої Web-сторінка містить посилання (links) на інші сторінки чи інформаційні ресурси.

Для доступу до Web використовується спеціальна програма – браузер. Щоразу, коли здійснюється запит Web-сторінки, браузер встановлює зв’язок з відповідним Web-сервером, запитує копію цієї сторінки і, коли інформація

надходить, автоматично її відображає. З поміж існуючих у мережі браузерів найпоширенішими є ***Internet Explorer*** та ***Netscape Navigator.***

Порядок роботи Інтернету регламентують певні стандартні правила передачі інформації – *протоколи.* Найвідоміші протоколи представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Найбільш відомі протоколи та їхні функції з передачі інформації мережі Інтернет

Ім'я протоколу	Повне ім'я протоколу	Призначення потоколу
ip	Internet Protokol	Передача пакетів даних
tcp	Transmission Control Protokol	Управління потоками пакетів даних
http	Hypertext Transfer Protokol	Поширення Web-даних (гіпертексту)
ftp	File Transfer Protokol	Копіювання файлів між комп'ютерами

Для ідентифікації підєднаних до Інтернету комп'ютерів, кожен із них має унікальне ім'я, представлене певним поєднанням символів. Окремі частини імені називаються *доменами.* Ім'я можуть мати декілька доменів, які відокремлюються один від одного крапками. Якщо розглядати їх зліва направо, кожний наступний домен на один рівень вищий за попередній. Крайня права частина імені називається доменом верхнього рівня. Існує два типи таких доменів: трилітерні домени організацій і дволітерні домени країн. Домени організацій верхнього рівня представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Домени організацій верхнього рівня

Назва домена	Com	Edu	Gov	Mil	Org	Net
Тип організації	Комерційні організації	Навчальні заклади	Державні установи	Військові установи	Інші організації	Ресурси мережі

Наприкладом доменів верхнього рівня є **http:// WWW.UKRSTAT.GOV.UA.** Крайня права частина імені (ua) повідомляє місцерозташування комп'ютера

(знаходиться в Україні), наступна частина (GOV) – комп'ютер належить державній установі, а третя (ukrstat) – саму установу, Держкомстат України. Символ (WWW) вказує, що комп'ютер виконує функції Web-сервера. Отже, це адреса Web-сайта Держкомстату України.

На Web-сайтах зберігаються сотні файлів, які об'єднуються в каталоги (directories). Кожний каталог має власну ієрархічну структуру (кілька рівнів підкаталогів). Місцезнаходження конкретного інформаційного ресурсу описує спеціальна його адреса – URL (Uniform Resource Locator – уніфікований локатор ресурсів). У мережі поширені два формати URL: Протокол://адреса-сервера/шлях до файла/ім'я-файла. Протокол://адреса-сервера.

Першою частиною адреси є *протокол,* описує схему доступу до файла і відокремлюється від іншої його частини двокрапкою та двома нахиленими рисками (://).

Адресою сервера є доменне ім'я комп'ютера, на якому розміщено інформаційний ресурс.

Шлях доступу до файла – це послідовність імен каталогів і підкаталогів, в останньому з яких міститься потрібний файл. Імена каталогів розділяються нахиленою рискою (/).

Ім'я файла, тобто конкретного документа, пошук якого здійснюється, зазвичай складається з двох частин: перша – описує зміст даних, а друга вказує на їх тип і називається розширенням. Найчастіше в Інтернеті зустрічаються такі розширення: htm (html) – Web-сторінка, txt – простий текст, zip – стиснутий набір файлів (архів), jpg – графічне зображення. Наприклад, адреса файла http:// www.nbuv.gov.ua/db/ri.html вказує, що файл «ri» знаходиться в каталозі «db» Web-сайта Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (http://www.nbuv.gov.ua). Це файл загальнодержавної реферативної бази даних «Україна наукова». Він забезпечує доступ глобальної комп'ютерної мережі до реферативної інформації про наукові видання українських учених і фахівців: монографій, енциклопедій, довідників, словників, періодичних видань, збірників наукових праць, матеріалів

конференцій, авторефератів дисертацій тощо. Щомісяця база даних поповнюється двома тисячами записів.

Якщо URL містить лише дві складові – протокол і адресу сервера, файл завантажується з домашньої сторінки за умовчуванням. Саме з цієї сторінки зручно починати віртуальну подорож по Web-сайтах будь-якої організації, переходити від одного документа до іншого з допомогою гіперпосилань. Наприклад, за адресою http://www.bank.gov.ua потрапляємо на домашню (початкову) сторінку НБУ. Далі можна вибрати каталог *Статистика,* а в ньому – документ *Грошова і банківська статистика,* дані якого відображають динаміку грошових активів.

Стрімкий розвиток Web-ресурсів ускладнює пошук необхідної інформації. Чим більше даних, тим складніше знайти необхідні. Звісно, користувач, який регулярно працює з Web-ресурсами, сформував власну добірку адрес корисних для нього сайтів. Користувачам, які лише розпочинають роботу з Web-ресурсами, необхідно обрати стратегію орієнтації. Для цього в Інтернеті створена система інструментальних засобів, «навігацію», для полегшення орієнтації у структурі і можливостях мережі.

Сьогодні розрізняють два основні різновиди засобів навігації: спеціальні інформаційно-пошукові системи і каталоги Web-ресурсів. Основне завдання пошукової системи – дібрати із загального обсягу ресурсів, які задовольняють певним умовам, а завдання каталогів – показати, які ресурси існують взагалі.

Для пошуку необхідної інформації в Інтернеті створені спеціальні інформаційно-пошукові системи, кожна з яких характерна особливостями і працює у певному інформаційному напрямі. Одні системи здійснюють пошук за словами і словоформами, інші – фрагментами тексту, ще інші – доменними іменами URL, типами файлів, датами тощо. Правила, згідно яких працює пошукова система, відображені в інструкціях (help, FAQ), з якими необхідно уважно ознайомитись.

Важливу роль у технології пошуку відіграє повнота інформації. Унаслідок стрімкого розвитку Інтернету досягти її на окремому пошуковому

сервері неможливо. Як свідчить практика, одна пошукова система забезпечує близько третини розміщених у Web-просторі документів. З поміж українських інформаційно-пошукових систем найбільш відомі – InfoReS (http://el.visti.net) і META (http://meta-ukraine.com).

Декілька рекомендацій щодо пошуку необхідної інформації в Інтернеті:

- практично в усіх системах використовується метод ключових слів. Формуючи запит, необхідно уникати загальновживаних слів (наприклад “ресурси”) і вузькоспеціалізованих (наприклад “тітестер”). Оптимальний варіант – запит з характерних для певної предметної сфери словосполучень, кожне з яких характеризується достатньо широкою сферою використання і найточніше відображає проблематику. Пошук необхідно починати з найбільш відомих і потужних пошукових серверів, це, незважаючи на інформаційну насиченість, забезпечить загальне уявлення про інформаційний стан предметної сфери;
- для детального пошуку доцільно використовувати спеціалізовані тематичні або регіональні пошукові сервери. Їх можна знайти за допомогою ключових слів;
- необхідно використовувати методику поетапного уточнення пошуку: починати з елементарних запитів у режимі простого пошуку, а отримавши результати, уточнити їх та переходити до розширеного пошуку;
- на більшості сайтів є посилання на споріднені інформаційні ресурси, які необхідно використовувати. Ймовірно саме такий шлях пошуку необхідної інформації найбільш короткий.

Бази даних пошукових систем містять великі обсяги документальних даних різних форматів, структури і призначення. Для прикладу, про універсальні можливості пошуку інформації можна надати адресу домашньої сторінки української інформаційно-пошукової системи http://meta-ukraine.com.

Отже, використовуючи спеціальні пошукові засоби, користувач може самостійно з клавіатури свого комп’ютера вводити запити в інтерактивному режимі, аналізувати результати пошуку, здійснювати перехід до інших

ресурсів. Інформаційні ресурси Інтернету набувають різних форм, популярними, зокрема, стають каталоги, чати і конференції. Стрімко зростає кількість користувачів мережі. Проте, незважаючи на цей феномен, значення документальних джерел не знижується і потреба в них не зменшується.

Основні базові послуги, що надає Інтернет:

- ***TELNET*** (протокол віртуального термінала) – забезпечує доступ до безлічі відкритих серверів і використовується для входу в інші комп'ютери, підключені до мережі;

- передача файлів, що забезпечується ***протоколом FTP.*** Основне призначення протоколу – пересилати (копіювати, передавати) файли в мережі (з віддаленого комп'ютера на локальний і навпаки). Окрім того, з допомогою FTP можна працювати зі своїми файлами безпосередньо на віддаленому комп'ютері (перейменовувати їх, видаляти, створювати каталоги тощо);

- ***E-MAIL (електронна пошта)*** – забезпечує відправлення письмових повідомлень, повідомлень за потрібною адресою, отримання повідомлень з деякою затримкою, перевірку отриманих повідомлень адресатом. Електронна пошта відрізняється від TELNET і FTP тим, що не є наскрізною: комп'ютеру-передавачу і комп'ютеру-приймачу не обов'язково необхідно взаємодіяти безпосередньо.

Окрім своєї основної функції, майже всі програми електронної пошти надають користувачам такі послуги:

- робота з псевдонімами (можливість використання скорочених Інтернет-адрес замість повних);

- папки (можливість зберігати повідомлення в систематизованому вигляді);

- пересилання пошти (на інший комп'ютер);

- вставлення текстових файлів (додання у повідомлення копій файлів);

- списки розсилання (розсилання повідомлень групі адресатів, яку попередньо позначають псевдонімом або повним ім'ям);

- відповідь (створення відповіді особі, що надіслала повідомлення);

- ***USENET*** – забезпечує читання і відправлення повідомлень, надісланих відкритим інформаційним групам. Такі повідомлення називають “електронними дошками оголошень” або “телеконференціями”;

- ***Web-технологія,*** або ***WWW*** (World Wide Web) – це розподілена мережева гіпертекстова система, побудована на основі моделі “сервер-клієнт-сервер”. На так званих Web-серверах у вигляді гіпертекстових документів зберігається інформація, якою цікавляться, отримують і відображають Web-клієнти. Механізм встановлення зв’язку між клієнтом і сервером, а також процедура запиту і передання інформації, визначаються протоколом передання гіпертексту (HTTP).

Розвиток інформаційних технологій суттєво удосконалює бібліотечний сервіс. Бібліотека нового типу – це віртуальна бібліотека, де читач має змогу користуватися не тільки фондом цього сховища, але й може миттєво отримати будь-яку інформацію із будь-якої бібліотеки світу. По суті, сучасна бібліотека функціонує одночасно як зовнішня і внутрішня електронна бібліотека.

Сучасні інформаційні Інтернет-технології розвиваються у бібліотеках за двома напрямами: надання доступу до корпоративних каталогів бібліографічних даних та створення інформаційних Web-сайтів.

2.5. Опрацювання наукових літературних джерел

2.5.1. Некоректне використання наукових літературних джерел. Ознаки плагіату

Представлене до захисту наукове дослідження повинно повністю у будь-якій його формі виключати плагіат. Термін “плагіат” походить від лат. ***plagio*** – краду і за сучасною науковою етикою розглядається як одне з найбільш ганебних явищ.

Під **плагіатом** у сфері науки розуміють свідоме присвоєння авторства чужого наукового твору, використання його повністю або частково під своїм прізвищем без посилання на джерело запозичення. Згідно широко розповсюдженого вислову “плагіат – це єдиний вид крадіжки, при якому злодій повідомляє своє прізвище”. У практиці наукових досліджень плагіатом є не тільки дослівне використання тексту інших науковців, а й будь-яке його перефразування, при якому зміст (наукова ідея) цього тексту зберігається і видається за власний (власну).

Уникнення плагіату в науковому дослідженні є обов’язковою вимогою, яка жодним чином не пов’язана із уникненням розгляду наукових положень, розроблених іншими дослідниками.

Навпаки, широкий критичний огляд таких наукових положень – це обов’язковий елемент підготовки кожного наукового дослідження. Коректне посилання на джерело з вмістом важливого наукового положення є об’єктом цитування у кваліфікаційній роботі.

Розрізняють пряме і непряме цитування положень окремих авторів. При прямому цитуванні обов’язковими є такі вимоги:

- цитування не повинно бути надмірним за обсягом;
- цитовані положення обов’язково виділяються лапками;
- цитований текст подається дослівно (без купюр, що можуть спотворити його зміст);
- при виділенні окремих слів у цитаті необхідно зазначати авторство такого виділення (“виділено автором” або “виділено нами”);
- посилання на джерело здійснюється згідно бібліографічних вимог (з обов’язковим зазначенням сторінок).

При непрямому цитуванні наукового положення іншого автора дозволяється надавати стисле власне визначення основної його ідеї із максимальною точністю. Використовувати лапки у такому випадку не потрібно, але головна вимога зберігається – чітке посилання на прізвище автора і джерело (наукову роботу) з обов’язковим зазначенням сторінок.

Недотримання таких вимог вважається порушенням авторських прав (плагіатом) і переслідується законом.

Сьогодні у багатьох вищих навчальних закладах України й інших країнах при виявленні плагіату наукове дослідження знімається із захисту без права повторного його розгляду у визначеній темі.

2.5.2. Наукова дискусія – складова творчого процесу в науковому дослідженні

Наукове дослідження, як творчий процес формування нових наукових знань, які характеризуються об'єктивністю, доказовістю, точністю та вимірністю, передбачає визначення предметної сфери з описом системою понять. Серед таких понять розрізняють закони, категорії, висновки, судження, висловлювання тощо, які виводяться із об'єктивної дійсності і передають найбільш суттєві властивості, ознаки, взаємозв'язки явищ та предметів.

При цьому кожний дослідник, узагальнюючи об'єктивні явища, оперує поняттями, які їх відтворюють. Наприклад, фізика оперує поняттями маси, енергії, атома тощо, економіка – поняттями вартості, попиту, капіталу, прибутку.

Будь-яке поняття характеризується змістом – сукупністю відмінних ознак, основою яких є найбільш суттєві риси, сукупність процесів, явищ, відображених у цьому понятті. Необхідно пам'ятати, існує співвідношення між змістом і обсягом, відповідно до якого зі збільшенням змісту зменшується обсяг поняття і навпаки.

Поняття – це наукові знання, якими дослідник формулює проблеми і гіпотези, описує реальні об'єкти, аналізує їх, систематизує, узагальнює, критично оцінює та отримує певні результати. З допомогою понять виявляються особливості, закономірності і тенденції розвитку досліджуваних об'єктів.

Вивчення у процесі дослідження понять, їх аналіз і узагальнення, мистецтво оперувати ними вимагають дискусії як засобу і способу наближення до об'єктивної істини.

Саме дискусія є найважливішою вимогою і характерною ознакою пошуку у кваліфікаційній роботі, сприяє критичному оцінюванню існуючих понять і положень, наявних висновків і отриманих результатів. Дискусія (від лат. ***discussio*** – дослідження, обговорення) – це полеміка щодо спірного питання, слабкості або неадекватності аргументів, невідповідності застосовуваних методів та інструментів, наявності різноспрямованих гіпотез, недостатнього вивчення об'єкта тощо.

Дискусія відіграє важливу роль у процесі пошуку і становлення наукового знання. Вона розширює частку нових суттєвих ознак досліджуваного об'єкта, створює нові можливості для подальшого наукового використання запропонованих дослідником понять, забезпечує практичне застосування отриманих результатів. Оскільки кожне наукове дослідження неможливе без запозичення існуючих понять як результатів наукових розробок інших авторів, при написанні теоретичної частини кваліфікаційної роботи обов'язково необхідно у списку джерел, тексті посилатись на використані праці (бібліографічний опис).

Поняття в дискусії відображають декілька важливих функцій:

- теоретична, відображається у побудові або уточненні використовуваних понять. Дослідник наводить поняття, аналізує та систематизує їх, додає чіткості та точності визначенням із належним обґрунтуванням;
- емпірична, за допомогою залучених емпіричних (числових) індикаторів (даних) вимірюються загальні та специфічні ознаки, зв'язки між ними і на цій основі формулюється зміст поняття більш доказово і ґрунтовно.

Загалом, у процесі дискусії доцільно використовувати відповідні формальні словосполучення: "...вважаємо за доцільне…", "..., на нашу думку, ...", "більш повним...", "...недостатньо відображає...", "... не містить визначальних ознак...", "...обмежується штучно побудованими методичними

підходами...”, “...відсутня аргументація щодо...”, “... спірним є твердження ...” тощо.

РОЗДІЛ 3
ПІДГОТОВКА ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Загальна схема наукового дослідження

Кваліфікаційна (магістерська) робота – це обов'язкове самостійне наукове дослідження студентів, що характеризується новизною, внутрішньою єдністю і відображає процес і результати опрацювання обраної теми дослідження. Виконання кваліфікаційної роботи – важлива складова наукової та навчально-методичної роботи кафедри, здійснюється під керівництвом докторів та доцентів і відображає їхні результати підготовки кваліфікованих фахівців.

Виконання і захист кваліфікаційної роботи – підсумковий етап навчання у вищому навчальному закладі, форма підсумкової державної атестації випускників-магістрів. Кваліфікаційна робота є завершальним результатом індивідуальної навчальної діяльності студента, початковим науковим дослідженням, що підводить підсумок вивчення дисциплін, проходження усіх навчальних та виробничих практик, передбачених навчальним планом підготовки згідно спеціальностей «242, Туризм» та «241, Готельно-ресторанна справа».

Згідно з Законом України «Про вищу освіту», магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня трудової діяльності, що передбачені для початкових посад у певному виді економічної діяльності. Кваліфікаційна робота відображає сукупність представлених автором на публічний захист актуальних результатів і відносно нових положень. Під час захисту роботи випускник підтверджує на основі отриманих теоретичних знань, практичних умінь та навичок здатність виконувати самостійні наукові дослідження, організовувати адміністративний та виробничий процес.

Кваліфікаційна робота, представлена до захисту, повинна відповідати вимогам щодо актуальності, новизни, змісту й оформлення.

Вимоги щодо структури й оформлення роботи викладені у методичних рекомендаціях розроблені на основі «Основних вимог до дисертацій та авторефератів дисертацій» [55, с. 9-17] і ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення» [4] .

Виконання студентом кваліфікаційної роботи відображає вміння використовувати методи наукового дослідження, працювати з літературними джерелами, вивчати об'єкти, узагальнювати інформацію та робити висновки.

Оцінювання кваліфікаційної роботи державною екзаменаційною комісією враховує відповідність:

- сучасному рівню розвитку науки, її тематика повинна бути актуальною, характеризуватись новизною, містити принципово новий матеріал;
- використання загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, доцільність яких обумовлена логікою дослідження;
- оформлення роботи згідно встановленим вимогам;
- володіння студентом інформацією, викладеною у роботі;
- елементи полеміки, захист сформульованих положень та висновків, наводити вагомі й переконливі докази на користь обраної концепції, усебічно аналізувати і доказово критикувати протилежні їй точки зору.

Кваліфікаційна робота – це продовження наукової роботи започаткованої студентом у формі курсового проекту. При виконанні курсової роботи студент набуває навиків збору та опрацювання інформації (літературні, електронні, статистичні та інші джерела), цікавиться загальними рисами розвитку певної проблеми, тоді як при написанні кваліфікаційної роботи об'єкт конкретизується, поглиблено вивчається, встановлюються зв'язки між чинниками впливу та розвитком процесу, встановлюються важливі висновки.

Кваліфікаційна робота повинна вирішувати завдання практичного значення, відповідно затвердженого науковим керівником плану і складатись з таких частин (рис. 3.1.).

Етапи наукового дослідження можна представити у такій логічній схемі:

- вибір і затвердження теми кваліфікаційної роботи. Визначення та затвердження наукового керівника;
- складання плану і вимоги до вихідної інформації;
- композиція кваліфікаційної роботи;
- титульний аркуш, відгуки керівника і рецензента.

Структура кожної частини кваліфікаційної роботи визначається темою. Усі етапи виконання кваліфікаційної роботи за організацією характеризуються подібністю з кандидатською дисертацією здобувача наукового ступеня, тому в процесі її підготовки застосовуються методичні і технічні прийоми підготовки наукової праці.

Успішність виконання кваліфікаційної роботи студентом насамперед залежить від уміння обирати найрезультативніші щодо теми методи дослідження, саме вони визначають досягнення поставленої мети у роботі.

У порівнянні з дисертацією на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук – науково-дослідницьких робіт, кваліфікаційна робота на здобуття ступеня “магістр” ідентифікується як навчально-дослідницька праця, змістом якої є моделювання більш-менш відомих рішень, її тематика та науковий рівень повинні відповідати освітньо-професійній програмі навчання. Виконання студентом кваліфікаційної роботи відображає не стільки вирішення наукової проблеми, скільки засвідчує здатність автора на необхідному організаційно-методологічному рівні проводити науковий пошук, розпізнавати професійні проблеми, знати загальні методи і прийоми їх вирішення.

Кваліфікаційна робота подається до захисту у формі згідно вимог, яка дозволяє сформувати висновок, наскільки повно відображені та обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, їх новизна та значимість. Відображені у роботі результати повинні засвідчити про наявність у її автора первинних навичок наукової роботи.

Рис. 3.1. Структура кваліфікаційної (магістерської) роботи студента

При написанні кваліфікаційної роботи студент обов'язково у тексті повинен посилатись на авторів і джерела, у яких запозичені матеріали або окремі результати. У разі використання запозиченого матеріалу без посилання на автора та джерело кваліфікаційна робота не розглядається незалежно від стадії захисту, без права її повторного розгляду.

У кваліфікаційній роботі результати досліджень подаються стисло, чітко, логічно й аргументовано, необхідно уникати загальних висловів, бездоказових тверджень, тавтології.

Студентська наукова робота у вищому навчальному закладі не обмежується лише виконанням кваліфікаційної чи курсової роботи. Студенти, які відзначились у науковій роботі, кваліфікаційна робота доповнюється публікацією у наукових виданнях можуть претендувати на диплом з відзнакою.

3.2. Вибір і затвердження теми кваліфікаційної роботи

Вибір теми – це початковий етап дослідження, від якого суттєво залежить результат виконання кваліфікаційної роботи. Тема повинна відповідати таким критеріям:

- мотивувати та формувати творчу активність, пізнавальний інтерес у студента;
- бути актуальною щодо сучасних тенденцій розвитку науки і практики;
- оригінальність, необхідність розвитку окремих теоретичних положень, удосконалення методики, вирішувати певні завдання в межах визначеної проблеми;
- у формулюванні відображати об'єкт та предмет дослідження;
- інформаційна база для виконання роботи повинна бути доступною та в необхідному обсязі.

Вибір теми може здійснюватись:

- в межах науково-дослідних розробок випускової кафедри;

- згідно ініціативи студента в межах напряму підготовки і сформованих на попередніх етапах навчання компетенції;

- на замовлення практиків – потенційних роботодавців, партнерів вищого навчального закладу.

Серед ознак актуальності роботи виділяються:

- відповідність обраних завдань дослідження напрямам розвитку галузі науки, сфери виробництва, території, окремого виробництва;

- розробка моделі якісних змін у сфері діяльності, створення нового продукту;

- розробка новітніх методів управління;

- покращення умов праці та ін.

Теми кваліфікаційних робіт розробляє професорсько-викладацький колектив кафедри відповідно до напрямів наукової діяльності. Для уникнення плагіату, теми поновлюються щороку. Після затвердження тем на засіданні кафедри та вченої ради факультету, студенти обирають тему і керівника із запропонованих відповідно до особистих наукових інтересів. Студентові магістратури надається можливість вибору теми із запропонованих і власної пропозиції теми з необхідним обґрунтуванням доцільності її розробки. Вибір теми студент констатує написанням заяви (додаток А).

Студентські наукові роботи виконуються на основі найновішого матеріалу, монографій, збірників наукових праць, статистичної інформації, публікацій у фахових періодичних виданнях, Інтернет-публікацій, первинної інформації, отриманої на підприємствах, організаціях під час проходження виробничої та навчальної практики, іншої актуальної інформації щодо теми кваліфікаційної роботи.

Ідеальний варіант вибору напряму та теми наукової діяльності ще при навчанні за бакалаврською програмою, виконанні курсових робіт. Спочатку необхідно визначитися з напрямом досліджень і з третього курсу (коли виконуються курсові роботи) вивчати літературні джерела за проблемою і продовжувати цей процес під час виробничих практик та завершити

виконанням кваліфікаційної роботи. Бажано ці роботи виконувати під керівництвом постійного викладача – керівника курсових робіт, а потім і кваліфікаційної роботи. Такий підхід дає можливість до моменту виконання кваліфікаційної роботи створити необхідний об'єм первинної інформації.

Назва кваліфікаційної роботи повинна бути стислою, конкретною, відповідати спеціальності, суті досліджуваної проблеми, відображати предмет і об'єкт, передбачати очікуваний результат дослідження. В окремих випадках для повнішої конкретизації досліджуваної проблеми доцільно додати невеликий (4-6 слів) підзаголовок. У назві не доцільно використовувати псевдонаукову термінологію, зокрема "Дослідження …", "Аналіз …", "Вивчення …", "Деякі аспекти …", "Шляхи …", та інше, оскільки тип роботи відповідає змісту зазначених понять.

Таблиця 3.1.

Приклади рекомендованого формулювання теми кваліфікаційної роботи

Не рекомендовані	Рекомендовані
Дослідження фінансово-економічного механізму управління готельними мережами в Україні	Фінансово-економічний механізм управління готельними мережами в Україні
Деякі аспекти врахування ризиків у господарській діяльності туристичних фірм Львова	Управління господарськими ризиками туристичних фірм Львова
Шляхи використання природо-ресурсного потенціалу Львівської області у туристичному господарстві	Управління природо-ресурсним потенціалом Львівської області у туристичному господарстві

Важливою складовою затвердження формулювання теми кваліфікаційної роботи є інформація про об'єкт дослідження, який необхідно заздалегідь погодити науковому керівнику на відповідність напряму, масштабу та глибини дослідження.

Сформульовані параметри у темі затвердженої кваліфікаційної роботи окреслюють цілі при складанні індивідуального завдання для проходження студентом переддипломної практики.

Тема кваліфікаційної роботи та наукове керівництво обговорюються на засіданні випускової кафедри і затверджуються рішенням вченої ради факультету не пізніше ніж за п’ять місяців до захисту.

У виняткових випадках вносяться зміни та корекції теми, змісту кваліфікаційної роботи, заміни наукового керівника. Ці поправки вирішуються на засіданні випускової кафедри та засіданні вченої ради факультету не пізніше ніж за два місяці до терміну подання роботи до захисту.

3.3. Складання плану кваліфікаційної роботи: основні вимоги, структура, порядок затвердження

Складання плану кваліфікаційної роботи – процес, спрямований на деталізацію етапів з досягнення мети дослідження, що ідентифікується як реалізований науковий продукт.

План кваліфікаційної роботи передбачає урахування попередніх досягнень студента у науково-освітньому процесі підготовки фахівця. Упродовж всього часу навчання студент повинен активно займатись науковою роботою, приймати участь у наукових конференціях (зокрема молодих науковців), семінарах, круглих столах кафедри, факультету, інших навчальних закладів та наукових установ, цікавитись розвитком процесів у туристичній індустрії України, світу, регіону проживання, з ініціативою проходити навчальні і виробничі практики, таким чином формувати інформаційно-аналітичну базу для виконання кваліфікаційної роботи.

Стандартним документом легітимізації та регламентації кваліфікаційної роботи є завдання для її виконання. Цей документ супроводжує підготовку студентом роботи від початку до її публічного захисту перед державною екзаменаційною комісією, після успішного захисту скеровується разом з роботою в архів. Завдання студент заповнює спільно з науковим керівником, після затверджує завідувач випускової кафедри і видається студентові.

Завдання як документ на кваліфікаційну роботу заповнюється після затвердження теми дослідження, оприлюднення графіка виконання і захисту роботи. Перед заповненням завдання дипломник разом з науковим керівником чітко погодили мету, об’єкт і предмет, методи дослідження, структуру та обсяг інформації, попередньо сформована уява про наочно-статистичне наповнення у роботі.

У бланку завдання передбачена інформація про консультантів, які згідно необхідності долучаються від суміжних предметних галузей для надання кваліфікаційній роботі комплексного міждисциплінарного характеру. Консультанти можуть долучатись при прогнозуванні розвитку досліджуваного об’єкта з використанням складних методів економіко-математичного моделювання і при цьому виникає необхідність застосування новітніх інформаційних технологій, створення оригінальних програм згідно з визначеними індивідуальними завданнями.

Найбільш відповідальна частина завдання – планування змісту кваліфікаційної роботи. При складанні змісту необхідно враховувати вимоги щодо структури дипломної роботи – розділи повинні характеризуватись внутрішньою єдністю, чіткою логічною послідовністю кожного етапу розробки для повного розкриття обраної теми відповідно до об’єкта і предмета дослідження.

У змісті необхідно передбачити логічно послідовне поєднання теоретичної складової з комплексним аналізам сучасним процесів у розвитку об’єкта дослідження та практично важливими результатами його перспективного розвитку, які відповідають меті кваліфікаційної роботи.

Методично важливою складовою форми завдання є календарний план виконання кваліфікаційної роботи. У календарному плані у хронологічному порядку вносяться терміни виконання кожного етапу кваліфікаційної роботи від моменту отримання завдання до її захисту.

Значення календарного плану не тільки формально-констатуюче, зазначені фактичні терміни виконання кожного етапу відіграють роль мобілізації зусиль

студента і в підсумку забезпечується необхідна якість виконання кваліфікаційної роботи.

Таблиця 3.2.

Календарний план виконання кваліфікаційної роботи

№ п.п.	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання	До 1.10 першого р.н.
2.	Погодження плану роботи	До 15.11 першого р.н.
3.	Виконання розділу I	До 1.03 першого р.н.
4.	Виконання розділу II	До 1.06 другого р.н.
5.	Виконання розділу III	До 1.11 другого р.н.
6.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру	До 20.11 другого р.н.
7.	Попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі	До 25.11 другого р.н.
8.	Рецензування кваліфікаційної роботи	До 1.12 другого р.н.
9.	Підготовка до публічного захисту кваліфікаційної роботи на засідання ЕК	До 10.12 другого р.н.

Неналежне дотримання плану кваліфікаційної роботи може бути підставою для не допуску керівником роботи до зовнішнього рецензування і захисту. Серед аргументів не допуску керівником роботи є:

- зміст роботи не відповідає плану і не розкриває проблему згідно до обраної теми;
- отриманий кінцевий результат не відповідає меті дослідження;
- обсяг роботи недостатній для розкриття об’єкта і предмета дослідження;
- у теоретичній частині містяться запозичення з джерел без посилання на них, посилання недостовірні;
- робота не відповідає вимогам технічного оформлення.

3.4. Наукове керівництво кваліфікаційною роботою

Керівництво науковою роботою студентів – один з найбільш важливих та відповідальних напрямів професійної діяльності викладача, спрямований на виховання висококваліфікованих фахівців, зокрема майбутніх науковців, на основі значного науково-педагогічного досвіду. Спільна наукова співпраця студента і викладача формується на початкових курсах під час навчання, практик, виконання студентом індивідуальних робіт (статей, доповідей на конференціях), керівництва конкурсними, кваліфікаційними (дипломними) роботами та іншими типами наукової та навчальної роботи. Така співпраця посилює довіру, взаєморозуміння, формує інформаційну основу, розвиває методику дослідження і забезпечує сформованість студента до завершального етапу навчання – виконання кваліфікаційної роботи. Прізвища викладача і студента на титульному аркуші кваліфікаційної роботи свідчить про їхню солідарну відповідальність за якість виконаної роботи.

Порядок закріплення наукових керівників кваліфікаційною роботою передбачає як самостійний вибір студентом викладача з високим науковим рейтингом, коли його наукові інтереси і здобутки зацікавили студента, так і призначення викладача випусковою кафедрою, згідно зазначених критеріїв.

Науковий керівник повинен володіти необхідним рівнем ерудиції, досвідом науково-педагогічної роботи, мати науковий ступінь, вчене звання доцента або професора.

Важливу роль у науково-педагогічній співпраці студента і керівника відіграє авторитет викладача та гармонія творчих стосунків. Керівництво кваліфікаційною роботою також повинно засновуватись на сумісності психолого-етичних рис обох учасників процесу, яка створює довіру, щирість, тактовність співпраці, становленню з перейнятим досвідом молодого науковця.

3.5. Композиція кваліфікаційної роботи

Оскільки дипломна робота є кваліфікаційною працею, її оцінюють не лише за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми і прикладним значенням отриманих результатів, але і за рівнем загальнометодичної підготовки, відображеної у її композиції.

Композиція кваліфікаційної роботи – це послідовність розташування, зв'язок між основними частинами – розділами, підрозділами і пунктами, а також частинами довідково-супровідного апарату.

Матеріал кваліфікаційної роботи подається у такій послідовності:

- завдання на дипломну роботу (додаток Б);
- титульний аркуш;
- відгук (висновок) наукового керівника;
- рецензія;
- зміст;
- умовні позначення;
- вступ;
- розділи і підрозділи;
- висновки після розділів і загальні висновки;
- список використаних джерел;
- додатки.

Інформаційне наповнення кожної частини кваліфікаційної роботи визначається її темою та логікою викладу матеріалу.

3.6. Титульний аркуш, відгук керівника і рецензента

На титульному аркуші студент вказує тему кваліфікаційної роботи (повинна дослівно зі знаками пунктуації збігатись з назвою у протоколі вченої ради факультету), прізвище, ім'я та по батькові, а також прізвище та ініціали

керівника. Після виконання кваліфікаційної роботи, студент і керівник ставлять підписи на титульному аркуші. Приклад оформлення титульного аркушу наведено у додатку В.

Керівник у відгуку відображає найбільш важливі моменти роботи, новизну і досконалість методів дослідження, використання організаційно-економічних моделей та методів, оригінальність висновків і рекомендацій. Також звертає увагу на використання в доцільному обсязі інформаційного наповнення, методи його подачі (рисунки, таблиці та ін.), акцентує на якості оформлення і логічний виклад матеріалу, аналізує самоорганізацію студента в процесі виконання дослідження. Керівник повинен вказати і на недоліки роботи, лише після цього допускає роботу до захисту (або не допускає із зазначенням причин і недоліків). Студент на захисті кваліфікаційної роботи перед державною екзаменаційною комісією може навести аргументовані докази та презентувати роботу на вищу оцінку, або ж навпаки, при якісному виконані роботи, доповідь може бути слабкою, відповіді на питання – не чіткі, а тому й оцінка буде нижча.

Відгук керівника вкладається у кваліфікаційну роботу після титульної сторінки.

Рецензент, як представник зовнішньої наукової або виробничої структури (обов’язково з науковим ступенем), призначений кафедрою, подає аргументований висновок, який охоплює оцінку виконаної роботи.

Після підпису титульного аркуша, отримання відгуку керівника, рецензії, готову роботу у твердій палітурній обкладинці необхідно подати для реєстрації на кафедру.

Відгук і рецензія до структури кваліфікаційної роботи не входять, подаються на реєстрацію секретарю ЕК окремо. Довідка про практичне значення роботи, якщо є, (додаток Д) також подається секретарю ЕК.

3.7. Вимоги щодо написання рецензії на кваліфікаційну роботу

Рецензія на кваліфікаційну роботу – важливий висновок незалежного експерта про рівень спеціальної і загальнотеоретичної підготовки випускника щодо профілю майбутньої діяльності; критичний відгук про загальний рівень сформованості особистості після навчання в університеті. Водночас рецензія – документ, у якому прокоментовано основні положення рецензованої праці, він зберігається разом з кваліфікаційною роботою в архіві і підтверджує публічність критичного аналізу роботи незалежним фахівцем. Автор рецензії – незалежний фахівець, науковець тієї ж або суміжної спеціальності, з якої рецензується кваліфікаційна робота. Рецензентом не може бути працівник структурного підрозділу, у якому відбувається захист кваліфікаційної роботи.

Рецензія передбачає критичний аналіз та оцінювання наукової праці, рекомендацію до захисту, проведення наукового обговорення, діалогу. При підготовці рецензії, опонент повинен зважати на важливість кваліфікаційної роботи – завершального етапу, основної підстави для присвоєння (не присвоєння) кваліфікації та видачі (не видачі) студенту документа про здобуту вищу освіту.

У структурі рецензія формується з таких частин:

- назва документа;
- заголовок (містить спеціальність, навчальний заклад, прізвище, ім’я, по батькові її автора, назву рецензованої роботи);
- текст;
- підпис рецензента;
- дата;
- засвідчення підпису печаткою, спеціальним штампом (при необхідності).

Зміст кваліфікаційної роботи повинен виявляти рівень спеціальної і загальнотеоретичної підготовки фахівця, обсяг знань і вмінь з профільної і суміжних сфер діяльності. Також у рецензії оцінюється вміння молодого

фахівця використовувати джерела інформації, здатність самостійно вирішувати практичні завдання.

Підготовка рецензії передбачає уважне вивчення кваліфікаційної роботи, врахування наявності, техніки виконання графічного матеріалу, обсягу розрахункових даних, використаних літературних джерел та первинного матеріалу. Рецензент повинен виявити сильні і слабкі сторони роботи, можливості застосування теоретичних положень на практиці. Значну увагу необхідно зосередити на оформлення роботи. У рецензії обов'язково вказуються недоліки методичного, стилістичного та технічного характеру.

В аналітичній частині рецензії доцільно виділити такі частини:

- відповідність кваліфікаційної роботи темі і завданням;
- актуальність теми кваліфікаційної роботи;
- новизна кваліфікаційної роботи;
- використання сучасних методів для досягнення мети дослідження;
- характеристика виконаної роботи;
- вміння студента чітко і аргументовано викладати і оформити матеріал;
- ефект впровадження рекомендацій у практичній діяльності;
- недоліки допущені студентом при написанні роботи;
- загальна оцінка кваліфікаційної роботи та відповідність вимогам.

Обсяг рецензії – одна, рідше дві сторінки. Приклад оформлення рецензії відображено у додатку И.

РОЗДІЛ 4
МЕТОДИЧНІ ВИМОГИ ЩОДО ВИКОНАННЯ Й ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

В процесі підготовки кваліфікаційної роботи необхідно дотримуватись методичних і технічних вимог щодо її виконання. Центральне місце у наповненні кожної частини праці займає тема. Згідно теми роботи регламентується застосування певного обсягу ілюстративного, статистичного, картографічного та іншого наповнення, необхідного для всецілого відображення результатів дослідження.

Норми наукової комунікації строго регламентують характер викладу інформації, передбачають відмову від висловлювань думки від власної особи. Автор роботи повинен використовувати мовні формулювання, у яких уникає застосування особового займенника “я”. Виклад матеріалу здійснюється у множині, використовуючи займенник “ми”, оскільки будь-яке дослідження – це наслідок роботи групи людей, насамперед студентська наукова робота, яка обов’язково здійснюється під керівництвом викладача.

Кваліфікаційна робота виконується лише українською літературною мовою без зловживання запозиченими науковими термінами, цитатами із статей, підручників, монографій, Інтернету. Робота не повинна характеризуватись загальним, не аргументованим викладом матеріалу.

4.1. Умовні позначення

Умовні позначення, скорочення, нові символи, які використовуються при написанні кваліфікаційної роботи подаються на окремому аркуші перед змістом з позначеннями в скороченій та повній формах і відображаються у змісті як “Перелік умовних позначень”.

4.2. Зміст

Зміст роботи розташовують безпосередньо після завдання кваліфікаційної роботи, починаючи з наступного аркуша. До змісту включають: вступ; послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів, пунктів і підпунктів (якщо вони мають заголовки); висновки після кожного розділу, загальні висновки і рекомендації; назви додатків і номери сторінок, з яких починаються розділи та інші структурні елементи.

Заголовки змісту повинні чітко повторювати заголовки в тексті. Скорочувати або давати текст в іншому оформленні, послідовності і співпідпорядкованості в порівнянні з заголовками в тексті не допускається.

Заголовки однакових ступенів рубрикації необхідно розташовувати один під одним. Заголовки кожної наступної ступені зміщуються на три-п’ять знаків праворуч стосовно заголовків попередньої ступені. Усі заголовки починають із прописної літери без крапки наприкінці.

4.3. Вступ

Вступ рекомендовано виконувати після інших складових частин роботи. Для користувачів кваліфікаційною роботою “Вступ” у лаконічній формі забезпечує ознайомлення з роботою, створює (не створює) інтерес до аналізу решти складових рукопису. Цей факт актуалізує важливість чіткості у формулюванні інформації у вступі.

У вступі кваліфікаційної роботи обґрунтовують актуальність обраної теми, мету і зміст поставлених завдань, формулюється об’єкт і предмет дослідження, зазначається обраний методи дослідження, теоретичну цінність і прикладне значення отриманих результатів, окреслюють положення, винесені на захист.

Формулювання актуальності – обов’язкова вимога до будь-якої наукової роботи, тому вступ починають з обґрунтування актуальності обраної теми. Вміння обрати тему, правильно її зрозуміти й оцінити з огляду своєчасності й соціально-економічного значення характеризує наукову зрілість і професійну підготовку автора роботи.

Для з’ясування стану вивчення обраної теми складається короткий огляд літературних джерел, згідно якого можна зробити висновок, що тема розкрита, розкрита лише частково, або не розкрита, і тому потребує подальшого вивчення.

Огляд літератури за темою засвідчує рівень ознайомлення студента зі спеціальною літературою, його вміння систематизувати джерела, критично аналізувати, оцінювати напрацювання попередніх дослідників, виділяти основне у сучасному стані вивчення теми. Матеріали огляду необхідно систематизувати в певному логічному зв’язку та послідовності. Тому, перелік праць, їхній критичний розгляд не обов’язково подавати у хронологічному порядку.

Актуальність формулюється кількома, трьома-чотирма реченнями.

Обов’язковим елементом вступу є визначення ***об’єкта*** *і* ***предмета*** дослідження.

Об’єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обраний для вивчення, те, на що зосереджується дослідження.

Об’єктом дослідження можуть бути макро-, мікроекономічні процеси у туристичному господарстві, суб’єкти господарювання, людський, природоресурсний, фінансовий потенціал, технологія та ін.

Предмет дослідження конкретизує проблемну ситуацію в межах об’єкта дослідження, це виділена сутність, окремі основні ознаки, особливості, механізм розвитку досліджуваного об’єкта, на які безпосередньо зосереджено дослідження. Предмет дослідження обов’язково зазначається в темі кваліфікаційної роботи і в процесі дослідження на ньому зосереджується основна увага. Наприклад, у темі “Організація та економіка готельного

господарства міста Львова" об'єктом є *готельне господарство міста Львова*, а предметом – *організація та економіка*.

Таким чином, об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Мета і завдання дослідження формулюються на основі актуальності теми. Мета – це те, чого необхідно досягти у дослідженні. Завдання – послідовно логічно визначені етапи, якими досягається мета.

Завдання подають у формі переліку (вивчити..., описати..., встановити..., виявити..., вивести залежність... та ін.). Формулювати завдання необхідно відповідно до структури роботи з логічним взаємозв'язком, оскільки заголовки розділів формулюються саме з завдань дослідження.

Методологічна основа і методи дослідження. Методологія у кваліфікаційній роботі відображає обізнаність автора з закономірностями, принципами і положеннями теорії і практики обраного напряму дослідження у туризмології. Автор у методології відображає досягнутий рівень дослідження теми українськими і закордонними науковцями для його подальшого розвитку згідно найбільш актуальних проблем. Щодо кожного зазначеного напряму методології дослідник обов'язково посилається на найбільш важливі джерела інформації.

У вступі необхідно посилатись на декілька ключових джерелах, закладених в основу проведеного дослідження, отримання інформації (офіційних, наукових, літературних, бібліографічних).

Наукова новизна отриманих результатів у кваліфікаційній роботі формулюється короткою анотацією наукових положень, запропонованих студентом особисто та містить опис ступеня новизни (отримано вперше, набуло подальшого розвитку, удосконалено) та акцентується увага на відмінностях отриманих результатів від раніше відомих.

Отримані у кваліфікаційній роботі результати повинні мати ***практичне значення.*** Необхідно описати конкретне в перспективі прикладне застосування результатів дослідження.

Апробація результатів роботи (при наявності). Зазначається участь студента у наукових з'їздах, конференціях, доповідях з представлення результатів кваліфікаційної роботи.

На завершення вступу доцільно зазначити структуру кваліфікаційної роботи, вказати перелік структурних елементів і обґрунтувати послідовність їхнього розміщення.

Обсяг вступу не повинен перевищувати 3-4 сторінки.

4.4. Основна частина роботи

У **першому розділі** (теоретико-методологічному) доцільно виділити три-чотири підрозділи, відображається стан теоретичних напрацювань та обґрунтування проблеми дослідження, аналізується її суть, значення, класифікаційні ознаки історія та сучасні тенденції предмета дослідження, методичні основи та ін. Важливою складовою розділу є аналіз, огляд та вивчення літературних джерел для з'ясування стану проблеми на теоретико-методологічному рівні. Необхідно критично проаналізувати стан теоретичних напрацювань у літературних джерелах і визначитись з оптимальними для дослідження напрямками особистого дослідження (методологією). У розділі необхідно передбачити найбільше посилань з цитуванням на літературні джерела, водночас формується картотека для складання списку використаних джерел в кінці роботи. Серед літературних джерел важливе місце займають останні публікації у наукових збірниках, тематичних журналах з профілю дослідження, монографіях. Використання підручників, навчальних посібників менш актуальне, оскільки вони вважаються джерелами повторної інформації.

Після аналізу літератури і формулювання попередніх висновків необхідно порівняти точки зору у класичній науці та практиці, висловити свою думку з досліджуваної тематики. Методом порівняння виявляється ступінь новизни дослідження.

Для дослідження важливо методично раціонально побудувати теоретико-методологічну частину. Насамперед складається список літературних джерел, з якого обираються джерела, які найбільш відповідають темі дослідження. З кожного джерела виписуються цитати і формується картотека, в якій джерела описуються згідно з діючими стандартами. Відразу необхідно правильно заповнювати картки, щоб згодом не повертатись до літератури, повторно шукати цитати, сторінки для посилання. Аналіз літератури – важливий етап для оформлення її списку, а також для швидкого знаходження необхідного джерела для посилання при написанні наукової статті, або підрозділу роботи. З урахуванням сучасних технологій, оптимальний варіант – формування комп'ютерної картотеки, у якій файли систематизовано і швидко можна знайти необхідну інформацію.

У теоретико-методологічному розділі не доцільно демонструвати запозичені твердження, навіть за умови використання посилань. Раціонально проведений аналіз літературних джерел передбачає зіставлення думок, методик, концепцій різних авторів, зокрема закордонних.

Автор кваліфікаційної роботи повинен відображати своє ставлення до наведених положень, зробити висновки, а також запропонувати власні концептуальні положення щодо вирішення на акцентованій у роботі науковій проблемі.

Важливе місце у розділі посідає виклад методики наукового аналізу, яка послідовно, згідно логіки дослідження, доцільно використати у роботі. Автор повинен продемонструвати власну обізнаність з методами, вказати на якому етапі і які завдання вдалось вирішити, використовуючи метод у структурі дослідження.

Завершується розділ стислим висновком у декілька абзаців. Загальний обсяг розділу 20-30 сторінок, до 25 % від усієї роботи.

Другий розділ (аналітико-дослідницький) доцільно побудувати з трьох-п'яти підрозділів. У розділі на основі аналізу фактичного матеріалу об'єкта дослідження, інших джерел інформації оцінюється стан об'єкта і подається

загальна характеристика процесу, розглядаються позитивні і негативні особливості досліджуваної проблеми, досягнення та сучасні тенденції розвитку. Водночас, необхідно використати критичний підхід до аналізу проблеми, вміти виділити невикористані можливості у його розвитку.

Розділ насичується доцільним для ілюстрації обсягом ілюстративного матеріалу – діагностичними таблицями, графіками, схемами, діаграмами та ін., використовуючи статистико-економічні, соціологічні, економіко-математичні методи, обчислювальну і комп'ютерну техніку.

Матеріал розділу необхідно викладати дотримуючись діючого на момент виконання кваліфікаційної роботи законодавства, інструкцій та інших нормативних документів, всебічного і поглибленого аналізу статистичного і фактичного матеріалу, зібраного в процесі виробничої (переддипломної) практики. У розділі необхідно проаналізувати соціальну та економічну складову об'єкта дослідження з розробкою моделей факторного аналізу.

Для виконання соціального і фінансово-економічної складової аналізу туристичного об'єкта (території, туру, організації) необхідно використати інформацію про об'єкт не менше як за три-п'ять останніх років. Розрахунок не доцільно виконувати безпосередньо у тексті, загальноприйнято їх наводити в додатках. У тексті доцільно наводити лише результати зведені у таблицях, рисунках.

Аналітичну складову роботи доцільно супроводжувати коментуванням та висновками для визначення сутності і стану досліджуваних явищ і процесів, розкрити їхні особливості та тенденції розвитку, створити базу для виявлення невикористаних можливостей організації.

Другий розділ з підсумковими висновками у декілька абзаців повинен становити 30-40 сторінок (40 %) роботи.

Третій розділ відображає розроблені рекомендації, пропозиції щодо удосконалення предмета дослідження на основі теоретичних положень, методів дослідження, викладених у першому розділі, а також з урахуванням результатів аналізу, проведеного у другому розділі кваліфікаційної роботи.

Особливість виконання кваліфікаційної роботи рівня “магістр” не тільки в узагальненні запозичених в інших дослідженнях пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення предмета дослідження, проте обґрунтувати особисту модель, яка відповідає стану розвитку об’єкта на час проведення дослідження та охоплює законодавчу, фінансово-економічну, соціальну, технологічну, екологічну та інші складові. Належний рівень виконання кваліфікаційної роботи відповідає ймовірному її використанню певними організаціями, територіями для оптимізації перспективного розвитку.

Третій розділ згідно процедури виконання кваліфікаційної роботи – найскладніший і передбачає найбільше часу для виконання. При складанні календарного плану виконання роботи, для написання третього розділу доцільно спланувати дещо більше часу та уваги. Для обґрунтування пропозицій з вдосконалення об’єкта дослідження, реалізації можливостей, необхідні відповідні методики.

Важливою ознакою повноти, науковості кваліфікаційної роботи є логічна послідовність, зв’язок між розділами, використання у доцільному поєднанні аналітичного, статистичного, емпіричного, математичного, графічного та інших методів з можливостями комп’ютерної техніки. Відображені у роботі пропозиції, обґрунтування необхідно підтвердити конкретними фактами, розрахунками, схемами. Завершується розділ підсумковими висновками.

У третьому розділі рекомендується виділити у структурі два-чотири підрозділи, до 35 % загального обсягу роботи.

4.5. Висновки кваліфікаційної роботи

У кваліфікаційній роботі окрім висновків після кожного розділу необхідно сформулювати загальні висновки щодо дослідження. Висновки до розділів можуть містити пронумерований виклад результатів дослідження, отриманих у відповідному розділі. Саме тут стисло наводяться більш важливі теоретичні положення, які містять формулювання розв’язаної проблеми, елементи

наукової новизни (після першого розділу); узагальнюються результати аналізу та діагностики предмета дослідження за визначеним напрямом дослідження (після другого розділу); подаються пропозиції щодо удосконалення напрямів діяльності підприємства, які досліджувались у роботі (після третього розділу).

Висновки охоплюють 1-2 сторінки.

У загальних висновках необхідно дати оцінку як теоретичних так і практичних результатів роботи, отриманих автором кваліфікаційної роботи особисто в процесі дослідження, а також обґрунтування перспектив наукової роботи у цій сфері (негативні висновки необхідно також наводити).

Обсяг загальних висновків не повинен перевищувати 3-5 сторінок.

Наприкінці кваліфікаційної роботи подається ***список використаних джерел,*** опісля ***додатки.***

РОЗДІЛ 5
ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

5.1. Загальні вимоги

Кваліфікаційна робота магістра оформлюється відповідно до державного стандарту України «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення» ДСТУ 3008-95.

Кваліфікаційна робота виконується в обсязі 100-120 сторінок тексту комп'ютерного набору, 4,2-5,0 друкованих аркушів (1 друкований аркуш – це 24 друковані сторінки 14 кегля 1,5 інтервалу з кількістю знаків на сторінці 1800). Список використаних джерел і додатки в обсяг роботи не враховуються.

Кваліфікаційна робота обов'язково містить власне емпіричне дослідження автора. Співвідношення теоретичної і практичної частини: 40 % обсягу тексту становить теоретична частина, 60 % – опис емпіричного дослідження.

У застосуванні методів дослідження мінімальна їх кількість повинна становити – 5. обов'язкове використання методів статистичного опрацювання даних.

При проведенні емпіричного дослідження, за умови дослідження групи респондентів, обсяг охоплених повинен становити – 80-90 осіб; дослідження респондентів-індивідуалів – обсяг – 50-60 осіб. На захист кваліфікаційної роботи студент-магістрант повинен представити паперові бланки заповнені досліджуваними, протокол емпіричного дослідження та ін.

Стиль викладу кваліфікаційної роботи науковий, чіткий, без ліричних і емоційних відступів, орфографічних і граматичних помилок. Послідовність викладу матеріалу логічна. При використанні матеріалів з літературних джерел їх оформляють згідно вимог. Неприпустимо використовувати матеріали з друкованих джерел, Інтернету без посилань і цитування. Завдання керівника кваліфікаційної роботи наголосити та контролювати дотримання зазначених вимог в процесі технічного оформлення роботи.

Текст роботи друкується з однієї сторони на аркуші паперу формату А4 (210×297 мм), поля: ліве – 25 мм, праве – 15 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм. Шрифт Times New Roman текстового редактора – 14, чіткий, щільність тексту однорідна, чорний, середньої насиченості міжрядковий інтервал 1,5, відступ абзацу – 1,25 см.

Листки кваліфікаційної роботи брошурують у тверду палітурку.

Якщо автор кваліфікаційної роботи бажає виділити окреме положення в тексті (слово, фраза, речення), можна використовувати **жирний шрифт**, підкреслити, або скористатися *курсивом*.

Список використаних джерел повинен становити до 70 позицій, серед яких щонайменше 3 іноземними мовами. Прізвища, назви установ, організацій, фірм та інші власні назви у роботі відображають мовою оригіналу. Допускається транслітерувати власні назви і наводити назви організацій у перекладі на мову звіту, додаючи (при першій згадці) оригінальну назву. Скорочення слів і словосполучень у тесті подають відповідно до чинних стандартів з бібліографічної і видавничої справи.

Терміни виконання кваліфікаційної роботи: вибір і подача на кафедру теми роботи – до 1 жовтня; подача керівнику розгорнутого плану роботи – до 15 листопада. Написання теоретичної частини роботи (подача чернетки до 1 березня першого року навчання). Збір і опрацювання емпіричних даних і подача чорнового варіанта емпіричної частини – до 20 листопада другого року навчання.

Подача чорнового варіанта всієї роботи керівнику до 20 квітня. Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру з відгуком наукового керівника до 1 грудня. Попередній захист роботи на кафедрі орієнтовно 25 листопада. Робота державних екзаменаційних комісій із захисту кваліфікаційних робіт триває в межах 20 грудня-15 січня.

Захист кваліфікаційної роботи відбувається прилюдно на засіданні державної екзаменаційної комісії. Захист необхідно супроводжувати мультимедійним представленням результатів роботи.

5.2. Нумерація розділів

Текст основної частини кваліфікаційної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти, які нумерують арабськими цифрами.

Заголовки структурних частин кваліфікаційної роботи друкуються великими **жирними** літерами симетрично набору (“ЗМІСТ”, “ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ”, “ВСТУП”, “РОЗДІЛ”, “ВИСНОВКИ”, “ДОДАТКИ”, “СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ”). Заголовки підрозділів – маленькими літерами (окрім першої великої) з відступом з абзацу. Крапку в кінці заголовка розділів, підрозділів не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з відступом абзацу в підбір до тексту. У цьому випадку в кінці заголовка ставиться крапка.

Відстань між назвою підрозділу, попереднім та подальшим текстом не менша, ніж два рядки.

Не допускається розміщувати назву розділу, підрозділу, а також пункту й підпункту в нижній частині аркуша, якщо після неї розміщено лише один рядок тексту або жодного.

Кожний розділ роботи необхідно починати з нової сторінки. До загального обсягу кваліфікаційної роботи не враховується титульний аркуш, відгук наукового керівника, зміст, перелік умовних позначень, додатки та список використаних джерел, проте ці частини наскрізно нумеруються.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків (малюнків), таблиць, формул проставляють арабськими цифрами без значка “№.”.

Титульна сторінка не нумерується, проте враховується до загального обсягу роботи. Номер сторінки проставляється у правому верхньому або правому нижньому куті сторінки.

Номер розділу ставлять після слова “РОЗДІЛ”, після номера крапку не ставлять, з нового рядка друкують його назву і також крапку не ставлять.

Слово “РОЗДІЛ” і його назву розміщують по центру сторінки.

Підрозділи нумеруються в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера перед його назвою ставлять крапку, наприклад, “3.1. Удосконалення механізму управління службою номерного фонду у готелях”. Номер і заголовок підрозділу починають з абзацу.

Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера ставиться крапка, наприклад: “2.3.1.” (перший пункт третього підрозділу другого розділу). У тому ж рядку друкують заголовок пункту, який може і не мати назви. Підпункти нумерують у межах кожного пункту згідно правил, аналогічних для пунктів.

5.3. Оформлення ілюстрацій

Ілюстрації забезпечують візуальне представлення результатів досліджень та їх обґрунтування. Найчастіше у кваліфікаційних роботах використовуються такі види ілюстративних матеріалів: графіки, діаграми, схеми, креслення, фотографії та ін.

Незалежно від типу, кожна ілюстрація доповнює текст, розширює можливості його представлення. Кількість рисунків у роботі обумовлена об’єктом дослідження, частиною роботи (розділом). Наприклад, якщо об’єктом кваліфікаційної роботи є вивчення організації фінансово економічної діяльності підприємств туристичної індустрії, в аналітично-дослідницькій частині необхідно передбачити ілюстрацію-схему для відображення структури управління, діаграми – для відображення фінансово-економічної діяльності підприємства; у роботах з вивчення анімаційно-розважальної складової туризму, важливим ілюстративним доповненням є фотографії та ін. Найбільше ілюстрацій необхідно представити у другому і третьому розділах. У кожному

розділі роботи необхідно передбачити щонайменше 1-3 ілюстрації, загалом оптимальна кількість 5-15 одиниць для дослідження.

Назва ілюстрації розміщується безпосередньо після тексту, де згадується вперше, або на наступній сторінці. Незалежно від типу ілюстрації її позначають і нумерують послідовно в межах розділу, наприклад “Рис. 1.2.” (другий рисунок першого розділу), за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації через крапку.

Номер, назва ілюстрації та пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією по центру. Наприклад, другий рисунок першого розділу:

Рис. 1.2. _____

назва

Ілюстрації поміщають безпосередньо після тексту з посиланням на них вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації, розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок. Якщо розміри ілюстрації більші формату А4, рекомендується їх розмістити у додатках. При необхідності ілюстрації доповнюють поясненнями, або коментарем.

У тексті на ілюстрації необхідно посилатись, зазначаючи порядковий номер. Не доцільно оформляти посилання як самостійні фрази, у яких лише повторюється зазначене в назві. У цьому місці, де зазначається про тему, пов’язану з ілюстрацією, і де читача потрібно ознайомити з нею, поміщають посилання у вигляді “(рис. 1.3.)”, або у виді звернення: “...як це видно на рис. 1.3.”.

Кожну ілюстрацію необхідно супроводжувати підписом, який повинен відповідати основному текстові і самій ілюстрації.

Підпис під ілюстрацією складається з трьох основних елементів:

- назви графічного сюжету, що позначається скороченим словом “Рис.__”;
- порядковий номер ілюстрації, що вказується без знака номера арабськими цифрами (1.1., 2.3., 3.2.);
- тематичний заголовок ілюстрації текстом з характеристикою зображуваного в найбільш короткій формі.

При необхідності під ілюстрацією розміщують пояснення (підрисунковий текст). Наприклад, умовні позначення, які використовуються на схемі, графіку та ін.

Основними видами ілюстративного матеріалу у кваліфікаційних роботах є: рисунок, схема, діаграма і графік.

Рисунки використовуються у кваліфікаційних роботах для зображення предмета таким, яким він сприймається, без зайвих деталей. Використовуючи рисунок можна з великим ступенем наочності зобразити форму, структуру і розташування предметів. Рисунок конкретизує реальність, вдається усунути зайве для розуміння суті і виділити основні частини зображуваного, показати механізм або його деталь у розрізі.

Схема – це ілюстрація для передачі умовними позначеннями і без дотримання масштабу основної ідеї об’єкта, споруди, технологічного процесу або процесу і показує взаємозв’язок їхніх головних елементів. У деяких кваліфікаційних роботах просторові схеми різних систем зображуються у вигляді прямокутників із простими зв’язками-лініями. Такі схеми називають блок-схемами. Наприклад:

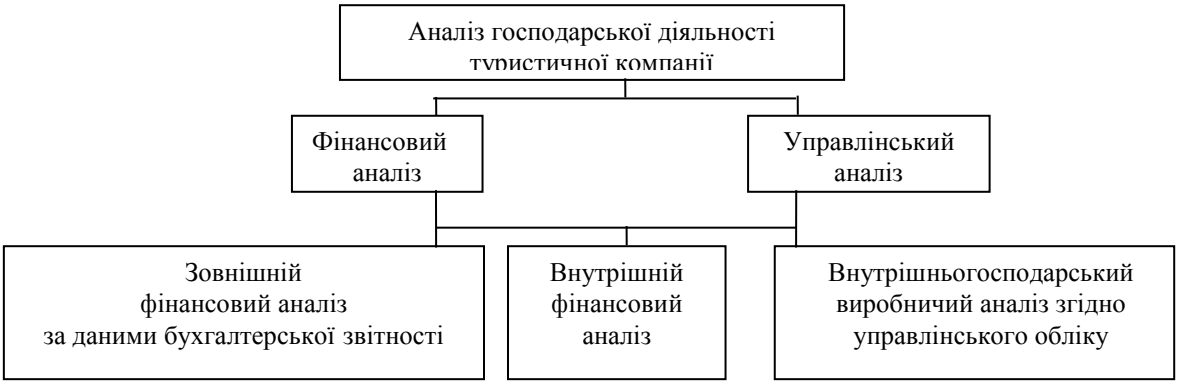

Рис. 5.1. Місце і функції господарського аналізу туристичної компанії

Діаграма – засіб графічного зображення залежності між величинами. Діаграми складаються для наочності зображення й аналізу значного обсягу кількісних показників. Приклад діаграми відображено на рис. 5.2.

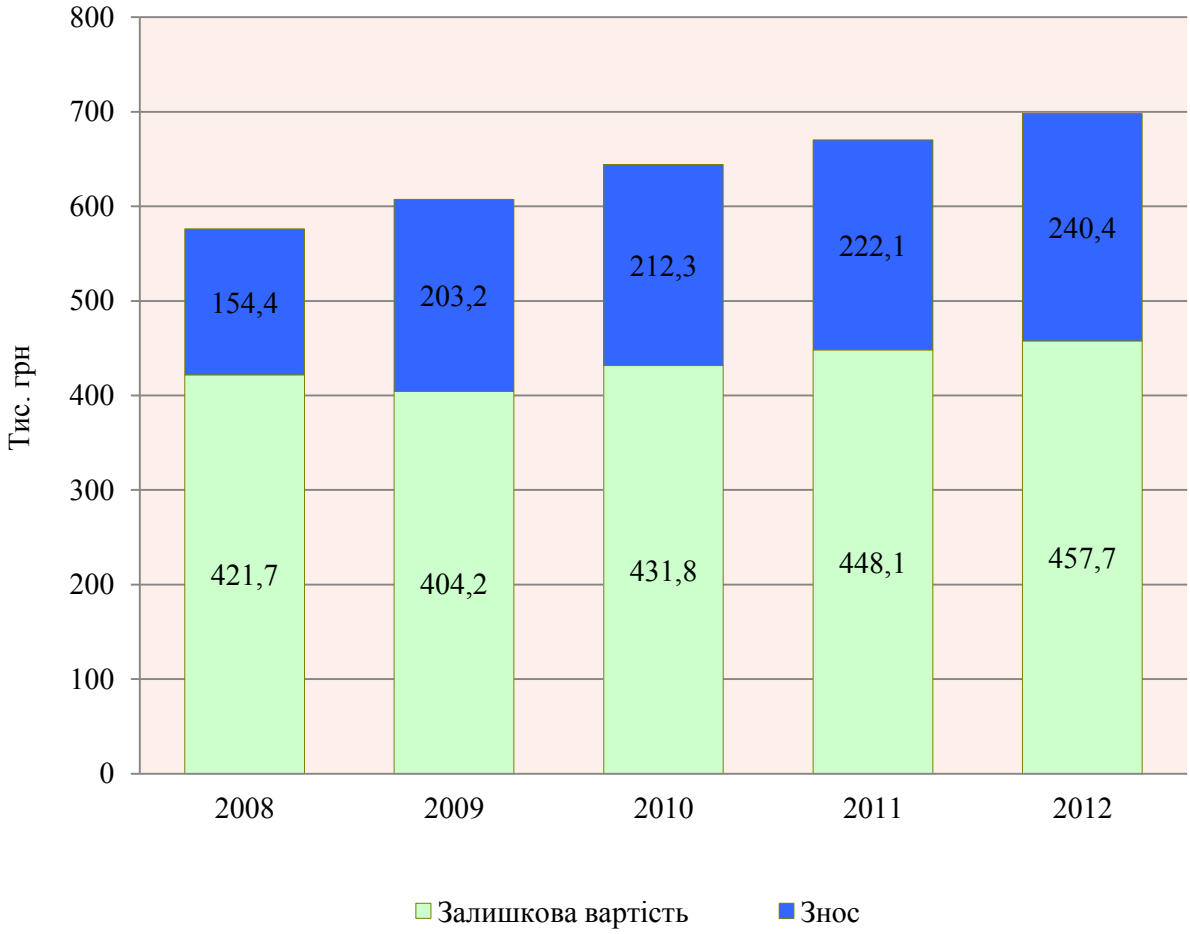

Рис. 5.2. Структурна динаміка зносу основних засобів у туристичній компанії “Партнер” (м. Тернопіль), 2008-2012 рр. (тис. грн.)

Відповідно до форми побудови розрізняють діаграми площинні, лінійні і об’ємні. У кваліфікаційних роботах найбільше використовуються лінійні діаграми, а з площинних – стовпчасті (стрічкові) і секторні.

Результати опрацювання числових даних можна подати у вигляді **графіків** – умовних зображень величин і їхніх співвідношень з відображенням у вигляді геометричних фігур, крапок і ліній. Наприклад:

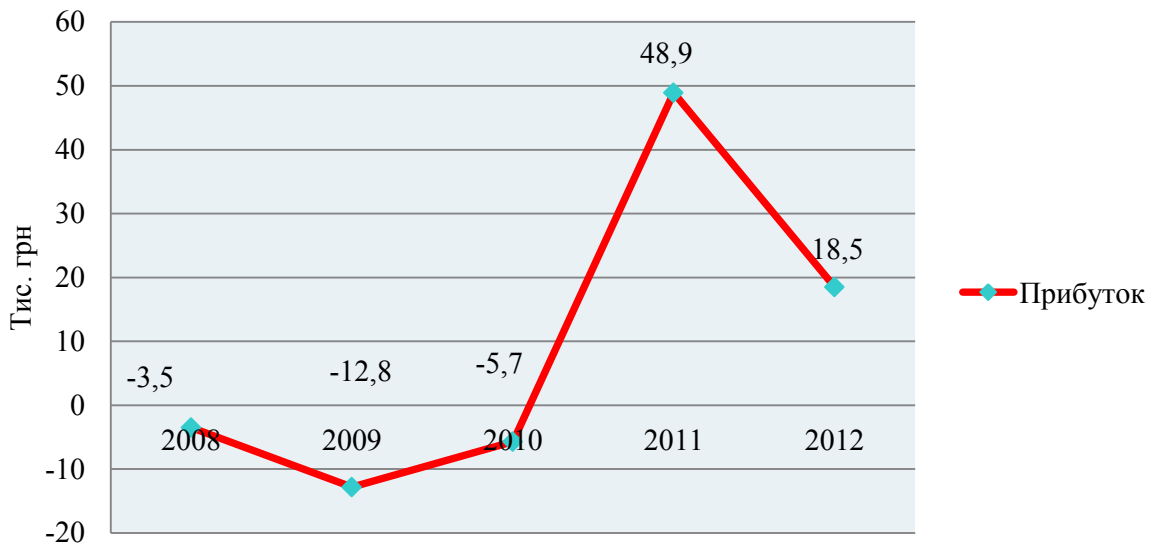

Рис. 5.3. Динаміка прибутку туристичної компанії “Партнер” (м. Тернопіль), 2008-2012 рр. (тис. грн.)

Графіки використовуються для відображення динаміки явища, аналізу та підвищення наочності матеріалу.

Ілюстрації доцільно розташовувати на одній сторінці.

5.4. Таблиці у кваліфікаційній роботі

Кваліфікаційна робота туризмознавчого напряму супроводжується значними обсягом цифрового матеріалу, який необхідно групувати у таблиці. За змістом таблиці поділяються на неаналітичні та аналітичні. В неаналітичних таблицях наводять інформацію статистичного характеру, яка конкретизує певне явище організації, економічної діяльності. Аналітичні таблиці це результат опрацювання й аналізу статистичних або цифрових показників, які, наприклад, отримані в результаті модельного експерименту. Після таких таблиць узагальнюється нова (виведена) інформація, яка вводиться до тексту словами: “з таблиці можна зробити висновок, що...”, “з таблиці видно, що...” та ін. Такі таблиці сприяють виявленню і формулюванню певних закономірностей, відображають новизну.

Таблицю необхідно розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці здійснюється посилання в тексті роботи.

Таблиці нумеруються арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком таблиць, що наводяться у додатках. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця 4.1. – перша таблиця четвертого розділу. Слово "Таблиця" та її номер розміщують над таблицею праворуч і починають з великої букви. Назву таблиці друкують жирним шрифтом симетрично тексту. Вона повинна бути стислою і відображати зміст таблиці.

Побудова таблиці, її логічний суб'єкт, або підмет (позначення тих предметів, які в ній характеризуються) розміщується у боковику, головці, або в них обох, а не у прографці; логічний предикат або присудок таблиці (тобто дані, якими характеризується підмет) – у прографці, а не в головці чи боковику. Кожен заголовок над графою стосується всіх даних цієї графи, кожен заголовок рядка в боковику – всіх даних цього рядка.

Заголовок кожної графи в головці таблиці по можливості повинен бути коротким. Необхідно уникати повторень тематичного заголовка в заголовках граф, одиниці виміру зазначати у тематичному заголовку, виносити до узагальнюючих заголовків слова, що повторюється.

Боковик, як і головка, потребує лаконічності. Повторювані слова тут також виносять у об'єднувальні рубрики; загальні для всіх заголовків боковика слова розміщують у заголовку над ним.

У прографці повторювані елементи, які мають відношення до всієї таблиці, виносять у тематичний заголовок або в заголовок графи; однорідні числові дані розміщують так, щоб їх класи збігалися; неоднорідні – посередині графи; лапки використовують тільки замість однакових слів, які стоять одне під одним.

Заголовки граф необхідно починати з великих букв, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо

вони є самостійними. Висота рядків повинна бути не меншою 8 мм. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці не включають.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті, так, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку кваліфікаційної роботи або з поворотом за стрілкою годинника. Таблицю із значною кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. При перенесені частини таблиці на іншу сторінку у верхньому правому куті вказується “Продовження табл. 1.2.” або “Закінчення табл. 1.2.”. Окрім цього, верхній рядок таблиці повинен містити заголовок стовпців.

При поділі таблиці на частини допускається її шапку або заголовки рядків заміняти відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами у першій частині таблиці.

Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, тоді в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, в другому – боковик.

Якщо текст, який повторюється в графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінювати лапками; якщо з двох або більше слів, тоді при першому повторенні його замінюють словами “Те саме”, а далі лапками. Лапки замість цифр, марок, знаків, математичних та інших символів, які повторюються не ставлять. Якщо цифрові або іншу інформацію в якому-небудь рядку таблиці не подають, тоді в ньому ставлять прочерк “–”.

Приклад побудови таблиці відображено на рис. 5.4.

Таблиця 5.1.

Назва таблиці

Головка	Заголовок граф			
	Підзаголовки граф		Підзаголовки граф	
Заголовок рядка	Графи	Графи	Графи	Графи
Заголовок рядка	Графи			
Заголовок рядка	Графи			

Боковик (заголовки рядків) Графи (колонки)

Рис. 5.4. Структурні частини таблиці

Необхідно уникати повторів тематичного заголовка у заголовках граф. Лаконічності необхідно дотримуватись і в назві заголовків рядків. Слова, що повторюються, необхідно виносити до узагальнюючих заголовків, об'єднувальних рубрик.

Заголовки граф таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком. Підзаголовки, що мають самостійне значення, пишуть з великої букви. В кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки і підзаголовки граф указують в однині, чітко вказується одиниця виміру показників (км^2, осіб, м, та ін.).

Посилання на таблиці вказують скорочено, наприклад, "… подано в табл. 1.2." (друга таблиця першого розділу).

У таблиці необхідно обов'язково зазначати одиницю виміру (відповідно до стандартів); числові величини складаються з однакової кількості десяткових знаків.

5.5. Формули, символи та індекси у кваліфікаційній роботі

Формули у кваліфікаційних роботах з туризмознавства, в порівнянні з іншими науковими напрямами досліджень, у яких необхідно подавати розрахункову економічну складову прогнозованого розвитку певного об'єкта, використовуються епізодично.

При використанні формул необхідно дотримуватися певних правил.

Формули з багатьма символами, а також довгі і об'ємні формули, які вміщають знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту,

можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі і нескладні формули, що не формують самостійного значення, вписують всередині рядків тексту.

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів необхідно подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта необхідно подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова “де” без двокрапки.

Рівняння і формули необхідно виділяти з тексту вільними рядками. Вище і нижче кожної формули потрібно залишити не менше одного вільного рядка. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його необхідно перенести після знака рівності (=), або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (×), ділення (:).

Формули нумеруються, проте лише ті, на які є посилання у тексті. Номер формули складається з номера розділу та порядкового номера формули в розділі, відокремлених крапкою. Номери формул позначають біля правого поля сторінки на рівні відповідної формули у круглих дужках, наприклад: (2.1) (перша формула другого розділу). Посилання на формули зазначають порядковим номером формули в дужках, наприклад “... у формулі (2.1)”. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів формули наводяться під нею в тій послідовності, в якій вони подані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта записують з нового рядка. Перший рядок пояснення починається зі слова “де” без двокрапки.

Кожна формула відокремлюється від тексту одним вільним рядком. Якщо рівняння не вміщуються в один рядок, його переносять після знаків: (-), (+), (·), (:).

Формули та рівняння виконуються у формувальному редакторі Microsoft Eguation 3.0 або Math Type 4.0 Eguation, розташовуються безпосередньо після тесту, в якому вони згадуються, посередині рядка.

Наприклад:

Досліджувані показники якості туристичних послуг переводяться у безрозмірний вигляд з використанням формули:

$$P_i = \frac{P_i - P_i^{бр}}{P_i^{ет} - P_i^{бр}}, \qquad (2.1)$$

де P_i – показник якості у безрозмірному вигляді;

P_i – і-тий показник якості у натуральному вигляді (абсолютний показник якості);

$P_i^{бр}$ – бракувальний показник якості (найгірший дозволений);

$P_i^{ет}$ – еталонний показник якості (найкращий).

Загальне правило пунктуації в тексті з формулами таке: формула входить до речення як його рівноправний елемент. Тому в кінці формул і в тексті перед ними розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації.

Двокрапку перед формулою ставлять лише у випадках, передбачених правилами пунктуації: а) у тексті перед формулою є узагальнююче слово; б) передбачає побудова тексту, що передує формулі.

Розділовими знаками між формулами, розташованих одна під одною і не відокремлені текстом, можуть бути кома або крапка з комою безпосередньо за формулою до її номера.

Символ – це умовна позначка математичних величин, одиниць виміру величин та математичних знаків.

Як символи використовуються букви кирилиці або латиниці. Щоб уникнути збігу символів різних величин, застосовуються індекси.

Індексом можуть бути малі літери українського, латинського і грецького алфавітів, арабські і римські цифри, штрихи. Розташовуються індекси праворуч від символу вгорі або внизу. Однак верхні індекси використовуються вкрай рідко, оскільки це місце розташування ступеня.

При використанні символів та індексів необхідно дотримуватись таких вимог:

- одна і та ж сама величина в тексті всієї кваліфікаційної роботи позначається однаково;
- буквені індекси відповідають початковим або найбільш характерним буквам найменування поняття або величини, на зв'язок з якими вказує індекс (наприклад: Кр – константа рівноваги);
- індекс 0 (нуль) необхідно використовувати тільки у випадках, коли вказують на початкові або вихідні показники.

Експлікація – це пояснення символів у структурі формули. Експлікація повинна відповідати таким вимогам:

- розміщатися тільки після формули, від якої відокремлюється комою;
- починатися зі слова "де";
- символи розташовують в порядку згадування у формулі. У формулах із дробами спочатку пояснюють чисельник, а потім – знаменник;
- охоплює всі символи з формули або групи формул, після яких експлікація розташована.

Розділові знаки розставляються в експлікації в такий спосіб:

- між символом у розшифровці ставлять тире;
- усередині розшифровки одиниці вимірів відокремлюють від тексту комою;
- після розшифровки перед наступним символом ставлять крапку з комою;
- наприкінці останньої розшифровки ставлять крапку.

5.6. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела у тексті кваліфікаційної роботи

При написанні кваліфікаційної роботи необхідно посилатись на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в дослідженні, або на ідеях і висновках яких розроблюються проблеми, завдання, питання, на вивчення яких зорієнтоване дослідження. Такі посилання спонукають пошук документів, до

перевірки достовірності відомостей про цитування документа, забезпечують необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися необхідно на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатись лише в тих випадках, коли наявний у них матеріал, не включений до останнього видання.

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке є посилання у кваліфікаційній роботі.

Посилання в тексті кваліфікаційної роботи на джерела необхідно зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, "… у працях [1–7]…".

Якщо в тексті кваліфікаційної роботи необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у виносках, при цьому номер посилання повинен відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань.

Приклад:

Цитата в тексті: "… Людський фактор суттєво впливає на неоднорідність, мінливість якості, недотримання стандартів готельних послуг. [13, с. 29]".

Відповідний опис у переліку посилань:

13. Мальська М.П. Готельний бізнес: теорія та практика: підручник. 2-вид. Перероб. та доп. / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.

Відповідне подання виноски:

Мальська М.П. Готельний бізнес: теорія та практика: підручник. 2-вид. перероб. та доп. / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.

При посиланні на ілюстрації у кваліфікаційній роботі вказують на порядковий номер ілюстрації, наприклад, "рис.1.2".

Посилання на формули здійснюється зазначенням порядкового номера формули в дужках, наприклад “… у формулі (2.1)”.

На всі таблиці в тексті необхідно посилатись, при цьому слово “таблиця” пишуть скорочено, наприклад: “… у табл.. 1.2”. При повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації необхідно вказувати скорочено слово “дивись”, наприклад: “див. табл. 1.3”.

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору необхідно подавати ***цитати***. Науковий етикет передбачає повне, чітке відтворення цитованого тексту, найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений в тексті автором.

Загальні вимоги до цитування такі:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз “так званий”;
- цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед пропущеним текстом або після нього стояв розділовий знак, він не зберігається;
- кожна цитата обов’язково супроводжується посиланням на джерело;
- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що забезпечує значну економію тексту, необхідно особливо чітко викладати думку автора, коректно оцінювати його результати і забезпечувати відповідні посилання на джерело;

- якщо необхідно виявити ставлення автора кваліфікаційної роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, тоді після заявленого у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;
- якщо автор кваліфікаційної роботи наводить цитату і виділяє в ній окремі слова, тоді зазначається спеціальне застереження. Зокрема після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора кваліфікаційної роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – *І.П.*), (підкреслено мною. – *І.П.*), (розбивка моя. – *І.П.*).

5.7. Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел – обов'язкова складова будь-якої дослідницької роботи, яку подають після основного тексту. Список інформує про обсяг опрацьованих, цитовані та рекомендовані автором джерела, відображає всі види джерел, незалежно від форми (способу) їх представлення та носія (друковані матеріали, географічні карти, електронні носії, інформація віддаленого доступу та ін). Серед найбільш використовуваних джерел інформації є дисертації, монографії, наукові статті, нормативні документи, статистична інформація, технологічні матеріали, карти, електронні джерела та інші, якими водночас підтверджується достовірність і точність запозичень – цитат, ідей, фактів, таблиць тощо, на основі яких будується дослідження.

При складанні списку використаних джерел необхідно дотримуватись національного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання". Стандарт прийнятий для уніфікації складання бібліографічного опису на міжнародному рівні, забезпечення можливості обміну результатами каталогізації.

Назва бібліографічного списку повинна характеризувати його зміст та призначення. У наукових виданнях, зокрема, кваліфікаційних і курсових

роботах, статтях, матеріалах конференцій використовують стандартну назву: “Список використаних джерел”.

Всі бібліографічні записи в бібліографічному переліку нумерують для відображення обсягу списку, полегшення використання. Нумерація є суцільною для всього бібліографічного списку, номер ставиться перед бібліографічним записом і відокремлюється від нього крапкою.

Зміст списку визначається автором роботи. Особлива увага приділяється відображенню використаних джерел останніх 3-5 років, як показник інформованості автора про сучасний стан досліджуваної теми.

Посилання на джерело у тексті роботи подають у квадратних дужках, наприклад: [13, с. 72] (посилання на джерело у списку використаних джерел під номером 13, де на сторінці 72 йдеться про подане у тексті).

Форма зв’язку бібліографічного списку з текстом така:

- якщо позиції в бібліографічному списку пронумеровано, в тексті в квадратних дужках наводять номер відповідного бібліографічного запису.

Наприклад:

Людський фактор суттєво впливає на неоднорідність, мінливість якості, недотримання стандартів готельних послуг. [13, с. 29].

- якщо бібліографічні записи не пронумеровано, в тексті в круглих дужках вказують прізвище автора (з ініціалами чи без, але однаково у всьому виданні) або перші три слова назви при відсутності автора.

Наприклад:

Методика вимірювань аналогічна описаній раніше (Мальська М.П., 2012).

У бібліографічному списку не відображають:

- опис однієї і тієї ж публікації в різних бібліографічних записах;

- декілька описів публікацій в одному бібліографічному записі за винятком опису:

- різних публікацій одного документа (перевидання, відбиток, переклад), а також матеріалів, що належать до нього (рецензія, реферат та ін.);

- декількох статей (повідомлень), об'єднаних в цикл під загальною назвою;

- збірника або документа з повним або частковим розкриттям змісту.

Для зручності користування роботою список використаних джерел систематизується у певному порядку.

Джерела розміщують одним із таких способів: в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку, у тематичному (систематичному), у нумераційному порядку – появи посилань у тексті (найбільш зручний для користування і рекомендований при написанні дисертацій).

Алфавітне розташування джерел у списках: Ця розстановка найчастіше використовується, тобто в алфавітному порядку зазначають прізвища авторів і заголовків, якщо автор не зазначений або авторів більше трьох. У назвах, що починаються з прийменників чи артиклів, останні розглядаються як окремі слова. Тобто бібліографічний запис "До питання…" буде стояти в бібліографічному списку раніше від бібліографічного запису "Документи…".

Основні правила алфавітного розміщення бібліографічних записів:

а) при збігу першого слова назви:

- за алфавітом другого слова і так далі;

б) праці одного автора:

- за алфавітом першого слова назви окремих творів;

в) при збігу прізвищ та ініціалів авторів:

- за алфавітом праць;

г) різними мовами:

- спочатку українською мовою чи мовами з кириличним алфавітом, потім мовами з латинською графікою.

Хронологічне розташування літератури у списках: При хронологічній розстановці всі джерела розташовуються за роками публікування, а в межах одного року – за алфавітом авторів або назв. Хронологічний принцип відображає історію вивчення досліджуваного об'єкта. Іноді використовується

зворотно-хронологічне розташування джерел, тоді автор головну увагу зосереджує на вивченні сучасного стану об'єкта вивчення.

Бібліографічні описи джерел, опублікованих в одному році, розміщують в алфавітному порядку. В окремих випадках їх розміщують у зворотньохронологічному порядку – від останніх публікацій до перших. Хронологічне розміщення бібліографічних записів відображає тенденційність розвитку напряму науки, діяльності науковця, наукової школи та ін.

Тематичне (систематичне) розташування джерел у списках: При тематичній розстановці джерел бібліографічні описи групуються згідно галузей знань, окремими темами в їх логічному підпорядкуванні або за главами, розділами роботи, а в середині кожного розділу – за алфавітом або в хронологічному порядку.

Тематичне розміщення бібліографічних джерел у списках рекомендоване для:

- значних за обсягом бібліографічних списків за певними темами, що цікавлять користувача інформацією;
- невеликих за обсягом рекомендаційних списків;
- бібліографічних списків згрупованих відповідно до структури видання (розділів, глав, параграфів та ін.).

Основні правила тематичного розміщення бібліографічних записів:

- бібліографічні списки групують за тематичними розділами в логічній послідовності та співвідношенні: бібліографічні описи документів з певної теми виокремлюють в самостійні рубрики;
- всередині кожної рубрики найчастіше записи розміщують за алфавітом прізвищ авторів або перших слів назви;
- згідно виду та типу видань: книги, статті, офіційні видання, довідники, підручники та ін.

Часто застосовується розстановка джерел в порядку першого згадування в тексті роботи (нумераційна). Проте, в такому списку важко проаналізувати охоплення теми, відповідність вказаних публікацій посиланням

на них. Список, складений таким чином, неповний, оскільки охоплює тільки згадані і цитовані джерела.

Основними елементами бібліографічного опису є інформація про: автора (-ів); назву твору; вид видання (за потреби – про перевидання чи переклад); місце видання; видавництво; рік видання; обсяг публікації.

Відображені у списку публікації подають у такому порядку:

- офіційні нормативні документи відображають на початку списку;
- роботи українських та іноземних авторів, надрукованих українською та російською мовами в загальному алфавіті, з урахуванням у транскрипції оригінального написання назви роботи;
- праці українських та закордонних авторів іноземними мовами;
- статистичні матеріали;
- інформація on-line.

Обсяг бібліографічного списку наукової роботи визначається автором, проте не повинен перевищувати 5 % обсягу рукопису. Оптимальний обсяг вивчених джерел при написання реферату повинен бути не менше 10 джерел, курсової роботи – 20-25, кваліфікаційної роботи – 50-60 джерел.

Роботи у яких не дотримуються вимоги щодо оформлення списку використаних джерел до захисту не допускаються. Приклади оформлення використаних джерел подано у додатку Н.

5.8. Додатки

Додатки охоплюють допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття кваліфікаційної роботи і наводяться тільки за необхідності.

Додатки оформлюють як продовження кваліфікаційної роботи після основної частини, після “Списку використаних джерел” або у вигляді окремої частини (книги).

Назву складової частини кваліфікаційної роботи – “ДОДАТКИ” відображають посередині аркуша паперу великими буквами. З наступного аркуша розміщують додатки послідовно у порядку появи посилань у тексті.

До додатків рекомендовано включати такий матеріал:

- необхідний для повноти звіту, проте включення його в основну частину роботи може змінити впорядковане й логічне уявлення загалом про працю;

- не може послідовно розміщатись в основній частині звіту внаслідок значного обсягу або способу відтворення;

- неактуальний для широкого кола зацікавлених осіб, проте необхідний для фахівців вузької сфери.

Найчастіше додатки формуються з матеріалів зібраних, узагальнених, розроблених моделей розвитку і представлених ілюстраціями, таблицями, формулами, розрахунками, анкетами, звітами, інструкціями, методиками, зразками продукції (реклама, програми турів, схеми маршрутів та ін.), технологічними документами об’єктів дослідження та ін.

Кожний додаток друкується з нової сторінки. Якщо додатки оформлюються на декількох сторінках кваліфікаційної роботи, стосуються близьких за змістом частин роботи, тоді кожен наступний додаток необхідно починати з нової сторінки.

Додаток повинен складатись з заголовка, надрукованого вгорі посередині сторінки великими буквами. З правого боку над заголовком малими буквами з першої великої, друкується слово “Додаток _____” і велика буква, що позначає порядковий номер додатка.

Додатки необхідно позначати наскрізно великими буквами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, додаток А, додаток Б.

При оформленні додатків окремою частиною (книгою) на титульному аркуші під назвою кваліфікаційної роботи друкують великими буквами слово “ДОДАТКИ”.

Текст кожного додатка при необхідності можна поділити на розділи й підрозділи, які нумерують в межах кожного додатка. У цьому випадку перед

кожним номером ставлять позначення додатка (букву) і крапку, наприклад, А.2. – другий розділ додатка А; В.3.1. – перший підрозділ третього розділу додатка В.

Ілюстрації, таблиці та формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д. 1.2. – другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А. 1.) – перша формула додатка А.

У випадку, якщо зміст додатка не вміщається на одну сторінку, тоді на наступній сторінці у верхньому правому кутку зазначається “Продовження додатка…”.

5.9. Оформлення приміток

При необхідності пояснення окремих положень тексту, таблиць, ілюстрацій використовують примітки, які розташовують безпосередньо після тексту, таблиці, ілюстрації, яких вони стосуються.

Слово “Примітка” друкують з великої літери та з абзацу, не підкреслюють, після слова “Примітка” ставлять крапку і з великої букви в тому ж рядку подають текст примітки.

Якщо приміток на одному аркуші (до таблиці, ілюстрації) декілька, тоді після слова “Примітка” ставлять двокрапку. Наприклад:

Примітки:

1. ...

2. ...

Якщо є одна примітка, її не нумерують і після слова “Примітка” ставлять крапку, а потім з великої літери починають текст примітки.

5.10. Палітурка

Курсові та дипломні роботи оправляються у палітурку. Курсові роботи допускається оправляти у м’які оправи (з’єднання спіраллю, термопалітуркою

та ін.). Дипломні роботи оформляються лише у тверду коленкорову оправу.

РОЗДІЛ 6
ПОРЯДОК ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

6.1. Підготовка кваліфікаційної роботи до захисту

Кваліфікаційна робота підсумовує навчання, вміння виконувати наукові дослідження, організацію студента і відображає вміння логічно та аргументовано викладати матеріал, коректно використовувати методи дослідження, працювати з джерелами інформації, навички власних узагальнень і вміння робити висновки. У кваліфікаційній роботі необхідно дотримуватись таких вимог:

- самостійність проведеного дослідження;
- поглиблений аналіз досліджуваної теми;
- обґрунтовано відображати пропозиції щодо вдосконалення діяльності досліджуваного об’єкта;
- належне оформлення відповідно державних стандартів (при недотриманні встановлених вимог робота не допускається до захисту, при помітних відхиленнях суттєво впливає на оцінку при захисті);
- вчасно подати роботу на кафедру, в термін передбачений графіком виконання.

Кваліфікаційна робота виконується державною літературною мовою без надмірного насичення науковими термінами, зокрема запозиченими з іноземних мов, цитатами з монографій, статей, підручників, мережі Інтернет.

Кваліфікаційна робота, що не відповідає вимогам щодо змісту та оформлення, виконана без дотримання затвердженого плану, не містить конкретних матеріалів вивчення об’єкта дослідження, обґрунтованих пропозицій перспективного розвитку, без зовнішньої рецензії, відгуку наукового керівника, до захисту не допускається.

Не пізніше трьох тижнів до захисту кваліфікаційної роботи, студенти подають рукопис роботи до попереднього захисту на кафедру. При

попередньому захисті роботи, який відбувається у присутності завідувача кафедри, керівника кваліфікаційної роботи, студента, науково-викладацького складу кафедри, встановлюється відповідність роботи вимогам щодо оформлення, змісту та структури. Студенти, кваліфікаційні роботи яких на попередньому захисті оцінено позитивно, допускаються завідувачем кафедри до захисту на засіданні ЕК.

Після попереднього захисту й усунення недоліків, робота з підписами студента і керівника, відгуком керівника, рецензією, не пізніше за три дні до захисту подається на кафедру, реєструється і підписується завідувачем кафедри з поміткою “До захисту допущено”.

Студент до захисту не допускається якщо на момент попереднього захисту робота не завершена, про що засвідчує відгук керівника.

Кваліфікаційна робота з відгуком керівника та рецензією зовнішнього рецензента у переддень захисту передається секретарю екзаменаційної комісії (ЕК). Також для кожного представника ЕК необхідно підготовити зшитий комплект з ілюстраціями, що складається з таблиць, рисунків, графіків, які ілюструють зміст кваліфікаційної роботи і супроводжують доповідь. Таких комплектів необхідно підготувати 5-6 примірників і один у студента. Комплект ілюстрацій – це окремий документ, тому сторінки, таблиці і рисунки нумерують наскрізно. В ілюстраціях можна навести схеми розроблених маршрутів, інвестиційних проектів, необхідних для ілюстрації доповіді. Титульний аркуш комплекту з ілюстраціями підписується студентом і керівником роботи. Приклад оформлення титульного аркушу наведено в додатку В.

Доповідь разом з комплектом ілюстрацій відіграє важливе значення для успішного захисту. Обсяг доповіді – 5 аркушів тексту, шрифт – 14, інтервал – 1,5, що відповідає 8-9 хв. з середнім темпом доповіді. Доповідь – це особистий рукопис студента, який не представляється державній комісії. Структура доповіді:

- актуальність і мета роботи;

- об’єкт і предмет дослідження;
- практичне значення дослідження;
- короткий огляд досліджень теорії;
- результати аналізу;
- пропозиції щодо вдосконалення предмета дослідження;
- соціально-економічний та інший ефект від реалізації рекомендацій.

Основний акцент у доповіді необхідно зосередити на результатах аналізу предмета досліджень. Доповідь супроводжується посиланнями на рисунки, таблиці, формули, наведені в комплекті з ілюстраціями. Таким чином, головне завдання доповіді – стисло показати найважливіші результати кваліфікаційної роботи і ефектно презентувати їх представникам ЕК.

За вибором студента захист кваліфікаційної роботи може відбуватись іноземною мовою. Для цього студент погоджує захист з керівником роботи, завідувачем кафедри, на засіданні кафедра приймає рішення щодо такого захисту. Кафедра заздалегідь – рік перед роботою ЕК, погоджує захист студента з деканатом для організації співпраці дипломника з викладачами факультету іноземних мов (викладачам іноземних мов робота з студентами-дипломниками вноситься у педагогічне навантаження) та включення цього викладача в склад ЕК. Викладач іноземної мови повинен бути фахівцем з спеціальності, добре володіти специфічною термінологією з предмету захисту.

Структура Екзаменаційної комісії формується заздалегідь і затверджується ректором вищого навчального закладу, складається з високофахових спеціалістів з відповідної галузі знань. Очолює комісію голова з науковим ступенем доктор або кандидат наук з іншого вищого навчального закладу, наукової установи або департаменту державного управління з профілю спеціальності. У структуру ЕК також включається чотири високофахових представники зі спеціальності від вищого навчального закладу з науковими ступенями та секретар.

6.2. Процедура публічного захисту кваліфікаційної роботи

Захист кваліфікаційної роботи відбувається на засіданні Екзаменаційної комісії публічно у формі наукової дискусії.

Процедура захисту охоплює такі етапи:

- оголошення головою захисту роботи;
- доповідь студента про результати дослідження;
- відповідь студента на питання представників ДЕК;
- оголошення відгуку науковим керівником;
- оголошення рецензії рецензентом;
- відповідь студента на рекомендації щодо роботи рецензента;
- заключне слово студента;
- рішення комісії про оцінку кваліфікаційної роботи.

Засідання Екзаменаційної комісії починається з оголошення головуючим теми кваліфікаційної роботи, прізвища, імені і по батькові її автора, а також доповідає про наявність необхідних у роботі документів.

Виступ студента відбувається у формі доповіді з використанням мультимедійного проектора (10-15 слайдів). Доповідь починається зі звернення: “Шановний пане голово! Шановні представники державної екзаменаційної комісії! …”. Далі студент коротко викладає сутність наукової проблеми (завдання) і стан вивчення предмета дослідження, обґрунтовує актуальність і мету наукового дослідження.

Основну увагу у доповіді необхідно зосередити на результатах, отриманих особисто автором – пропозиціях, узагальненнях, обґрунтуваннях та їх достовірність, новизні, значення для розвитку теорії і практики. У викладі необхідно наголосити на вирішенні визначених у роботі завдань, зосередитись на порівнянні з уже відомими науковими підходами.

У прикінцевій частині доповіді викладаються висновки, їх реалізація, ймовірні шляхи використання результатів дослідження у розвитку досліджуваного об’єкта.

Під час виступу необхідно звернути увагу представників комісії на демонстраційні матеріали, коротко пояснити їхнє призначення і зміст.

Після доповіді студент відповідає на запитання представників ЕК і присутніх на захисті осіб. Далі головуючий надає слово науковому керівникові. У виступі науковий керівник розкриває сумлінність студента у виконанні кваліфікаційної роботи, вмінні вирішувати проблеми при дослідженні. Далі рецензент виголошує рецензію. При відсутності на засіданні Державної екзаменаційної комісії наукового керівника та рецензента головуючий зачитує їхній письмовий висновок на виконану роботу. Наприкінці дипломнику надається слово для відповіді на зауваження рецензента.

На захисті результатів кваліфікаційної роботи важливе значення надається не тільки змісту, суттєву роль відіграє характер доповіді, впевненість у відповідях на запитання, доповідь необхідно будувати з урахуванням правил етики публічного виступу.

Доповідь повинна бути науковою, аргументованою, стиль чіткий, граматично правильний, переконливий, спокійна манера. Захист кваліфікаційної роботи – важлива подія у житті студента, його сім’ї, тому необхідно зважати на зовнішність, одяг – він повинен бути святковим, елегантним, охайним без екстравагантності, поведінка стримана.

Відповідати на питання представників ЕК необхідно по суті, аргументовано, вислухавши до кінця запитання.

Рішення щодо підсумкової оцінки приймається більшістю представників ДЕК на закритому засіданні. Комісія враховує результати публічного захисту та висновки наукового керівника і рецензента.

У підсумку засідання ЕК голова оголошує результати захисту, які включають загальну оцінку кваліфікаційної роботи, рекомендації щодо впровадження матеріалів, публікації роботи, рекомендацію випускника до

вступу в аспірантуру. Відповідно до Положення про підсумкову державну атестацію випускників вищих навчальних закладів в Україні (Наказ N 161 від 2.06.93 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 листопада 1993 р. за N 173 Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах) результати захисту оцінюються на “відмінно”, “добре”, “задовільно” і “незадовільно”.

Випускники одразу і тільки після оголошення результатів захисту кваліфікаційної роботи можуть висловлювати зауваження і побажання щодо роботи ЕК. Після оформлення протоколу Екзаменаційної комісії її робота не оскаржується.

6.3. Типові зауваження щодо результатів виконання і захисту кваліфікаційної роботи

Досвід роботи Екзаменаційних комісій свідчить, найбільш типовими недоліками виконання кваліфікаційних робіт і їхнього захисту студентами є:

- зміст роботи частково або повністю не розкриває тему;
- теоретико-методологічна частина не відповідає аналітичній та розділу з прогнозом і рекомендаціями щодо розвитку об’єкта дослідження. Необхідно дотримуватись логічної послідовності виконання кваліфікаційної роботи згідно схеми: тема – мета – завдання – наукова новизна – висновки;
- обсяг роботи та її технічне оформлення не відповідають вимогам, робота виконана неохайно, з граматичними та орфографічними помилками;
- список використаних джерел демонструє застарілі матеріали і не відповідає сучасній актуальності дослідження (дослідження необхідно орієнтувати на друковані джерела опубліковані 3-5 років тому);
- недостатньо ґрунтовно проведено дослідження предмета, основний акцент здійснено на об’єкт аналізу роботи;
- робота недостатньо аргументована ілюстративним матеріалом;
- оформлення та кількість використаних джерел не відповідає вимогам;

- текст перевантажений занадто детальною інформацією, що вузько, не цілісно відображає сучасний стан об'єкта дослідження, такі матеріали доцільно помістити у додатки;
- з недотриманням вимог оформлено цитування тексту.

6.4. Загальна оцінка кваліфікаційної роботи

Загальна оцінка кваліфікаційної роботи визначається з урахуванням таких критеріїв:

- актуальності обраної теми дослідження;
- чіткості та правильності у формулюванні понятійного апарату;
- у структурі роботи логічно доцільно обрано мету та завдання дослідження, поетапно студент дотримується їхнього досягнення;
- робота спрямована на розробку реальних наукових, методичних та практичних рекомендацій;
- робота виконана якісно, досягнуто необхідної глибини теоретико-методологічного аналізу проблеми;
- у роботі досягнуто необхідного рівня якості та повноти огляду наукових джерел, наукової аргументації;
- забезпечений достовірний і вірогідний аналіз фактичного матеріалу, узагальнення та висновки переконливі;
- методи дослідження адекватні окресленій меті та завданням дослідження;
- наявність альтернативних підходів до розв'язання проблеми, окресленої у роботі;
- логічність та послідовність викладу матеріалу, якісне оформлення роботи у відповідності до вимог.

На захисті кваліфікаційної роботи студент повинен продемонструвати:

- уміння стисло, послідовно і чітко викласти у доповіді сутність проблеми та результати проведеного дослідження;
- наявність і якість демонстраційного матеріалу для захисту кваліфікаційної роботи, що унаочнює результати проведеного дослідження і підтверджує їх вірогідність;
- здатність аргументовано, логічно і послідовно відстоювати свою точку зору, захищати власне бачення проблеми та шляхи її розв'язання;
- компетентність в межах проблеми, продемонструвати чіткі і аргументовані відповіді на запитання представників екзаменаційної комісії;
- здатність до презентації отриманих результатів дослідження, зокрема за допомогою сучасних технічних засобів.

6.5. Критерії оцінювання результатів виконання та захисту кваліфікаційної роботи

Оцінювання кваліфікаційної роботи здійснюється за Європейською системою трансферу і накопичення кредитів (ЄКТС) – інструмента міжнародної інтеграції вищої освіти. Максимальний рейтинг кожного студента формується сукупним балом згідно широкого обсягу критеріїв і переводиться в оцінку за такою схемою:

Таблиця 6.1

Шкала оцінювання кваліфікаційної роботи: національна та ЄКТС

<table>
<tr><th>Сума балів за всі види навчальної діяльності</th><th>Оцінка за національною шкалою
для курсового проекту (роботи), кваліфікаційної роботи</th></tr>
<tr><td>90 – 100</td><td>відмінно</td></tr>
<tr><td>81-89</td><td rowspan="2">добре</td></tr>
<tr><td>71-80</td></tr>
<tr><td>61-70</td><td rowspan="2">задовільно</td></tr>
<tr><td>51-60</td></tr>
<tr><td>*</td><td>незадовільно</td></tr>
</table>

	(з можливістю повторного захисту наступного року)

* кількість балів для оцінки "незадовільно" та рішення про повторний захист кваліфікаційної роботи на наступний навчальний рік приймається вченою радою факультету та випусковою кафедрою.

Оцінка кваліфікаційної роботи здійснюється за 100-бальною шкалою. Максимальна оцінка за виконання кваліфікаційної роботи становить 70 балів, захисту - 30 балів.

Кваліфікаційна робота оцінюється на ***«відмінно»*** (А, 90-100 балів), якщо випускник:

- виконав роботу бездоганно, на високому науково-теоретичному рівні згідно власних досліджень. Робота містить елементи новизни, характеризується науковим і практичним значенням;
- при захисті демонструє ґрунтовну теоретичну підготовку та практичні навички аналізу;
- оволодів навичками науково-дослідницької роботи у доборі, систематизації фактичного матеріалу, його аналітичного опрацювання, творчого осмислення, систематичного викладу матеріалу та формулювання висновків;
- виявив критичне ставлення до опрацьованих наукових джерел, ввів елементи наукової новизни, сформулював власні пропозиції та практичні рекомендації;
- доповідь при захисті побудував логічно, послідовно, виклад невимушений, демонструє обізнаність з ключовими позиціями дослідження;
- у роботі використав найновішу інформацію, добре орієнтується у сучасних напрацюваннях з теми дослідження;
- скрупульозно, з дотриманням вимог нормативних документів оформив кваліфікаційну роботу;
- на захисті продемонстрував глибокі знання з теми дослідження, відгук та рецензія позитивні, відповіді на запитання представників ДЕК аргументовані, переконливі і логічні;

- до захисту представив публікацію.

Оцінка ***«добре»*** (В, 81-89 балів) виставляється, якщо випускник:

- виконав роботу на основі власних досліджень, на належному науково-теоретичному рівні володіє знаннями та практичними навичками, здатний до професійної діяльності;

- тему загалом розкрив, робота характеризується практичним і науковим значенням, допущено окремі неточності непринципового характеру, а саме: дослідження характеризується описовим характером, є зауваження щодо неповноти використання інформаційних матеріалів або посилань на використані джерела;

- оволодів навичками у доборі, систематизації, аналітичного опрацювання, творчого осмислення, систематичного викладу фактичного матеріалу, формулювання висновків, але припускається незначних порушень логічності й систематичності викладу інформації;

- ввів окремі елементи наукової новизни, здатен проаналізувати наукову літературу з окресленої проблеми, сформулював власні висновки та рекомендації щодо практичного використання результатів роботи;

- оформив кваліфікаційну роботу з дотриманням вимог стандартів, норм літературної мови, проте трапляються незначні орфографічні, пунктуаційні та стилістичні неточності;

- на захисті продемонстрував ґрунтовні знання з теми дослідження, впевнено і по суті відповів на запитання представників комісії;

- відгук та рецензія позитивні, а висловлені зауваження не принципові, їх виправлено;

- логічно та послідовно побудував доповідь, її зміст відображає ключові положення дослідження, відповіді на запитання та зауваження представників державної комісії повні, аргументовані і переконливі.

Оцінка ***«добре»*** (С, 71-80 балів) виставляється, якщо випускник:

- виконав роботу на належному науково-теоретичному рівні, самостійно, володіє практичними навичками і здатністю до професійної діяльності;

- оволодів навичками науково-дослідницької роботи у доборі, систематизації фактичного матеріалу, його аналітичного опрацювання, творчого осмислення, викладу та формулювання висновків, але припускається незначних порушень логічності викладу матеріалу;

- ввів елементи наукової новизни, однак недостатньо проаналізовано сучасні джерела з досліджуваної теми, проте сформулював власні пропозиції та рекомендації щодо практичного використання результатів роботи;

- виконав роботу в описовому характері, елементи новизни чітко не окреслено, недостатньо використано інформаційні матеріали, а результати власних досліджень викладено нечітко, посилання на використані джерела не повні;

- роботу оформив з дотриманням норм літературної мови, водночас допущено поодинокі орфографічні, пунктуаційні та стилістичні помилки;

- отримав відгук та рецензію із зауваженнями, які не виправлено у тексті роботи;

- на захисті продемонстрував знання з теми дослідження, відповів на запитання представників комісії відповіді на запитання та зауваження представників комісії здебільшого правильні та аргументовані.

Оцінка ***«задовільно»*** (D, 61-70 балів) виставляється, якщо студент:

- виконав роботу на належному науково-теоретичному рівні, самостійно, набув практичні навички і здатність до професійної діяльності;

- допущено недоліки змістовного характеру, а саме: мета сформульована нечітко, науковий аналіз проблеми представлений недостатньо, в основній частині надлишок елементів поверхового опису, некритичний аналіз опрацьованих документів і матеріалів, добір ілюстративних матеріалів не завжди вмотивований;

- не достатньо переконливо обґрунтував рекомендації та пропозиції;

- отримав рецензію та відгук із зауваженнями, які не виправлено у тексті роботи;

- оволодів загальним навичками науково-дослідницької роботи у доборі, систематизації фактичного матеріалу, його аналітичної обробки, творчого осмислення, викладу матеріалу та формулювання висновків, але припускається незначних порушень логічності викладу матеріалу і некритичного ставлення до опрацьованих матеріалів;

- припустився орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок при оформленні роботи;

- на захисті доповідь зачитував, а не виголошував, відповіді на запитання невпевнені, комісія висловила істотні зауваження до оформлення роботи;

- на захисті продемонстрував неглибокі знання з теми дослідження, не зумів по суті відповісти на окремі запитання представників комісії.

Оцінка ***«достатньо»*** (Е, 61-70 балів) виставляється, якщо студент:

- виконав роботу на низькому науково-теоретичному рівні, не зумів належно застосувати набуті теоретичні знання – нечітко сформульована мета, визначено об'єкт та предмет дослідження, наукова новизна окресленої проблеми не відображена;

- основні тези роботи розкрив, але недостатньо обґрунтовано, нечітко сформульовано висновки, пропозиції і рекомендації;

- дослідна частина виявляє ознаки поверхового опису, без ґрунтовного аналізу, а матеріал власних досліджень представлений фрагментарно і не виявляє внутрішньої логіки;

- добір ілюстративного матеріалу не завжди вмотивований, відсутні рекомендації щодо практичного використання результатів роботи;

- припустився багатьох орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок;

- у відгуку та рецензії висловлюються суттєві зауваження, не виправлені у тексті роботи;

- доповідь прочитана за текстом, відповіді на запитання представників ДЕК неповні. Є зауваження щодо технічного оформлення роботи.

- на захисті продемонстрував неглибокі знання з теми дослідження, не зумів по суті відповісти на більшість запитань членів комісії.

Оцінка ***«незадовільно»*** виставляється, якщо студент:

- представив роботу без обґрунтування актуальності, у дослідженні досить примітивна наукова основа, не обґрунтовано практичне значення роботи;

- виконував роботу не самостійно, помітні ознаки плагіату;

- сформулював мету та понятійний апарат дослідження нечітко, завдання дослідження не корелюються з метою, матеріал власних досліджень відсутній, результати аналізу видаються недостовірними;

- зміст роботи не відповідає плану дослідження, не розкриває тему;

- розділи роботи представив без логічного зв'язку;

- не представив у роботі критичний огляд теоретичних джерел;

- аналіз виконав поверхово, робота характеризується описовим та реферативним характером;

- оформив роботу з порушенням вимог та обсягу виконання, не використав посилання;

- отримав рецензію та відгук з суттєвими зауваженнями;

- до захисту не підготував доповідь;

- відповідає на запитання представників ДЕК нечітко, відповіді неповні, необґрунтовані, у роботі не орієнтується.

6.6. Кваліфікаційна робота не допускається до захисту

Рішенням вченої ради факультету та випускової кафедри кваліфікаційна робота не допускається до захисту, якщо:

- подана науковому керівникові для перевірки з порушенням термінів, установлених графіком навчального процесу;

- виконана на тему, своєчасно не затверджену в установленому порядку;
- виконана не самостійно;
- якщо зміст не розкриває теми дослідження;
- якщо робота оформлена з порушенням вимог;
- якщо відсутні супровідні документи.

Кваліфікаційна робота за умови виправлення зауважень може рекомендуватись до захисту на черговому засіданні ДЕК наступного року.

6.7. Науковий етикет при виконанні і захисті кваліфікаційної роботи

Науковий етикет тісно пов'язаний з мовним етикетом, який є формою його виразу. Мовний етикет – це стійкі висловлювання, що забезпечують прийняте в певному середовищі, серед людей спільного професійного, освітнього, культурного стану мовлення, підтримання спілкування в обраній тональності.

Мовний етикет в сучасній українській науці є результатом мовностилістичних процесів, які відбулися в українському науковому стилі і особливо помітні в останнє століття. Мовний етикет забезпечує комунікації між науковцями. Їхня поведінка й мова залежать від того, з ким вони спілкуються: учений і його колеги спілкуються у власне науковому стилі, а вчений і його учні – у науково-навчальному стилі.

Науковець, спілкуючись з колегами, використовує одні мовні формули (вітань, прощань, представлень, звертання та ін.), а під час спілкування зі студентами – інші.

Структура мовного етикету в науковому стилі залежить від форми спілкування. Так, перебуваючи на науковій конференції, науковець повинен використовувати зовсім іншу форму звертання до колег-учених, ніж ту, яку він використовує під час академічної лекції. Звичайно, науковець може змінювати ці мовні формули. Ці зміни залежать від культури, вишуканості мовлення, смаків, традицій науковця, умов і мети спілкування.

Майже незмінними залишилися етикетні вислови, які використовуються під час публічного захисту наукових робіт (це формули звертань до голови і представників державних комісій, спеціалізованої вченої ради). Наприклад: Вельмиповажний голово Екзаменаційної комісії! Вельмиповажні представники Екзаменаційної комісії! Шановні колеги!. Вислови подяки представникам Екзаменаційної комісії, рецензентам, керівникам. Наприклад: Дозвольте сердечно подякувати голові Екзаменаційної комісії – доктору географічних наук, професору…; моєму керівникові, доктору географічних наук, професору…; сердечно дякую рецензенту: кандидатові географічних наук, доценту… та ін.

У наукових текстах (і в усному мовленні) необхідно вживати авторське “ми”, “наш”, “нами”, наприклад: на наш погляд; ми вважаємо; ми переконані; ми дотримуємось іншої класифікації.

Мовний етикет визначається формою наукового спілкування, його різновидом, жанром. Він узгоджується зі структурою наукового тексту. Вибір етикетної формули не залежить від віку, характеру взаємин науковців, місця й часу їхнього спілкування.

Необхідно запам’ятати і вживати такі мовні формулювання як: вагомі наукові здобутки…, заслугою автора…, слушною є думка…, слушно вважати, що…, справедливе твердження…, справедливо стверджувати…, без сумніву, безперечно, Ваші міркування…, дякую за увагу! дякую за прихильне ставлення до мене!, дякую за запитання!, дякую за доповнення й запитання!, складаємо щиру подяку… за цінні зауваження й поради…, ми погоджуємось в цьому, адже в …, краще було б…, на наш погляд…, на нашу думку… та ін.

Для мовного етикету важливими є і певні заборони, тобто те, чого не можна допускати: голосно говорити; жестикулювати, штовхати співбесідника; смикати за одяг; плескати по плечу; нашіптувати одному з кількох співрозмовників; нагадувати людині про її вік, фізичні вади.

Таким чином, науковий етикет характеризується специфікою, насамперед спілкування серед науковців, поведінкою, повагою до старших за

віком, науковим авторитетом, передбачає врахування таких факторів: адресат мовлення (студенти, колеги, науковці, учасники конференції та ін.), завдання висловлювання, мовне оформлення етикетних висловів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту [Текст]: Закон України. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – 45 с. (Бібліотека офіційних видань).
2. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT) . – К. : Держстандарт України, 2007. – (Національний стандарт України).
3. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила : (ISO 4:1984, NEQ ; ISO 832:1994, NEQ). ДСТУ 3582:2013. – [Чин. від 2014-01-01]. – К. : Мінекономрозвитку України, 2014. – 14 с. – (Національний стандарт України).
4. ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення – К. : Держстандарт України, 1995. – 38 с. – (Національний стандарт України).
5. ДСТУ 3582-97. Скорочення слів в українській мові. Загальні вимоги та правила [Текст]: чинний від 01.07.1998. – К. : Держстандарт України, 1998. – 27 с. – (Національний стандарт України).
6. Баскаков А.Я. Методология научного исследования: учеб. пособ. / А.Я. Баскаков, Н.В. Туленков. – К. : МАУП, 2002. – 216 с.
7. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: підручник. / М.Т. Білуха. – К. : АБУ, 2002. – 480 с.
8. Бируля А.К. Методы научной работы. / А.К. Бируля. – Харьков : ХАДИ, 1964. – 51с.
9. Власов, К. П. Методы исследований и организация экспериментов [Текст] / К.П. Власов, А.А. Киселева. − Харьков: Гуманит. центр, 2002. − 256 с.
10. Гаврилов Е. В. Технологія наукових досліджень і технічної творчості / Е.В. Гаврилов, М.Ф. Дмитриченко, В.К. Доля та ін. – К. : Знання України, 2007. – 318 с.

11. Глушко И.М. Основы научных исследований / И.М. Глушко, В.М. Сиденко. – Харьков : Изд-во при Харьков. гос. ун-те издат. объединение Выща школа, 1983. – 223 с.
12. Горелов А.А. Концепции современного естествознания / А.А. Горелов. – М. : Центр, 1997. С. 34.
13. Грабинський І.М. Курсові та дипломні роботи: методичні рекомендації до написання та основні вимоги до оформлення. / І.М. Грабинський. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2002. – 44 с.
14. Грищенко І.М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / І.М. Грищенко, О.М. Григоренко, В.А. Борисенко. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2001. – 186 с.
15. Дудченко А. А. Основы научных исследований [Текст]: учеб. пособие / А.А. Дудченко. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 114 с.
16. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) : навч. посіб. / за ред. А.А. Мазаракі. . – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 280 с.
17. Єріна А.М. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / А.М. Єріна, В.Б. Захожай, Д.Л. Єрін. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 212 с.
18. Квєтний Р.Н. Комп'ютерне моделювання систем та процесів. Методи обчислень. Частина 1 : навч. посіб. / Р.Н. Квєтний, І.В. Богач, О.Р. Бойко та ін. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – 191 с.
19. Квєтний Р. Н. Комп'ютерне моделювання систем та процесів. Методи обчислень. Частина 2 : навч. посіб. / Р.Н. Квєтний, І.В. Богач, О.Р. Бойко та ін. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – 235 с.
20. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. – 5-е вид. / В.В. Ковальчук, Л.М. Моїсєєв. – К. : Професіонал, 2008. – 240 с.
21. Колесников О.В. Основи наукових досліджень. / О.В. Колесников. – К. : Центр навч. л-ри, 2011. – 144 с.
22. Копаєва Є.В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Є.В. Копаєва. – Дніпропетровськ: ДПК ДНУ, 2010. – 112 с.

23. Крушельницька О.В. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / О.В. Крушельницька – К.: Кондор, 2006. – 206 с.
24. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. / О.В. Кустовська. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 124 с.
25. Кузнецов И.Н. Подготовка и оформление рефератов, курсовых и дипломных работ / И.Н. Кузнецов. – Минск : ООО «СЭР-ВАТ», 2000. – 243 с.
26. Лудченко А.А. Основы научных исследований : науч. пособ. / [А.А. Лудченко и др.]. – К. : 2000. – 114 с.
27. Макогон Ю.В. Основи наукових досліджень в економіці : навч. посіб. / Ю.В. Макогон, В.В. Пилипенко. – Донецьк : Альфа-прес. 2007. – 144 с.
28. Марцин В.С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В.С. Марцин, Н.Г. Міценко, О.А. Даниленко. – Львів: Ромус-Поліграф, 2002. – 128 с.
29. Мокін Б.І. Математичні методи ідентифікації динамічних систем: навч. посіб. / Б.І. Мокін, В.Б. Мокін, О.Б. Мокін. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 260 с.
30. Мокін Б.І. Методологія та організація наукових досліджень : навч посіб. / Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – 180 с.
31. Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту [Текст] / І.В. Мороз. – К. : Знання, 1997. – 56 с.
32. Наринян А.Р. Основы научных исследований. Учеб. пособ. для вузов. / А.Р. Наринян. – К., 2002. – 112 с.
33. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад’юнтів. / [В.І. Лубський, Т.Г. Горбаченко та ін.] ; під ред. А.Є. Конверського, – К. : Центр навч. л-ри, 2010. – 352 с.

34.Петрович Й.М. Методи виконання випускних робіт: навч. посіб. / Й.М. Петрович, А.В. Дубодєлова, І.Г. Устінова, І.І. Новаківський. – Львів: НУ “Львівська політехніка”, 2000. – 160 с.
35.Пономаренко Л.А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня: методичні поради. / Л.А. Пономаренко. – К.: Редакція Бюлетеня ВАК України, “Толока”, 2001. – 80 с.
36.Притульська Н.В. Положення про дипломну магістерську роботу / Н.В. Притульська, Т.А. Ротова, Л.Є. Калиновська. – К. : Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2007. – 26 с.
37.Про затвердження нової редакції переліків і форм документів, що використовуються при атестації наукових і науково-педагогічних працівників (із наказу ВАК України від 29 травня 2007 р. № 342) // Бюлетень ВАК України. – К. 2007. – №6. – С. 2–40.
38.П’ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі [Текст]: навч. посіб. / І.С. П’ятницька-Позднякова. – К. : [б.в.], 2003. – 116 с.
39.Романчиков В.І. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В.І. Романчиков. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 254 с.
40.Рассоха І.М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни [Текст]: / І.М. Рассоха; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків: ХНАМГ, 2011. – 76 с.
41.Сиденко В.М. Основы научных исследований / В.М. Сиденко, И.М. Грушко – Харків : Вища школа, 2002. – 200 с.
42.Сидоренко В.К. Основи наукових досліджень [Текст] / В.К. Сидоренко. – К. : РНКЦ «ДІНІТ», 2000. – 259 с.
43.Соловйов С.М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / С.М. Соловйов. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 176 с.
44.Стеченко Д.М. Методологія наукових досліджень: підручник. / Д.М. Стеченко, О.С. Чмир. – К. : Знання, 2007. – 317 с.
45. Ткаченко Т.І. Дипломна магістерська робота : метод. реком. до виконання / Т.І. Ткаченко, В.В. Білик. – К. : Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2008. – 28 с.

46. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. навч. посіб. / А.С. Філіпенко – К.: Академвидав, 2004. – 208 с.
47. Фрумкин Р.А. Основы научных исследований. Учеб. пособ. для вузов. / Р.А. Фрумкин. – Алчевск: 2001. – 201 с.
48. Цеков Ю.І. Довідник здобувача наукового ступеня. / Ю.І. Цеков. – К.: Редакція Бюлетеня ВАК України, "Толока", 2003. – 69 с.
49. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Г.С. Цехмістрова. Навч. посіб. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. –240 с.
50. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» [Текст] / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2014. – 48 с.
51. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. / В.М. Шейко, Н.М. Кушнаренко: – Харків : ХДАК, 1998. – 288 с.
52. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. / В.М. Шейко. – 2-ге вид. допов. і перероб. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.
53. Шклярський В.І. Методологічні основи наукових досліджень: курс лекцій. / В.І. Шклярський. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка", 2006. – 127 с.
54. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. Є. Юринець. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 178 с.
55. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій. Бюллетень ВАК України, № 6, 2007 (зміни – № 3, 2008). [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/Aspirant/vymog2.htm (дата звернення 15.09.2016) – Назва з екрана.
56. Положення про підсумкову державну атестацію випускників вищих навчальних закладів в Україні (Наказ N 161 від 2.06.93 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 листопада 1993 р. за N 173 Про

затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах) [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93 (дата звернення 15.09.2016) – Назва з екрана.

57. Про вищу освіту. Закон України. [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення 15.09.2016) – Назва з екрана.

58. Про практичну підготовку студентів [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ newstmp/2009_1/09_02/1_9_93.doc (дата звернення 25.07.2016) – Назва з екрана.

59. Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Київ. Верховна Рада України. – Режим доступу: http:// zakon1. rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12 (дата звернення 25.07.2016) – Назва з екрана.

60. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.93 № 93 із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.94 № 351) [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – К. – Режим доступу: http://www.minagro.gov.ua/page/?n=4944 (дата звернення 30.07.2016) – Назва з екрана.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Зразок бланка заяви для написання кваліфікаційної (магістерської) роботи

Завідувачу кафедрою _____

_____

студента групи _____

_____

(Прізвище, ім'я, по батькові)

ЗАЯВА

Прошу Вашого дозволу на написання кваліфікаційної (магістерської) роботи на тему

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Тему погоджено з науковим керівником

_____

_____

(П.І.Б., посада наукового керівника, підпис)

_____ _____

(дата) (підпис)

ДОДАТОК Б

Зразок бланка завдання для написання кваліфікаційної (магістерської) роботи

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Факультет _____
Кафедра _____
Освітньо-кваліфікаційний рівень _____
Спеціальність _____
(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри_____

“ ___ ” _____20 __ року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (МАГІСТЕРСЬКУ) РОБОТУ СТУДЕНТА

_____
(прізвище, ім’я, по батькові)

1.Тема роботи_____
_____
_____
_____
керівник роботи_____,
(прізвище, ім’я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені Вченою радою факультету від “ _____” _____20 _ року №_____
2. Термін подання студентом роботи_____
3. Вихідні дані до роботи_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які необхідно розробити)_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень)

_____
_____
_____
____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної (магістерської) роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент_____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи_____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

ДОДАТОК В

Зразок титульного аркуша кваліфікаційної (магістерської) роботи

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Географічний факультет

Кафедра туризму

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (магістерської) роботи

Магістр

на тему

ЗАКЛАДИ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ В ТУРИСТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ ТРУСКАВЦЯ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Виконав:

студент 5 курсу, групи ГРТм-51с

спеціальності 242, «Туризм»

Вагіла М.М.

Керівник к.г.н., доц. Пандяк І.Г.

Рецензент к.г.н., доц. Стецький В.В.

Львів 2019

ДОДАТОК Д

Зразок довідки про впровадження результатів виконання кваліфікаційної (магістерської) роботи

Д О В І Д К А

Видана студенту географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Петренку П.П. в тому, що результати виконання його магістерської роботи впроваджені у туристичній фірмі “Пілігрим” міста Львова.

Зокрема, туристична фірма використовує стратегію розробленого туристичного продукту та систему моделювання і прогнозування фінансово-економічних процесів. Планується подальше виконання робіт щодо розширення функцій системи та способів представлення і використання аналітичних результатів.

Посада Підпис ПІБ

Дата Печатка

ДОДАТОК Е

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (МАГІСТЕРСЬКОЇ) РОБОТИ

Направляється студент _____
(прізвище та ініціали)
до захисту кваліфікаційної роботи за напрямом підготовки
_____
спеціальністю_____242 «Туризм»_____
(шифр і назва спеціальності)
на тему_____
(назва теми)
_____
_____
_____

Кваліфікаційна робота і рецензія додаються.
Декан факультету _____
(підпис)

Довідка про успішність

_____
(прізвище та ініціали студента)
за період навчання на факультеті_____
_____з 20_____ року до 20_____ року повністю
виконав навчальний план за напрямом підготовки,
спеціальністю з таким розподілом оцінок за:
національною шкалою: відмінно _____ %, добре _____ %,
задовільно_____%;
шкалою ECTS: A _____ %; B_____%; C _____%; D _____ %;
E ____ %.

Секретар факультету _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

ДОДАТОК Ж

Висновок керівника кваліфікаційної (магістерської) роботи

Студент (ка) _Петренко П. П. виконав магістерську роботу згідно із затвердженим планом, виконав усі (частково, не виконав) визначені завдання, мети роботи з маркетингового обґрунтування стратегії розвитку готелю «Львів» досягнуто.

_ В процесі дослідження студентом проведено систему маркетингових досліджень, проаналізовано їхні результати, досліджено наукові розробки українських та іноземних авторів, проведено їх критичний аналіз, запропоновано стратегію розвитку досліджуваного об'єкта.

_ Процесом виконання магістерської роботи студент засвідчив володіння методологією наукових досліджень і вміння використовувати сучасні методи опрацювання інформації. Зокрема, досліджено поведінкові особливості споживачів, цінову політику готелю, якість готельного продукту. Висновки аргументовані, характеризуються практичним спрямуванням, про що засвідчує довідка з готелю «Львів».

_ Представлена до захисту робота Петренка П. П. на тему: «Тема» – завершене дослідження, відповідає усім вимогам Міністерства освіти і науки України, Львівського національного університету імені Івана Франка і допускається до захисту перед Екзаменаційною комісією.

Керівник роботи _____
(підпис)

"____"_____20_____року

ДОДАТОК З

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота розглянута.
Студент(ка)_____
(прізвище та ініціали)

допускається до захисту кваліфікаційної роботи на Екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____
(назва)

_____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

"_____" _____20___року

ДОДАТОК И

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу студента групи Гртм-61с
спеціальності 242, “Туризм”,
Львівського національного університету імені Івана Франка
Петренка Петра Петровича
на тему: **Організаційно-економічне обґрунтування розвитку туристичної інфраструктури околиць курорту Трускавець**

1. Відповідність кваліфікаційної роботи темі і завданням. Представлена Петренком П.П. на рецензію кваліфікаційна робота для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “Магістр” відповідає затвердженій темі та виконана згідно завдання.

2. Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота актуальна, відповідає необхідному науково-теоретичному рівню, зорієнтована на дослідження …, на прикладі підприємства «ПРИКЛАД».

3. Новизна кваліфікаційної роботи у розробці рекомендацій щодо ...

4. Використання сучасних методів для досягнення мети дослідження. Для економіко-організаційного обґрунтування напрямів розвитку туристичної інфраструктури застосовано такі методи: теоретичного узагальнення (для обґрунтування наукових висновків і в розв’язанні проблемних питань); графічний метод (для наочності представлення матеріалу), анкетування (…), математичний (…) та ін.

5. Характеристика виконаної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел.

У першому, теоретико-методологічному розділі проаналізовано ...., охарактеризовано …, визначено роль ....

У другому розділі досліджено сучасний стан організації (структуру, показники розвитку), проведено анкетування, розраховано, розроблено нові маршрути та ін.

У третьому розділі виявлено основні труднощі в реалізації проекту, запропоновано стратегію, та ін. Надати оцінку практичного значення загалом, для певного регіону (підприємства).

6. Вміння студента чітко і аргументовано викладати і оформити матеріал. Рецензент повинен виділити найбільш цікаві моменти кваліфікаційної роботи, де найбільш чітко виявлено творчий підхід студента, наявність оригінальних прийомів і рішень. Необхідно звернути увагу на загальний рівень теоретичної і практичної підготовки студента, знання літератури, обсяг використаного матеріалу та стиль його викладу, використання у роботі схем, таблиць, графіків, розрахунків та ін.

7. Ефект впровадження рекомендацій у практичній діяльності. Впровадження запропонованих пропозицій на туристичному підприємстві … підвищить ефективність ...

8. Недоліки допущені студентом при написанні роботи. На жаль, представлена на рецензію магістерська робота містить окремі недоліки, зокрема ... Недоліком роботи можна вважати недостатнє вивчення питання щодо ... У роботі доцільно більш детально розглянути ... Однак, це не знижує загальний рівень проведеного дослідження.

Або

Суттєвих зауважень до роботи немає.

9. Загальна оцінка кваліфікаційної роботи та відповідність вимогам. Кваліфікаційна робота студента Петренка П.П. є завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України і може бути оцінена на “відмінно”, а її автор заслуговує присвоєння кваліфікації “магістра” з спеціальності “242, Туризм”.

Рецензент, (посада, місце роботи) _____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Печатка «____» _____ 2019 р.

ДОДАТОК К

Структура доповіді на захисті кваліфікаційної (магістерської) роботи

1. Тема роботи: *Шановні представники державної екзаменаційної комісії та присутні, Вашій увазі пропонується дипломна робота на тему:*

2. Мета дослідження.

3. Актуальність дослідження.

4. Короткий огляд відомих методологічних підходів до вирішення проблеми та застосованих методів дослідження.

5. Аргументований виклад змісту і результатів дослідження з використанням певного методу.

6. Наукова новизна результатів роботи (коротко).

7. Практична значимість результатів роботи (коротко).

8. Перспективи та рекомендації подальших досліджень.

9. Доповідь закінчена. Дякую за увагу!

Примітки:

- доповідь оформляється у вигляді презентації;
- під час доповіді недопустимі довгі багатозначні паузи;
- відповідь на питання коротка, конкретна та коректна;
- основну частину доповіді, 80-90 %, необхідно зосередити на пункти 5-8;
- при відсутності у роботі теоретичної (наукової) новизни, подають інформацію тільки про практичну значимість;
- тривалість доповіді не повинна перевищувати 10 хв.;
- якщо доповідач не знає відповіді на питання комісії, доцільно відповісти (де коректно), такі завдання у роботі не ставились;

якщо результати роботи впроваджено, або заплановано до впровадження у діяльності певного підприємства, необхідно представити довідку на таке впровадження. Така довідка суттєво підвищує практичну значущість роботи.

ДОДАТОК Н

Приклади оформлення бібліографічного списку використаних джерел у наукових роботах

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Бібліографічний опис документів здійснюється згідно ГОСТів:	ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)» . – К. : Держстандарт України, 2007.
Слова і словосполучення скорочуються згідно до:	1. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила : (ISO 4:1984, NEQ ; ISO 832:1994, NEQ). ДСТУ 3582:2013. – [Чин. від 2014-01-01]. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – 14 с. – (Національний стандарт України). 2. ГОСТ 7.12.93 «Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке. Общие требования и правила».
Книги: Один автор	1. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. – Львів : Свічадо, 2006. – 307 с. – (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV–V ст. ; № 14). 2. Коренівський Д.Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д.Г. – К. : Ін-т математики, 2006. – 111 с. – (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59). 3. Матюх Н.Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. – К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. – 311 с. – (Ювеліри України ; т. 1). 4. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. – Львів : Кальварія, 2005. – 196, [1] с. – (Першотвір).
Два автори	1. Матяш І.Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. – К.: Києво-Могилян. акад., 2005. – 397, [1] с. – (Бібліотека наукового щорічника “Україна дипломатична” ; вип. 1). 2. Ромовська З.В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю.В. Черняк. – К.: Прецедент, 2006. – 93 с. – (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11). 3. Суберляк О.В. Технологія переробки полімерних та

	композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.В. Суберляк, П.І. Баштанник. – Львів : Растр-7, 2007. – 375 с.
Три автори	1. Акофф Р.Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р.Л., Магидсон Д., Эддисон Г.Д. ; пер. с англ. Ф.П. Тарасенко. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – XLIII, 265 с.
Чотири автори	1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В.В., Кисляченко М.Ф., Лобастов І.В., Нечипорук А.А.]. – К. : НДІ "Украгропромпродуктивність", 2006. – 106 с. – (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи). 2. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О.В. Гвоздєв, Ф.Ю. Ялпачик, Ю.П. Рогач, М.М. Сердюк. – К. : Вища освіта, 2006. – 478, [1] с. – (ПТО : Професійно-технічна освіта).
П'ять і більше авторів	1. Психология менеджмента / [Власов П.К., Липницкий А.В., Лущихина И.М. и др.] ; под ред. Г.С. Никифорова. [3-е изд.]. – Х. : Гуманитар. центр, 2007. – 510 с. 2. Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод. посіб для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т.В. Бондар, О.Г. Карпенко, Д.М. Дикова-Фаворська та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. – 115 с. – (Серія "Формування здорового способу життя молоді" : у 14 кн., кн. 13).
Без автора	1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. –К. : Грані-Т, 2007. – 119 с. – (Грані світу). 2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В.О. Шевчук]. – К. : Грамота, 2007. – 638, [1] с. 3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX – початку XX

	століття : антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко].– К. : Грані-Т, 2007. – 190, [1] с. 4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. – Чернівці : Рута, 2007. – 310 с.
Багатотомний документ	1. Історія Національної академії наук України, 1941–1945 / [упоряд. Л.М. Яременко та ін.]. – К. : Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, 2007 – . – (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2 : Додатки – 2007. – 573, [1] с. 2. Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И.В., Рубцова Е.Ю. ; ред. Иванов В.Л.]. – Львов : НТЦ "Леонорм-Стандарт", 2005 – . – (Серия "Нормативная база предприятия"). Т. 1. – 2005. – 277 с. 3. Дарова А.Т. Неисповедимы пути Господни... : (Дочь врага народа) : трилогия / А. Дарова. – Одесса : Астропринт, 2006 – . – (Сочинения : в 8 кн. / А. Дарова ; кн. 4). 4. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права : Особенная часть : в 6 т. / Н.П. Кучерявенко. – Х. : Право, 2002 – . – Т. 4: Косвенные налоги. – 2007. – 534 с. 5. Реабілітовані історією. Житомирська область : [у 7 т.]. – Житомир : Полісся, 2006 – . – (Науково-документальна серія книг "Реабілітовані історією" : у 27 т. / голов. редкол.: Тронько П.Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [обл. редкол.: Синявська І.М. (голова) та ін.]. – 2006. – 721, [2] с. 6. Бондаренко В.Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. Ч. 1 / В.Г. Бондаренко, І.Ю. Канівська, С.М. Парамонова. – К. : НТУУ "КПІ", 2006. – 125 с.
Матеріали конференцій, з'їздів	1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. Молодих учених-аграрників ["Молодь України і аграрна реформа"], (Харків, 11–13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х. : Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2000. – 167 с. 2. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік. міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. – К. : ІСОА, 2002. – 147 с. 3. Матеріали IX з'їзду Асоціації українських банків, 30 червня 2000 р. інформ. бюл. – К. : Асоц. укр. банків, 2000. – 117 с. – (Спецвип.: 10 років АУБ). 4. Оцінка й обґрунтування продовження ресурсу елементів

	конструкцій : праці конф., 6–9 черв. 2000 р., Київ. Т. 2 / відп. ред. В.Т. Трощенко. – К. : НАН України, Ін-т пробл. міцності, 2000. – С. 559–956, XIII, [2] с. – (Ресурс 2000). 5. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук. праць / наук. ред. В. І. Моссаковський. – Дніпропетровськ : Навч. кн., 1999. – 215 с. 6. Ризикологія в економіці та підприємництві : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 берез. 2001 р. / М-во освіти і науки України, Держ. податк. адмін. України [та ін.]. – К. : КНЕУ : Акад. ДПС України, 2001. – 452 с.
Препринти	1. Шиляев Б.А. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ/ANL USA сподкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов / Шиляев Б.А., Воеводин В.Н. – Х. ННЦ ХФТИ, 2006. – 19 с. – (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр “Харьк. физ.-техн. ин-т” ; ХФТИ 2006-4). 2. Панасюк М.І. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами / Панасюк М.І., Скорбун А.Д., Сплошной Б.М. – Чорнобиль : Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. – 7, [1] с. – (Препринт / НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС ; 06-1).
Депоновані наукові праці	1. Социологическое исследование малых групп населения / В.И. Иванов [и др.] ; М-во образования Рос. Федерации, Финансовая академия. – М., 2002. – 110 с. – Деп. в ВИНИТИ 13.06.02, № 145432. 2. Разумовский, В.А. Управление маркетинговыми исследованиями в регионе / В.А. Разумовский, Д.А. Андреев. – М., 2002. – 210 с. – Деп. в ИНИОН Рос. акад. наук 15.02.02, № 139876.
Словники	1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В.Л.]. – Х. : Халімон, 2006. – 175, [1] с. 2. Тимошенко З.І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З.І. Тимошенко, О.І. Тимошенко. – К. : Європ. ун-т, 2007. – 57 с. 3. Українсько-німецький тематичний словник [уклад. Н. Яцко та ін.]. – К. : Карпенко, 2007. – 219 с. 4. Європейський Союз : словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. – 2-ге вид., оновл. – К. : К.І.С., 2006. – 138 с.
Атласи	1. Україна : екол.-геогр. атлас : присвяч. всесвіт. дню науки

	в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол.: С.С. Куруленко та ін.] ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. – / [наук. редкол.: С.С. Куруленко та ін.]. – К. : Варта, 2006. – 217, [1] с. 2. Анатомія пам'яті : атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті : посіб. для студ. та лікарів / О.Л. Дроздов, Л.А. Дзяк, В.О. Козлов, В.Д. Маковецький. – 2-ге вид., розшир. та доповн. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 218 с. 3. Куерда Х. Атлас ботаніки / Хосе Куерда ; [пер. з ісп. В.Й. Шовкун]. – Х. : Ранок, 2005. – 96 с.
Законодавчі та нормативні документи	1. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань). 2. Медична статистика : зб. нормат. док. / упоряд. та голов. ред. В.М. Заболотько. – К. : МНІАЦ мед. статистики : Медінформ, 2006. – 459 с. – (Нормативні директивні правові документи). 3. Експлуатація, порядок і терміни перевірки запобіжних пристроїв посудин, апаратів і трубопроводів теплових електростанцій : СОУ-Н ЕЕ 39.501:2007. – Офіц. вид. – К. : ГРІФРЕ : М-во палива та енергетики України, 2007. – VI, 74 с. – (Нормативний документ Мінпаливенерго України. Інструкція).
Стандарти	1. Графічні символи, що їх використовують на устаткуванні. Покажчик та огляд (ISO 7000:2004, IDT) : ДСТУ ISO 7000:2004. – [Чинний від 2006-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України 2006. – IV, 231 с. – (Національний стандарт України). 2. Якість води. Словник термінів : ДСТУ ISO 6107-1:2004 – ДСТУ ISO 6107-9:2004. – [Чинний від 2005-04-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – 181 с. – (Національні стандарти України). 3. Вимоги щодо безпечності контрольно-вимірювального та лабораторногоелектричного устаткування. Частина 2-020. Додаткові вимоги до лабораторних центрифуг (EN 61010-2-020:1994, IDT) : ДСТУ EN 61010-2-020:2005. – [Чинний від 2007-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – IV, 18 с. – (Національний стандарт

	України).
Каталоги	1. Межгосударственные стандарты : каталог : в 6 т. / [сост. Ковалева И.В., Павлюкова В.А. ; ред. Иванов В.Л.]. – Львов : НТЦ “Леонорм-стандарт”, 2006 – . – (Серия “Нормативная база предприятия”). Т. 5. – 2007. – 264 с. Т. 6. – 2007. – 277 с. 2. Пам’ятки історії та мистецтва Львівської області : каталог-довідник / [авт.-упоряд. М. Зобків та ін.]. – Львів : Новий час, 2003. – 160 с. 3. Університетська книга : осінь, 2003 : [каталог]. – [Суми : Унів. кн., 2003]. – 11 с. 4. Горницкая И.П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Горницкая И.П., Ткачук Л.П. – Донецк : Лебедь, 2005. – 228 с.
Бібліографічні показчики	1. Куц О.С. Бібліографічний покажчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. – Львів : Укр. технології, 2007. – 74 с. 2. Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997–2005 роки / [уклад. Кирись Б.О., Потлань О.С.]. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 11 с. – (Серія: Бібліографічні довідники ; вип. 2).
Дисертації	1. Петров П.П. Активність молодих зірок сонячної маси: дис. ... доктора фіз.-мат. наук : 01.03.02 / Петров Петро Петрович. – К., 2005. – 276 с.
Автореферати дисертацій	1. Новосад І.Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 “Технологія машинобудування” / І.Я. Новосад. – Тернопіль, 2007. – 20, [1] с. 2. Нгуен Ші Данг. Моделювання і прогнозування макроекономічних показників в системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 “Автоматиз. системи упр. та прогрес. інформ. технології” / Нгуен Ші Данг. – К., 2007. – 20 с.
Авторські свідоцтва	1. А. с. 1007970 СССР, МКИЗ В 25 J 15/00. Устройство для захвата неориентированных деталей типа валов / В.С. Ваулин, В.Г. Кемайкин (СССР). – № 3360585/25–08 ; заявл. 23.11.81 ; опубл. 30.03.83, Бюл. № 12.

Патенти	1. Пат. 2187888 Российская Федерация, МПК7 Н 04 В 1/38, Н 04 J 13/00. Приемопередающее устройство / Чугаева В.И.; заявитель и патентообладатель Воронеж. науч.-исслед. ин-т связи. – № 2000131736/09 ; заявл. 18.12.00 ; опубл. 20.08.02, Бюл. № 23 (II ч.).
Частина книги, періодичного, продовжуваного видання	1. Козіна Ж.Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж.Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 6. – С. 15–18, 35–38. 2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горовий // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 6. – С. 14–17. 3. Валькман Ю.Р. Моделирование НЕ-факторов – основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю.Р. Валькман, В.С. Быков, А.Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2007. – № 1. – С. 39–61. 4. Ма Шуін Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуін // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 5. – С. 12–14. 5. Регіональні особливості смертності населення України / Л.А. Чепелевська, Р.О. Моісеєнко, Г.І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2007. – № 1. – С. 25–29. 6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н.М. Середи // Банки та банківські системи. – 2007. – Т. 2, № 2. – С. 13–20. 7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка : (нариси з новітнього укр., письменства) : статті / Микола Зеров. – Дрогобич, 2007. – С. 245–291. 8. Третьяк В.В. Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрывной штамповки / В.В. Третьяк, С.А. Стадник, Н.В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности : междунар. науч.-техн. конф., 3-5 окт. 2007 г. : тезисы докл. – Х., 2007. – С. 33. 9. Чорний Д. Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації / Д.М. Чорний // По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України : (кінець XIX–початок

	XX ст. / Д.М. Чорний. – Х., 2007. – Розд. 3. – С. 137–202.
Електронні ресурси	1. Богомольний Б.Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс]] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III–IV рівнів акредитації / Б.Р. Богомольний, В.В. Кононенко, П.М. Чуєв. – 80 Min / 700 MB. – Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. – (Бібліотека студента-медика) – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. – Назва з контейнера. 2. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України ; ред. О.Г. Осауленко. – К. : CD-вид-во "Інфодиск", 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – (Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем. вимоги: Pentium - 266 ; 32 Mb RAM ; CD - ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану. 3. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. "Крим-2003") [Електронний ресурс] / Л.Й. Костенко, А.О. Чекмарьов, А.Г. Бровкін, І.А. Павлуша // Бібліотечний вісник – 2003. – № 4. – С. 43. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm.